

ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І. І. Ніточко

Афганістан. Чорнобиль
ВИПРОБУВАННЯ ТРАГЕДІЄЮ
Березівський район

Одеса
«Астропринт»
2009

ББК 63.3(4Ук-4Од)62
Н69
УДК 94(477.74)“1979/1986”

Праці Державного архіву Одеської області
Серія заснована у 2000 р.
Том XXIV

Редакційна колегія серії:

І. І. Ніточко (голова); **Л. Г. Білоусова**, канд. іст. наук (заступник голови); **Г. В. Боряк**, д-р іст. наук; **І. Б. Матяш**, д-р іст. наук; **С. В. Кульчицький**, д-р іст. наук; **В. С. Шандра**, **Л. І. Кормич**, **Т. М. Попова**, **В. П. Щетников**, **В. М. Хмарський**, **Н. О. Терентьєва**, **І. В. Сапожников**

Редакційна колегія тому:

І. І. Ніточко, **Л. Г. Білоусова**, **Й. О. Бурчо**, **О. А. Корецька**, **В. А. Калінчук**, **Л. В. Кулініч**, **Т. П. Патроманська**

Консультанти:

В. І. Клець, полковник;
В. С. Лапай, канд. мед. наук

Автор знімка пам'ятника афганцям у м. Березівці, вміщеного на обкладинці, В. М. Вірич

Ніточко І. І.

Н69 Афганістан. Чорнобиль : Випробування трагедією : Березівський район / І. І. Ніточко ; Одеська обласна державна адміністрація ; Державний архів Одеської області. — Одеса : Астропринт, 2009. — 192 с. : іл. — (Серія «Праці Державного архіву Одеської області» : т. 24).
ISBN 978-966-190-082-9

Чергова книга І. І. Ніточко з історії Березівського району Одещини розповідає про героїзм і мужність березівчан, які у складі радянського контингенту військ брали участь у війні в Афганістані (1979–1989 рр.), та про внесок земляків у ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, що сталася 26 квітня 1986 р. Автор не переказує відомі дані, а надає можливість учасникам тих трагічних подій самим розповісти, що вони особисто бачили, що пережили, що зробили. Як і в попередніх працях, автор наводить чимало документальних і статистичних даних.

Книга адресована історикам, краєзнавцям, усім хто цінує і захоплюється документалістикою.

ББК 63.3(4Ук-4Од)62
УДК 94(477.74)“1979/1986”

ISBN 978-966-190-082-9

© І. І. Ніточко, 2009

© РВФ «Прес-кур'єр», оригінал-макет, 2009

Вступне слово

Це ще одна книжка про березівчан. Від попередніх вона відрізняється в першу чергу тим, що розповідає про події хоч і трагічні, але в часі не дуже давні: про участь наших земляків у Афганській війні та у ліквідації аварії на Чорнобильській атомній електростанції.

Основою цього видання є мікроісторії з життя простих людей — механізаторів, трудівників полів і ферм, офіцерів. Доля зробила їх учасниками трагічних подій в історії нашої країни. Вони не лише витримали випробування, а й проявили справжні геройські риси.

Ця книжка дає можливість, шановний читачу, зрозуміти мотиви життя кожної особистості під час тієї чи іншої події. Автори і герої розповідей не прикрашали події, не вигадували фактів. Для цього у них не було жодних мотивів. Вони просто декількома рядками розповідали нам про те, що відбувалося насправді. Я переконаний, що завдяки їхнім спогадам онуки і правнуки будуть у майбутньому пишатися вчинками своїх батьків і дідів та виховувати себе і нащадків так, щоб бути гідними своїх пращурів. Кожен з тих, хто описує події, якими б вони не були, заслуговує від нас на шану і повагу.

Після виходу моїх книжок „Березівський район: історія, люди, події” (2006 р.), „Маринове” (2008 р.), „Правда про Голодомор на Одещині. Березівський район” (2008 р.), „Окупація. Березівський район 1941–1944 рр.” (2008 р.) багато березівчан просили мене продовжити пошуки джерельної бази для вивчення історії, оцінки соціально-політичних процесів, які проходили на території району. Цілком зрозуміло, що зверталися до мене в першу чергу як до директора Державного архіву Одеської області. Та не тільки. Люди пам’ятають,

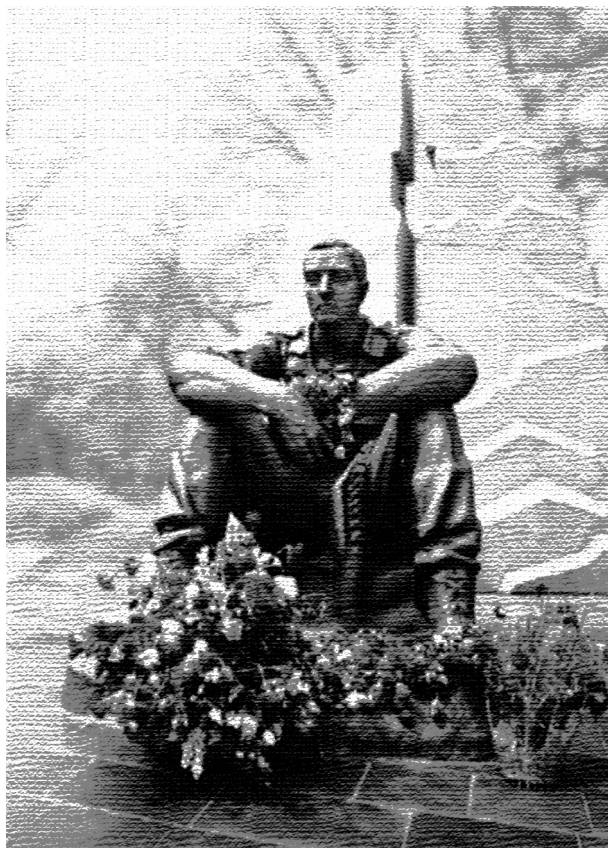
що багато років я працював у Березівському районі на перших посадах. І я пригадую, як мої наставники — перші секретарі Березівського районного комітету партії Іван Олексійович Кірик і Степан Миколайович Могилюк — прищеплювали мені переконання, що колишніх перших керівників не буває. Воно дійсно так. Скільки б років хтось не керував районом, кожен залишає свій слід (правда, дехто й наслідив). Доля „свого” району завжди буде цікавити тебе, подумки ти житимеш життям „свого” району, радітимеш його успіхам, переживатимеш його невдачі.

З прохань земляків впливало просте, на перший погляд, завдання: відшукати документи і донести їх до жителів району. Але оцінювати історичні події з життя того чи іншого села чи району загалом важко. Самі документи далеко не завжди дають можливість зрозуміти, чому саме так в той час зробив конкретний керівник. Тому в цій книжці, як і в попередніх, не буде названо жодного прізвища для ілюстрації негативного прикладу (хоча в документах деякі є). повірте і погодьтесь: судити важко.

Та й не лише в цьому справа. Я працюю над книгами про Березівський район (повірте, переважно у вихідні дні, бо основна робота є головною) не для того, щоб розставити всі крапки в минулих подіях і процесах. Ні, я просто хочу донести до березівчан все, що відомо про наш район. Це потрібно нам усім, щоб люди знали своє минуле, щоб не повторювали помилок, щоб активніше могли розбудовувати своє життя у нарешті незалежній Україні.

Іван Ніточко.

АФГАНІСТАН: ТРАГЕДІЯ І МУЖНІСТЬ

ПРАВДА КРІЗЬ РОКИ

Усього 20 років тому останній радянський солдат покинув афганську землю, де проходила ця нікому не потрібна і страшна війна. Дехто з молодих людей і сьогодні не може зрозуміти, чому 25 грудня 1979 року наші війська увійшли на територію Афганістану? За що гинули сини України?

Є різні оцінки, різні висновки. Я не прагну нікого ні в чому переконати, але моя думка чітка і проста: ту страшну війну розпочало колишнє керівництво Комуністичної партії Радянського Союзу.

25 грудня 1979 р. я їхав з ВДНГ СРСР, куди їздив за путівкою обкому комсомолу як переможець серед молодих голів колгоспу області. Разом зі мною в купе були відомі вже на той час одеські журналісти Белла Кердман і Юлій Мазур. Раптом по радіо передали повідомлення про те, що ЦК КПРС прийняв рішення на прохання керівництва Республіки Афганістан ввести війська.... В купе — тиша. Потім Белла Феліксівна каже: «Це жах, це війна». Юлій Маркович приклав палець до губ, попереджаючи: “Мовчи, тут же стонні”. А вона: „Чого мовчати – треба кричати”.

В Одесі ми вийшли з поїзда, розійшлися кожен зі своїми думками. Я був молодий, гарячий, думав: ну, ми їм покажемо. Правда і розуміння прийшли згодом...

Коли я був призначений директором Державного архіву області, захотів дослідити на підставі архівних матеріалів, ким і як приймалося рішення про збройне вторгнення в долю афганського народу. З архіву Міністерства збройних сил прийшла відповідь: „нет материалов”. Тепер стає зрозумілим, чому і сьогодні тема Афганістану є не зовсім відкритою для широкого загалу. Більшість документів просто не надходили до міністерства. Є. Нікітенко пише в своїй книзі „Восток

дело тонкое” (стор. 54): „Не надходили виконавчі документи – Указ Президії Верховної Ради СРСР або Постанова Ради Міністрів СРСР з завданнями збройним силам. Всі вказівки політичного керівництва з афганського питання доводилися до міністерства тільки в усній формі через Міністерство оборони СРСР”.

Війна тривала з 25 грудня 1979 року до 15 лютого 1989 року. За цей час військову службу на території Афганістану пройшли 620 тисяч радянських громадян. За офіційними даними, людські втрати з радянського боку становили майже 15 тисяч осіб (за неофіційними – до 40 тисяч). Серед загиблих в Афганістані – 29 березівчан. Кількість поранених становила майже 54 тисячі осіб (за неофіційними даними – до 90 тисяч), хворих – 416 тисяч осіб.

За деякими оцінками, афганська сторона за час війни втратила вбитими або померлими до 1 млн осіб, при загальній чисельності населення 13 млн осіб.

Важкі випробування довелося пройти 18-річним хлопцям, яких Батьківщина направила на афганську війну. Слід відзначити, що в перші дні рішення про відправлення військового контингенту в Афганістан викликало у солдатів і офіцерів велике морально-психологічне піднесення. У ті дні командування одержувало чимало рапортів, у яких військовослужбовці просили направити їх до Афганістану для виконання інтернаціонального обов'язку. Тоді ніхто не міг припустити, що миротворча місія перетвориться в кровопролитну десятирічну війну, яка забере життя тисяч наших солдатів і офіцерів.

Питання афганської війни по-різному оцінюється сучасниками. Але істина в тому, що молоді люди йшли на війну не за орденами і медалями. Вони свято вірили, що виконують інтернаціональний обов'язок. Генерал-полковник Борис Громов, який командував в Афганістані 40-ю армією, стверджує: „Афганська війна – це страхітливий військово-політичний прорахунок колишніх господарів Кремля. Проте ніщо не применшує героїзму наших воїнів там, в афганському пеклі”.

Афганська війна – це не тільки трагедія, це ще й доблесть і мужність людей, які побували в епіцентрі кривавого конфлікту. В цій книзі у додатках є список березівчан, які були на тій війні. Це про них я пишу. Я особисто знаю кожного березівчанина, хто повернувся з Афганістану, спілкувався з кожним. На жаль, не раз спостерігав, що про воїнів-афганців стали забувати.

Коли святкували 19-у річницю виведення радянських військ з Афганістану, мені стало соромно за те, як сухо, скупо, шаблонно підійшли до святкування того дня. У мене склалося враження, що свято те потрібно Спілці воїнів-афганців в Одеській області, т. Радукану Опанасу Петровичу і першим керівникам області. Багато жителів м. Одеси і області не знають, а дехто і не хоче знати про афганські події. Я особисто добре знайомий зі знаменитими Востротіним Валерієм Олексійовичем, який в 31 рік був генерал-майором, з генерал-майором Чугуєм Євгеном Григоровичем, з командиром вертольотного полку у Раухівці Петриченком Олексієм Семеновичем. Вони чесно виконували свій військовий обов'язок, все робили, щоб зберегти життя підлеглим. Під час розмови про війну в Афганістані це підкреслювалося. Афганці, які проживають на території нашого району, або ті, які виїхали за межі району, на сторінках цього видання самі розкажуть невігдані історії про Афганістан. Це вже буде жива історія для майбутніх поколінь.

Виведення військ з Афганістану планувалося декілька разів. Політбюро ЦК КПРС у лютому 1980 року поставило питання про виведення військ через декілька місяців, але після того, коли афганський народ вчинив великий супротив проти військової операції, було прийнято рішення про доцільність присутності збройного контингенту СРСР до створення афганської армії і зміцнення політичної системи, але, як ми знаємо, це рішення і втягнуло країну у тривалу війну.

Вже у 1980 році, про це пише у своїх спогадах Белей Віктор Іванович, виводили військові частини, які не могли брати участі у бойових діях через гірську місцевість і кілька ін-

ших причин, з яких недоцільно було їх тримати на території Афганістану (танкові, зенітно-ракетні, ракетні). Їх введення до Афганістану було помилкою військового керівництва.

Політичне керівництво думало над тим, як вивести війська, але почалася часта зміна генеральних секретарів ЦК КПРС з причини їхньої смерті, і лише з приходом до політичного керівництва держави Горбачова М.С. почалося виведення окремих частин. У 1986 році із Шанданди були виведені танковий, мотострілецький і зенітні полки, з Кундузу – мотострілецький і зенітний, з Кабула – зенітний. Тоді ж у листопаді 1986 року було поставлене більш масштабне завдання – у 1987 році вивести 50%, а у 1988 році – останні 50% військ. Це завдання було виконане. Останнім солдатом, який покинув афганську землю, був генерал Борис Громов. Ті кадри, що їх показували по телебаченню, як він проходив через міст, який розділяв Афганістан і СРСР, пам'ятаю до сьогоднішнього дня.

У Березівці є пам'ятник загиблим березівчанам в афганській війні. Я, як автор проекту, віддаю собі звіт, що на сьогоднішній день він не відповідає вимогам часу, але коли його відкривали, це був один з перших пам'ятників в області, збудований без залучення бюджетних коштів. Він ніс і несе свою важливу роль – пам'ятати і виховувати. Нехай мені вибачають воїни-афганці Раухівського гарнізону за те, що, на превеликий жаль, не пам'ятаю всіх 17 кавалерів ордена Червоного Прапора. Прізвища тих, з ким часто зустрічався за різних обставин, на все життя закарбувалися в пам'яті, але, на жаль, це лише 9 прізвищ. Щоб підійти об'єктивно до всіх кавалерів ордена, вибачте, прізвищ називати не буду, але, березівчани, пам'ятаймо, що серед нас проживало 17 кавалерів ордена Червоного Прапора.

Я цікавився нагородами цих осіб в архіві Одеського військового округу і у Центральному архіві Міністерства оборони Російської Федерації в м. Подольську Московської області. Але, на жаль, з причин, не залежних від мене і від них, вони таких даних не змогли надати.

Покоління воїнів-афганців знає ціну життя, дружби, єдності, воно зберегло військову відданість і братерство. Ще досі тим, хто пройшов крізь афганське пекло, сниться, як горіли небо і земля. Наші хлопці у свої 20 років падали, як скошені снопи, одне в одного на очах. А до того ще й географічні умови: нестача води і гарячий пісок навкруги, або гори, в яких не пройти. Ковток води цінувався, як золото. Але краще про це вам розкажуть очевидці.

Сьогодні в Афганістані знову війна. Воюють солдати США, Англії, інших країн НАТО. Вони принесли цій державі набагато більше лиха за декілька років, а ніж наші воїни за дев'ять тяжких років війни. Але це вже зовсім інша тема...

“Війна – це продовження політики іншими засобами”
Генерал Карл фон Клаузевіц
(1780 – 1821)

СПОГАДИ УЧАСНИКІВ ПОДІЙ В АФГАНІСТАНІ

Радукан Опанас Петрович

Голова Одеської обласної спілки ветеранів Афганістану, депутат Одеської обласної ради.

Коли прийшов до військкомату, там оголосили, що проводиться якийсь “спецнабір”. Серед новобранців ніхто точно не знав, що це означає. Але вибору, звичайно, не було. Всіх посадили у літак і доставили до Ашхабада.

Через деякий час ешелоном хлопців привезли до Кушки (місто на кордоні з Афганістаном). Там видали військову форму. Саме тоді О.П. Радукан відчув себе солдатом. Разом з формою видали гранатомет. Худенькому Опанасу він здався непосильною ношею.

Через кілька днів новобранців почали формували у роти та батальйони. Опанас потрапив у розвідроту. Що там треба робити, він ще не знав, але дуже зрадів, що забрали важкий гранатомет.

Одного разу командир усіх вишикував у шеренгу і повідомив, що в Афганістані відбувається революція і треба виконати свій інтернаціональний обов’язок та допомогти братньому народу. Всі чомусь зраділи, а Опанас подумав, що нарешті добре наїється апельсинів. Він тоді вважав, що на території Афганістану ростуть цитрусові: мандарини, лимони, апельсини.

Група призовників, у складі якої був О.П. Радукан, перетнула кордон Афганістану у ніч з 28 на 29 грудня 1979 року. Ніхто з тих молодих хлопчаків не розумів, що йдуть на війну. Всі думали, що просто йдуть визволяти афганців з біди.

Відчуття тривоги з'явилося вже по дорозі, коли колону наших військових було обстріляно. Завданням полку було захопити аеродром в провінції Шинданд. На той час там всюди виникала стрілянина, і коли командир скомандував: «До бою!», хлопці дуже здивувалися: як можна йти туди, де стріляють? Всі сиділи у машинах і слухали, як кулі стукають об залізо. Повилазили з них вже тоді, коли побачили, що супротивники підняли вгору руки. Отаким був перший бій Опанаса Петровича. Але зрозумів він, що це було бойове хрещення, трохи пізніше.

Найжахливіше на війні – смерть. Особливо смерть товаришів. Хлопці не могли збагнути, як це так: вчора тільки розмовляли зі своїм товаришем, разом їли, сміялися, мріяли. А сьогодні його вбили. Більше вже ніколи він не буде говорити і сміятися. Після цього виникало бажання помсти, і новобранці розуміли, що це війна, що виконують вони свій солдатський обов'язок. А ще всі вірили, що захищають Батьківщину і допомагають афганцям.

Найбільше з усіх запам'ятався Опанасу випадок, що стався через польового командира душманів Анвара. Військову освіту той отримав у Москві, потім був начальником штабу аеродрому. Але Анвар перейшов на бік душманів. Наші воїни ніяк не могли його спіймати – був дуже кмітливим, передбачав усі дії супротивників.

Одного разу хлопці отримали наказ увійти до району, де повинен був перебувати цей бандит. Попереду, звичайно, рушила розвідрота на БМП, а позаду, на відстані двох кілометрів, йшли основні сили. Так сталося, що супротивники в горах відсікли розвідроту від батальйону і закрили в ущелині. Не можна було рухатися ні вперед, ні назад. Так розвідрота два тижні просиділа під постійним обстрілом. Свої постійно на-

магалися скинути їм з вертольотів їжу та воду, але душмани збивали їх “стінгерами”.

Найбільше люди страждали від відсутності води. Все тіло палало всередині, і в голові постійно була тільки одна думка – пити. Солдатам навіть доводилося пити власну сечу. У найважчі хвилини виникали думки про те, що десь далеко існує мирне життя, у тому житті є мати, а тут тільки війна і смерть. За що доля так жадливо обійшлася з ними? Але спогади про рідну землю та батьків додавали сил, давали надію на життя та повернення додому. Це допомогло вистояти ці два тижні.

Ще був випадок, коли Опанас отримав поранення. Це сталося перед самою демобілізацією, через кілька днів після Дня Радянської армії. Було отримано від військового керівництва завдання знищити склад з продуктами та зброєю, який розташовувався у горах. Декілька разів його штурмували, але нічого не виходило. Тоді провели артпідготовку системою “Град”. Обстріл вийшов доволі потужним: на місці гори залишились тільки уламки. Але як тільки наші бійці полізли вгору, зразу потрапили під обстріл. Всі розбіглися і залягли. Опанас пам’ятає червоне полум’я з гранатомета, що летіло прямо на нього. З усіх сил намагався втиснутись у скелю. Але вибуховою хвилею його скинуло униз. Летів метрів зо тридцять. Свідомість не втратив, та доводилося постійно струшувати головою, щоб посвітліло в очах. Потім прийшов біль. Крім падіння, було ще й поранення в ногу. Хлопці зробили ін’єкцію, щоб зняти біль, і відправили до медсанбату. Опанас лежав там недовго – рана швидко загоїлась, самопочуття було добрим. Ще й встиг потрапити на останній рейд до Герата. А потім був “дембель”, якого чекав довгі два роки, чекав кожного дня і кожної ночі. Він вистояв, зміг пройти всі випробовування і дочекатися.

У мирному житті війна в Афганістані все ж давала про себе знати. Опанас під час поранення, коли падав зі скелі, пошкодив собі хребет. Тому часто з’являвся нестерпний біль. Іноді доходило до того, що дружина годувала його з ложки. Опанас

Петрович лежав у багатьох шпиталях не тільки нашої країни, а й за кордоном. Та не змогла війна його перемогти. Справився з хворобою.

Але забути війну він не зміг і ніколи не зможе. Як не змогли забути Велику Вітчизняну наші діди. Тому зараз Опанас Петрович є головою Одеської обласної спілки ветеранів Афганістану. Допомагає афганцям, чим може. Вважає, що афганці – це особливі люди. Їх треба об'єднувати, допомагати знаходити віру в себе. Бо багато з них навіть соромляться вимагати від держави те, що визначено їм законом. Але ж це не пільги. Це борг держави перед ними – перед тими, кого вона відправила на війну, на смерть, на страждання, на каліцтво.

Опанас Петрович Радукан – це людина, яку не зламала війна. І головне – людина, не байдужа до чужої біди. Він витрачає велику кількість енергії і часу, щоб людям було хоч трохи легше. Добре, що є такі люди.

Чугуй Євген Григорович

Євген Григорович Чугуй займав посаду заступника командуючого ракетними військами і артилерії АО загальновійськової армії, полковник за званням. Виконував інтернаціональний обов'язок у Афганістані з березня 1984 року по липень 1986 року. Про період свого перебування на території Афганістану згадує:

«Бывший командующий РВиА 6-й танковой армии предложил мне должность его заместителя. Я выполнял обязанности начальника РВиА 42-й танковой дивизии в пгт Гвардейское Днепропетровской области. Генерал-майор Казанцев Александр Дмитриевич в то время уже год (с 1983 года) являлся командующим РВиА 40-й общевойсковой армии в ДРА. Безусловно, я не раздумывая дал согласие. Это был конец февраля 1984 года, а буквально в начале марта была ориентировочная шифротелеграмма из ГУК (главное управление кадров), адресованная на три адреса: Киевский военный округ

(КВО), 6-й МА и 42-й тд с общей ориентировкой, что начальник РВиА 42-й тд полковник Чугуй Е.Г. рассматривается на должность заместителя командующего РВиА 40-й ОА. В случае моего согласия и положительного решения командование срочно должно было готовить мое представление на указанную должность.

Были долгие беседы с командиром 42-й МД, командующим и членом военного совета 6-й гв. МА, командующим и членами военного совета Краснознаменного Киевского военного округа. Затем последовал вызов в Москву в главный штаб Сухопутных войск, штаб РВиА Советской армии, главное управление кадров ВС СССР. То есть, началась планомерная подготовка меня к выполнению интернационального долга на территории ДРА. Сроки подготовки были сокращены до минимума, поскольку учитывались 24 года службы в воздушно-десантных войсках. А, как известно, офицеров ВДВ тщательно на всех этапах службы готовили к выполнению задач на всех театрах возможных боевых действий.

Основным содержанием подготовки к выполнению интернационального долга советских воинов были положены такие требования (кроме профессиональной подготовки):

1. Находясь на территории дружественного Афганистана, помни, что ты являешься представителем армии, которая протянула руку помощи народам этой страны в их борьбе против империализма и внутренней реакции...

2. Помни, что по тому, как ты будешь себя вести в этой стране, афганский народ будет судить о всей Советской армии, о нашей великой советской Родине. Находясь в ДРА, соблюдай привычные для советского человека нравственные нормы порядка, соблюдай законы, нравы и обычаи страны пребывания, проявляй терпеливость к нравам и обычаям афганцев.

3. По своему характеру афганцы доверчивы, восприимчивы к информации, тонко чувствуют добро и зло. На почтительное отношение они отвечают еще более глубоким уважением. И особенно они ценят почтение к детям, женщинам, старикам. Всегда проявляй доброжелательность, гуманность,

справедливость и благородство по отношению к трудящимся ДРА.

4. Строго выполняй все предписания и советы врачей. Не употребляй воду из арыков, каналов и других водоемов – они могут быть рассадниками инфекционных заболеваний. Не приобретай разного рода вещи, ценности у афганцев. Не выменивай и ничего не продавай. Это категорически запрещено. Не посещай без служебной необходимости предприятия, магазины, базары, не пользуйся частным транспортом.

5. Не останавливать отдельные машины, БТР, танки, колонны автомашин возле мечетей и кладбищ.

6. Необходимо помнить, что отдельные проступки и нарушения порядка наносят ущерб авторитету Советского государства, позорят честь и достоинство советского воина.

Кроме этих требований, я и другие офицеры тщательно изучали культуру, обычаи, традиции афганского народа, управление ими культовых обрядов.

В итоге можно с уверенностью сказать, что подготовка офицерского состава, прапорщиков, солдат и сержантов к выполнению интернационального долга наложила должный отпечаток на качество выполняемых задач в ДРА нами.

Мы, воспитанные в духе интернационализма, патриотизма, самопожертвования во имя идей социализма, оказания братской помощи и поддержки афганского народа, находили положительный отклик в сердцах воинов афганской армии, сплачивались на самоотверженную борьбу с бандитами и реакцией капиталистического мира.

К исходу марта – началу апреля 1984 года я был полностью готов к выполнению интернационального долга в составе войск 40-й армии. С получением приказа МО СССР о назначении на должность заместителя командующего РВиА армии сдал дела и должность начальника РВиА дивизии, организовал прощальный ужин с руководством дивизии, товарищами, сослуживцами и вылетел самолетом через Киев, Ташкент к новому месту службы.

Кабул встретил меня знойной жарой. Аэродром и город был в южной дымке, хотя было около 11 часов местного времени. Военному человеку было понятно, что в ДРА идет необъявленная война. Интенсивно работала военная авиация, боевые и транспортные самолеты. При взлетах и посадках авиации, отстреливались тепловые ловушки от ракет земля—воздух типа «Стрела» и «Стингер». Водитель служебной автомашины УАЗ-469, встречающий меня офицер штаба РВиА армии майор В.И. Баша были с личным оружием с примкнутыми магазинами патронов, в бронежилетах, каски закреплены в салоне автомобиля.

От аэродрома до дворца Амина, где располагался штаб армии, ехали через весь город. Восточный город был суетлив и переполнен жителями. Улицы наводнены автотранспортом. Полиция, военные были вооружены. Регулировщики, будучи в парадной форме, имели автоматы в положении «за спину». На перекрестках улиц и площадях в СПС находилась бронетехника с экипажами афганской армии. То есть, Кабул был в положении прифронтового города, хотя везде функционировали магазины, большие и маленькие базары. Всюду торговля, шум и суета.

Агрессивности, настороженности жителей Кабула, городов, кишлаков я не наблюдал. Улыбки, дружеские жесты — от мала до велика все общались на сносном, понятном русском языке.

Штаб армии, располагаясь в аминовском дворце, занимал солидную площадь в пределах 2х4 км. По границам места расположения управления, штаба армии и армейских подразделений и частей располагались танки, боевые машины пехоты, БТР в укрытиях с экипажами, полной заправкой горюче-смазочных материалов (ГСМ), боеприпасами в боеукладках с постоянным усиленным наблюдением и непрерывным управлением ими штатными командирами и начальниками.

Командующего РВиА армии в штабе не было — он руководил общевойсковой операцией в ущелье Паншев в районе

Баграм – фабрика Гульбакор-Анава-Руха – развилка с ущельем Дехмексыл. Доложил по телефону генералу Казанцеву А.Д. о прибытии. На утро следующего дня заказал вертолет на Руху. Познакомился с офицерами штаба РВиА армии, полный штат – 32 офицера, прапорщик и 8 чел. сержантов и солдат – это секретчики, шифровальщики, специалисты спецсвязи, художники, писари-стенографисты. Разместился в жилом модуле в двухкомнатной отдельной квартире, с кухней, ванной и туалетом. В квартире был весь комплект для жизни и быта: мебель, посуда, кухонный инвентарь, кондиционирование воздуха. Смена нательного и постельного белья еженедельно. Помывка в бане штаба армии, по желанию – русская баня и сауна. Трехразовое питание в армейской офицерской столовой с заказной системой. Мы видим, насколько четко была налажена и тонко продуманы жилищно-бытовые условия. Выдавались даже сигареты на месяц. За питание и жилищно-бытовые условия плата не взималась. В какой бы гарнизон мы ни вылетали для работы, везде питание и размещение было организовано в гостиницах.

Все гарнизоны были идеально обустроены: казармы для личного состава, бани, столовые, дома офицерского состава, складские помещения, парки для техники, ангары, стоянки боевых машин, центральное отопление, водозаборы из скважин. Дороги и пешеходные дорожки асфальтированы, городки по периметру обнесены ж/б заборами с бронированными наблюдательными вышками, бронекопачами, с хорошо развитой системой охраны и обороны. Все оборонительные точки были соединены ходами сообщения с перекрестками. Во всех гарнизонах контрольно-пропускной режим был доведен до совершенства. Объезжая и знакомясь с воинскими частями и соединениями, я делал вывод, что их размещения, дислокация ничем не отличается от размещения на территории СССР. Разница была в том, что офицеры, прапорщики, генералы и личный состав размещались на территории в/частей и военные городки ежесуточно днем и ночью обстреливались из минометов, реактивных систем залпового огня, которые

размещались в автомобилях с тентами (по типу УАЗ-469). Тенты сбрасывались, выпускалось 10—16 мин или снарядов РС, и они быстро уезжали. Потому в каждом гарнизоне находились артподразделения с разведподразделениями на боевом дежурстве с задачей через 1—2 минуты (чаще через 40—50 сек.) засечь противника и открыть огонь на поражение. Прицельного огня, конечно, душманы не вели, а в ответ получали снаряды и осколки. В 70 случаях из ста они теряли людей и технику. Все это результат и следствие кропотливой работы командиров штабов по подготовке артиллерийских частей и подразделений к ведению боевых действий в короткие сроки.

Вернусь к первой встрече на территории ДРА с командующим РВиА армии. Обустроившись в день прибытия, встав на все виды довольствия (т.е. получил личное оружие, боеприпасы, полевую форму одежды: костюм х/б, панаму х/б, без знаков различия, ботинки с высокими бортами), рано утром с аэродрома «Алтай» (3800м от штаба армии) я с сопровождением вертолетом Ми-8 вылетел в Руху к генералу Казанцеву А.Д. При полете к Пандерскому ущелью к нам в воздухе присоединилась пара боевых вертолетов Ми-24, находящихся на боевом патрулировании. Я впервые почувствовал, что нахожусь в боевой обстановке и что это не праздный перелет, а выполнение боевой задачи. Командующий РВиА поставил конкретную, краткую задачу: 1. Изучить план боевой подготовки войск. 2. Облететь все соединения и в/части, представить их командованию, сопоставить их планы с армейским планом и выявить в них расхождения. Руководствуясь служебным опытом и взглядами нового человека (как бы со стороны), одобрить или внести надлежащие коррективы. 3. Параллельно принимать дела и должность. В период работы в той или иной в/части необходимо провести плановые армейские мероприятия. Это: контрольно – комплексные занятия (ККЗ), управление огнем артиллерии (УО), внезапные подъемы по тревоге с выходом в район боевых действий (предполагаемые р-ны маневра бандформирований) с реальным развертывани-

ем войск и боевой стрельбой артиллерии. Данные о районах развертывания получались из центра боевого управления (ЦБУ) армии, согласованные с ЦБУ в/части, где предстояло работать. 4. Проверить полноту и качество боевой подготовки с разработкой акта и определения реальной оценки. 5. Размещение, бытовые условия, питание – т.е. то, что определяет настроение, моральные и физические возможности личного состава, позволяет или тормозит качество выполняемых задач.

С прибытием в штаб армии определил рабочую группу себе в помощь, разработал и утвердил план работы и через трое суток приступил к реализации полученной от командующего РВиА задачи. Параллельно в этот срок представился командованию, начальникам родов войск и служб армии. На мой взгляд, это был слаженный, подготовленный, порядочный боевой воинский коллектив – резко отличающийся от коллективов на территории Союза.

Вот так начались мои боевые будни в составе войск армии на территории ДРА. Приятно было осознавать, что выполняю служебный долг в боевой, воюющей армии и ее войсках. Личный состав занимался боевой подготовкой или вел боевые действия согласно плану. Рабочие и служащие в/частей брали на себя всю полноту обслуживания соединений и частей. Это – содержание территории в надлежащем порядке, приготовление пищи, обслуживание кухонь, столовых, санитарное, медицинское обслуживание, квартирно-эксплуатационные службы обеспечивали тепло, освещение, строительство и ремонт жилищно-бытовых, казарменных условий. По самым грубым подсчетам, обслуживающий персонал составлял 90% боевой численности армии, соединений и воинских частей. Потому боевой состав занимался по своему профессиональному предназначению. Потому я был приятно удивлен глубокими знаниями, практическими навыками, сноровистыми действиями на боевой технике, мастерским выполнением своих обязанностей по специальности, скрупулезным оформлением боевых графических документов – слаженностью ра-

боты орудийных (минометных) расчетов, экипажей, взводов артбатареяй, дивизионов. Это все поражало всякое воображение, в итоге вызывало восхищение и гордость за принадлежность к Советским вооруженным силам.

Около 50% артиллерии находилось в боевом охранении основных артерий – дорог, связывающих войска армии с СССР. Это кольцевая автомагистраль Кушка–Кундуз–Кандагар–Кабул–Баграм–перевал Саланг–Чаучани–Пулихумри–Термез и Кабул–Джелалабад – вдоль китайской границы на Биркот и обратно. Не менее важными были Кундузское, Газнийское, Гарпдзское и Чалчаранское направления. Где в опорных пунктах, называемых боевыми заставами, насмерть стояли мотострелковые взводы, роты, батальоны, усиленные артиллерией, минометами и танками. Причем, боевые (сторожевые) заставы располагались вдоль дорог на расстоянии половины дальности стрельбы артиллерии, постоянно находясь на радиосвязи и огневом взаимодействии. Именно боевое охранение обеспечивало бесперебойное движение автомобильных колонн, обеспечивающих войска армии материальными запасами, боеприпасами, продовольствием, горюче-смазочными материалам (ГСМ), техникой и вооружением. Заставы имели свой номер, позывной в радиосетях. После прохождения колоннами застав последние сообщали по цепочке и на ЦБУ воинских частей, соединений, а они, в свою очередь, докладывали о движении колонн на ЦБУ тыла и вооружения армии.

Кроме того, каждую колонну сопровождали (в зонах ответственности) боевые вертолеты.

Вдоль основных дорожных коммуникаций (указанных выше) проходили две трубы, диаметром 200мм, по которым перекачивались авиационный керосин, бензин (чередуюсь), а по второй – дизельное топливо в круглосуточном режиме. Трубопроводные подразделения бригад армии находились в составе боевого охранения с насосно-перекачивающими станциями. Именно трубопроводные подразделения, проявляя массовый героизм и самопожертвование под огнем душманов,

устраняли поджоги, подрывы магистральных трубопроводов, прикрываемые самоходными артустановками, танками и БТР боевого охранения. В результате авиация и войска армии никогда не испытывали недостатка ГСМ.

Принимая дела и должность, обратил внимание на совершенство радио-, тропосферной и космической связи боевого охранения. Все эти системы радиосвязи обеспечивали устойчивую, надежную связь и управление войсками. Применение авиационных ретроранселяторов самолетами Ан-24 РТ и Ан-12 РТ над всей территорией Афганистана, позволяло бесперебойно управлять артиллерийскими частями и подразделениями до отдельной батареи включительно, круглосуточно по радио. Надежную радиосвязь командующего РВиА, его штаба с соединениями, в/частями и подразделениями обеспечивал полковник Романенко В.И. – первый заместитель начальника войск связи армии. Ныне полковник Романенко В.И. живет и трудится в г.Днепропетровске.

Взаимодействие с авиацией штаба РВиА армии осуществлялось с совместного ЦБУ. Возглавлял эту работу начальник штаба РВиА полковник Микулша М.М. во взаимодействии с начальником штаба ВВС армии полковником Григорук Н.Н. (ныне генерал-полковник авиации, киевлянин).

Принял дела и должность 1-го заместителя командующего РВиА армии по боевым действиям, руководство боевым охранением касалось моих функциональных обязанностей. Запасный командный пункт командующего РВиА армии с постоянным пребыванием зам.командующего РВиА располагался на перевале Саланг у северного портала входа в тоннель протяженностью 3776 м на высоте 3900 м над уровнем моря, а через горный хребет Гиндукуш, под которым проходил тоннель, был высотой 5300м.

К началу октября 1984 г. я полностью вошел в курс дел и командующий военным советом армии своим приказом создал оперативную группу армии с местом дислокации перевал Саланг с широкими полномочиями, без освобождения от занимаемой должности.

12 октября 1984 г. оперативная группа, горнострелковые батальоны, дорожно-комендантский и трубопроводный батальоны сосредоточились на перевале Саланг, опираясь на МСТ. Девять рот афганской армии сходу заняли намеченные рубежи и позиции, начали «вгрызаться» в горные породы, разворачивая пункты постоянной дислокации ОГ, горнострелковых батальонов и сторожевые заставы с развитием полной системы обороны и маневра.

При этом мы четко отдавали себе отчет в том, что тот, кто вдоль автострады занимает господствующие высоты, горные хребты, будет иметь 100% преимущество в разведке, маневре огнем, системе обороны, живучести подразделений, что в итоге обеспечит нашим войскам победу над противником.

К исходу октября 1984 г. основные работы по инженерному оборудованию сторожевых застав, огневых позиций артиллерии и минометов, танков БМП, бронетранспортеров, позиций прожекторно-осветительных станций были завершены. С ювелирной точностью работали военно-транспортные вертолеты Ми-6 и Ми-8, доставляя в труднодоступные места строительные материалы, ГСМ, запасы материальных средств, продовольствия, теплые вещи. На каждой сторожевой заставе были построены блиндажи для личного состава, кухни-столовые с выпечкой хлеба, траншеи, ходы сообщения, бани для мытья личного состава и стирки белья, ленинские комнаты, бронеколпаки, наблюдательные пункты, минные поля, система радиоэлектронной разведки наземных движущихся целей «Реалии» и другие объекты обороны, построена система наблюдательных и разведывательных пунктов. В деталях была создана многослойная система огня артиллерии, минометов, танков, БМП, БТР, стрелкового оружия и огнеметов, усиленная рубежами ударов боевых вертолетов по вызову.

Таким образом, за 18 суток тяжелого труда, когда 1/3 часть боевого состава дежурила на постах, ведя наблюдение и огонь по душманам, пытающимся сбить боевое охранение с занимаемых нами позиций, а 2/3 личного состава занимались инженерным оборудованием застав, огневых позиций, постов,

т.е. систем обороны. Горнострелковые батальоны, усиленные инженерно-саперными ротами в короткие сроки совершили и выполнили беспримерный подвиг. Основным способом отрыва котлованов под блиндажи, огневых полозей в полный профиль траншей и ходов сообщения – был огневой, подрывной способ, что блестяще выполнялось саперами.

После доклада оперативной группы военному совету армии о полной готовности 110-километрового участка обороны автомагистрали Джабаль—Уссарадж—Саланг—Чаугани и о том, что автоколонны с грузами на Кабул из СССР беспрепятственно начали движение, командующий армией и комиссия прибыли на перевал, провели инспектирование и приняли решение поощрить достойных за самоотверженный, беспримерный труд на уровне подвига.

Военный совет армии поставил задачу оперативной группе армии разработать систему пропуска колонн через галереи и тоннель Саланг с общей дневной нагрузкой 1500—2000 автомашин нашей армии и столько же Республики Афганистан. С поставленной задачей оперативная группа армии блестяще справилась. Летом эту задачу можно было с трудом выполнить, а зимой в условиях обильных снегопадов, метелей, обледенений, гололеда и лавин было весьма сложно, но выполнимо. При этом бандформирования постоянно пытались сорвать планомерное движение колонн путем минирования дорожного полотна ночью, огневого воздействия по колоннам из гранатометов, минометов и стрелкового оружия несмотря на то, что немедленно подавлялись огнем сторожевых застав, артиллерии и ударами авиации.

Мы предложили военному совету для исключения неоправданных потерь движение колонн осуществлять в светлое время с 8.00 до 18.00 зимой и с 8 (7.00 до 21.00 летом, с нами согласились. До начала движения на 10-километровых участках 11 маневренных групп в составе: взвод танков (БТР-70), 2—3 самоходно-артиллерийские установки 122 мм гаубиц 2С1, отделение саперов с машиной разминирования и служебно-поисковыми собаками на мины и ВВ (взрывчатые

вещества) — скорпуплезно проверяли дорогу на наличие противотанковых мин. Только после этого мы разрешали начать движение через перевал Саланг. При этом усиливалось воздушное, визуальное наблюдение, радиолокационная и радиотехническая разведка. Горно-стрелковые, мотострелковые, артиллерийские подразделения и боевые вертолеты Ми-24 получали разрешение на открытие огня (ударов) на поражение при обнаружении противника.

В десяти км от тоннеля Саланг (на Ревере — местечко «Душах» на юге — кишлак Калавуланч) были оборудованы накопители для колонн автомашин емкостью 250—300 машин каждый, где после прекращения движения колонны останавливались на ночлег. Накопители усиленно охранялись, для отдыха водителей, охранения сопровождения колонн были оборудованы укрытия, туалеты, подавалась питьевая вода и все для бытовых потребностей.

Через тоннель машины проходили двадцатками. Водители на Северном (Южном) портале получали гопкомитовые патроны для противогазов, одевали их и следовали через загазованный тоннель, несмотря на то, что вентиляционная система работала на 100% мощность. Через каждый 1 час 30 мин. движение через тоннель на 5—7 мин. прекращалось для вентиляции. Это подтверждает вывод о большой мощности вентиляционных установок и вытяжных (нагнетательных) колодцев на 3776-метровом тоннеле.

Кстати, автомагистраль Кабул—Термез — полностью горная часть, строилась Советским Союзом в течение 20 лет, а Кабул—Кушка по пустыне и среднепересеченной местности строили англичане, также 20 лет.

Не могу не остановиться на пропуске колонн с ноября по май (7 месяцев) в условиях снегопадов, метелей — словом, в зимних условиях. В Одессе один, от силы — два снегопада, и жизнь в городе на несколько недель парализована. Мы, воины 40-й армии, не могли себе позволить допустить паузу 1,5—2 часа светлого времени. Во-первых, все работы по уборке снега и посыпка песко-солевой массой проезжей части шли ночью

силами 9 дорожных рот афганской армии, это деды-вольнонаемные и две дорожные роты дорожно-комендантского батальона ДКБ майора Лисогурского В.Н. с мощной техникой. На 20-километровом участке перевала работали 10 групп инженерно-дорожной техники (на каждую группу 2 км пути). Каждая группа в составе двух танковых бульдозеров БАТ(м) с отвалом снега вправо и влево, за ними следовали два авиационных шнекоротора с метанием снега в ущелья, за ними — два пескорозбрасывателя. Всю ночь эти группы расчищали снег и посыпали дорожное полотно. В карьерах на маршруте работали экскаваторы и автопогрузчики.

С наступлением светлого времени специалисты инженерно-дорожной техники менялись свежими отдохнувшими экипажами, усиленными танковыми тягачами с лебедками, которые стояли на серпатинтине и больших подъемах с работающими двигателями и размотанными тросами лебедок. Танковые тягачи обеспечивали движение колонн, не допуская пробок. Механиками-водителями и командирами БТС-4 были только прапорщики или сверхсрочно служащие советских вооруженных сил.

Колонны, начиная движение, двигались за группами инженерно-дорожной техники в указанном выше составе (два БАМ, два шнекоротора и два пескорозбрасывателя), которые работали каждый в своей зоне ответственности (2 км).

Такая четко продуманная система обеспечения беспрепятственного движения автомобильных колонн пришла не сразу, а в ходе достаточно длительного времени, около трех месяцев. Затяжка времени реализации наших планов и положений происходила за счет поставок БАТ(м): танковых тягачей БТС-4, шнекороторов, ввод их в штаты ДКБ (дорожно-комендантского батальона) и подача нам всего необходимого, наличие указанной техники на центральных базах и складах ВС СССР плюс наличие в армиях союза надлежащих специалистов. Но самый главный «ускоритель» — это работа представителей всех гравков ВС СССР в составе 40-й армии. Именно они по указанию 1-го заместителя начальни-

ка генерального штаба генерала армии Варенникова В.Н. и под его личным контролем оперативно решали нужды 40-й армии, в том числе и ОГ армии на перевале Саланг, и я горжусь тем, что на мою долю выпала судьба возглавлять ее более двух лет.

Вернемся к событиям в Афганистане 1984—1985 гг. Второй составной задачей деятельности оперативной группы армии на перевале Саланг и подчиненных ей войск являлась стойкая оборона всего участка зоны ответственности, срыв замыслов душманов по прекращению поставок материально-технических средств по земле и воздуху. Да, перерезав единственную кольцевую автомагистраль Афганистана Кушка—Кундуз—Кандагар—Кабул—перевал Саланг—Чаучани—Пули-Кумри—Термез, особенно в труднодоступной горной местности Гиндукуша в зоне ответственности оперативной группы армии на перевале Саланг, душманы, подкармливаемые и снабжаемые международным капитализмом, своих целей достигли бы.

Поэтому многократные попытки приостановить движение колонн путем минирования автомагистрали, мощных засад на участках минирования, разбивались о мужество и героизм советских воинов во взаимодействии с воинами армии ДРА. Тогда руководство бандформирований, направляемых из-за рубежа, т.е. из Пакистана (местечко Пешавар, где был мощный центр подготовки бандитов со всего мира, в т.ч. и диссидентов Афганистана), пошло на хитрости. Душманы вербовали детей, женщин, стариков за большую плату и под страхом смерти их и членов семей, под покровом темноты, ночью подбирались к автомашинам и ставили магнитные мины со временем срабатывания подрыва в галереях и тоннелях Саланг. На площадках досмотра перед входами в тоннель и галерей они (мины) снимались и уничтожались.

Не прошли планы сосредоточения наливников ДРА с ГСМ в галереях. Выше говорилось, что на ночь движение прекращалось и автомашины колоннами размещались на Душаке и Калавуланче под усиленной охраной. Это советские воинские

колонны по 250—300 единиц техники, а афганские автомашины находились вблизи от этих отстойников под охраной подразделений ВС Афганистана. Душманы угоняли ночью автомашины, рассредотачивали их в ущельях, прилегающих к автострате, и после прохождения оперативных маневренных групп по разминированию и проверке маршрутов на наличие препятствий загоняли в галереи автомашины, а с началом движения путем подрыва поджигали их, стремясь на несколько часов путем мощного пожара вывести из строя несущие конструкции (ж/б столбы – ригели, ж/б плиты крыш – козырьков галерей) и с помощью их последующего обрушения сорвать движение колонн на несколько суток.

В таких условиях дорожной войны ученые военнопромышленного комплекса поставили нам на вооружение пожарные машины на базе танков с кассетами по 4 шт. капсул с углекислотой по 1,5—2 тонны или водой. Пожарные танковые машины подходили к галерее, где бушевал пожар, выстреливали по одной капсуле и эвакуировали машины из галереи. Так последовательно освобождался проезд галерей. Как правило, душманы загоняли в начале (по ходу движения) 3—5 машин с топливом. Конечно, такую работу в бушующем пламени 70—100 тонн ГСМ вести весьма сложно и опасно, но офицеры и прапорщики пожарных машин, проявляя мужество и героизм, справлялись с такой сложной задачей. Расчеты (экипажи) этих машин всемерно поощрялись руководством ОГ и 40-й армии, вплоть до представления к высшим правительственным наградам.

Сторожевые заставы в районе созданных пожаров своим огнем сковывали душманов в засадах, а горнострелковые подразделения стремительными действиями «сверху вниз» уничтожали их.

Все описанные мною боевые действия войск ОГ 40-й армии в горах – это частица в системе боевых действий армии. Причем положительные результаты войск были как следствие тесного взаимодействия частей и подразделений Советской армии и армии ДРА.

Учитывая то обстоятельство, что на маршруте 110-километровой зоны ответственности перевала через 1,5–2 км находились кишлаки с трудолюбивыми дехканами — жителями кишлаков, руководство ОГ раз в 2–3 месяца собирало старейшин и мулл на совещаниях. Мы разъясняли им политику правительства ДРА их цели и задачи. Особо останавливались на жизни, труде советских людей в СССР, системе образования, медицинского обслуживания, жилищном обеспечении трудящихся советских республик. Более того, мы совместно с работниками «Хад» (служба безопасности Афганистана) просили старейшин и мулл немедленно, через сторожевые заставы сообщать в ОГ о прибытии в тот или иной кишлак квартирьеров бандформирований. Тогда руководство ОГ имело возможность сосредоточить необходимое количество советских и афганских войск на подступах к кишлаку, чтобы уничтожить душманов. Для большей убедительности и показа наших гуманных целей в каждую первую неделю каждого месяца зимой, весной, летом и осенью направлялись два агитационно-пропагандитских отряда с мощными громкоговорителями, имея в каждом отряде политработников, переводчиков из числа пушту, таджиков, узбеков, казахов, туркмен, киргизов, говорящих на языках, на которых разговаривает 100% населения Афганистана. Ехали с продовольствием (рис, мука, сахар, фасоль, макаронные изделия, специи и т.д., предметами национальной одежды по сезону).

Один отряд возглавлял начальник ОГ, другой — начальник политотдела — заместитель начальника ОГ по политчасти. Они одновременно начинали движение от перевала Саланг на юг и север. Каждый отряд имел соответствующие силы и средства для проведения разъяснительной работы, медицинских осмотров и оказания медпомощи населению кишлаков. Услышав национальную музыку, население собиралось на площадях задолго до прибытия отрядов в кишлак. Старейшины получали привезенные материальные средства в заранее подготовленных пакетах и баулах. Помощь раздавали населению пропорционально и с учетом количества членов семей.

Врачи проводили медосмотры, оказывали медпомощь. Политработники проводили разъяснительную работу, самостоятельные коллективы советских воинских частей проводили небольшие концерты. Надо было видеть лица жителей кишлаков. Женщины, девушки ходили обычно в парандже, но на встречу с нашими отрядами приходили без нее, с открытыми лицами. Такое поведение показывало, каким доверием и уважением пользовались у населения наших кишлаков шурави, т.е. советские воины. А ведь на первых порах нашего присутствия на перевале не было. Иными словами, в результате нашей повторяющейся работы с населением кишлаков перевала дехкане считали нас своими людьми, несущими мир и заботу о жителях Афганистана.

Работа оперативной группы совместно с агитотрядами с населением кишлаков дала свои положительные результаты. В 92 случаях из ста руководство ОГ знало о намечающихся вторжениях в кишлаки бандформирований, которые на дальних подступах к ним уничтожались ударами авиации, огнем артиллерии и минометами, стремительными действиями парашютно-десантных и горнострелковых частей и подразделений.

Дехкане, еще вчера послушные, покорные и запуганные, сегодня отказывали бандитам в ночлеге, пище, сами брались за оружие, организовывали отряды самообороны, загоняя душманов все дальше в горы.

Кроме того, оперативная группа (ОГ) на перевале, имея мощные разведывательные подразделения, разведывательную технику, в том числе прикомандированные подразделения главного разведывательного управления (ГРУ), а также к исходу каждых суток получая дешифрованные аэрофото- и космические снимки, могла анализировать обстановку на дальних подступах к автостраде. На основе анализа определяли места расположений бандформирований, нацеленных на перевал Саланг. В деталях, тщательно готовили частные операции, всесторонне обеспечивали и готовили привлекаемые к операции войска. После утверждения замысла и плана

операции командующим и военным советом армии успешно проводили операции с полным уничтожением базовых районов, районов накопления вооружения, запасов боеприпасов, продовольствия, вещевого имущества и медикаментов. Такие районы, где были уничтожены бандформирования, их базы и склады: Дарбаза, Черная скала, ущелье 20 км восточнее Душакка, 18 км севернее Джабаль-Уссарадж и т.д.

Подводя итог вышеизложенному, могу твердо сказать, что я и в целом оперативная группа армии на перевале Саланг со своими задачами справились. Я горжусь тем, что после убытия в Ташкент на новую должность – заместителя командующего РВиА Туркестанского военного округа – дорога жизни Афганистана, а равно и 40-й армии продолжала в полной мере функционировать по нами разработанному, вышестоящему плану.

По долгу службы мне многократно приходилось бывать на территории Афганистана, и каждый раз я обязательно объезжал перевал, видя свое детище работающим четким механизмом, обеспечивающим трудящихся и нашу армию всем необходимым для жизни, быта и боевых действий».

Бондар Віктор Євгенович

Віктор Євгенович Бондар закінчив Рязанське вище повітряно-десантне училище у 1978 році та був направлений для подальшого проходження служби до 98 повітряно-десантної дивізії, що розташовувалась у м. Болграді Одеської області.

Через тівроку як перспективний офіцер був переведений на капітанську посаду до навчальної дивізії повітряно-десантних військ у 301-й навчальний полк, що готував механіків-водіїв. Про події в Афганістані згадує:

“З початком війни в Афганістані нам стало відомо, що з навчальної дивізії брати офіцерів до Афганістану заборонено, тому під різними приводами всі офіцери болгарської дивізії

повернулися до Болграда з проханням відправити їх на війну.

У травні 1980 року нас — 6 молодих офіцерів — зняли з укладки парашутів і відвезли до штабу дивізії, де повідомили про необхідність передати свої підрозділи іншим командирам, а самим готуватися до виїзду за кордон.

Наприкінці травня всіх нас зібрали в Москві на аеродромі «Чкаловський» і через тиждень літаком відправили до Фергани. На той час там розташовувався 45-й окремих десантний полк, який переправили до Баграма, а Фергана стала основною базою, через яку йшло сполучення з ДРА, згодом її замінив Ташкент. Ще через три дні ми були в Кабулі і зараховані до складу 103-ї повітряно-десантної дивізії на місця поранених та загиблих офіцерів.

Особисто я потрапив командиром взводу до першого батальйону 350-го парашутно-десантного полку, що розташовувався на аеродромі Кабула.

Полк воював.

26 липня 1980 року в провінції Вардак був наш перший бій, перші наші втрати, перше поранення і перша людина, що загинула від моєї руки. Це сталося опівдні при переході через річку, на другому березі якої був ворог. Из усієї групи на високий берег разом зі мною піднялися лише 6 солдатів. Інші були відрізані і могли лише прикривати наш підйом. Стріляв я непогано, і якби не легке поранення в плече, мабуть, ніколи не наважився стріляти в людей. Але вибирати не було з чого — або ти, або тебе. З убитого зняв патронташ, забрав його бур та пістолет. Це була перша зброя, захоплена в бою.

Там же, в ущелині Вардак, вперше побачив, як горить жито, підпалене нашими трасуючими кулями. Ми навіть почали гасити вогонь, були обстріляні, кинулися на ворогів. Що стріляють саме по мені, я зрозумів дуже пізно, коли опинився набагато попереду всього взводу з простріленою радіостанцією, яка працювала лише на прийом. На щастя, мене відбили, а після повернення мені було що слухати від командира роти. Тоді вперше я згадав слова свого старого командира батальйо-

ну майора Мещерякова: «Не повертайся Героєм Радянського Союзу, повернись живим». Живими повернулися не всі. В тому бою загинув В.Остапов — один з наших сержантів. Наші ліжка знаходились поруч, і тяжко було дивитися на листи, що надходили на його адресу — родичі ще не знали про його смерть.

Через півроку до десантної дивізії надійшла нова, на той час секретна, зброя, і мені пощастило стати першим командиром взводу автоматичних станкових гранатометів АГС-17 «Пламя». З отриманням нової зброї довелось ходити на всі операції, оскільки така зброя була лише у мене і від нас постійно вимагали результати випробувань.

На одній з операцій ми захопили полонених. Щоб не носити на собі тяжкий АГС-17, одне із моїх відділень «подарувало» тимчасово один АГС полоненим, щоб вони його трохи поносили під пильним наглядом. На жаль, нас добре обстріляли, полонені разом з АГС кинулися в різні боки. Одного я встиг дістати з допомогою пістолета, а другого зняв мій снайпер. З тих пір зброю ми нікому не довіряли.

Завдяки командуванню окремим взводом, мене швидко помітили і призначили командиром окремого розвідувального взводу 1-го батальйону 350 пдп. Багатьом афганцям цей полк відомий під назвою «полтинник». Фактично я став начальником розвідки батальйону, посаду таку ввели у штат трохи згодом.

Почалось нове життя. Вночі група розвідників виходила на завдання. Йшли по горах до світанку, а потім сідали у схованках і сиділи до темряви, після чого йшли далі. Частіше доводилось ходити на 2 – 3 переходи. Займали вигідні позиції, робили засідку на караванних шляхах або чекали наступу основних сил полку, які гнали на нас «духів», і били ворога із засідки. Максимальна тривалість переходу, у який доводилось ходити, – 5 днів та ночей. На більший перехід взяти з собою боєприпасів та продовольства просто неможливо. Розрахунок дуже простий – одна банка консервів на день, фляга води, а все інше – боєприпаси. Їли мало. Боялись поранення у живіт.

Зняти пораненого з гір означало провалити всю операцію, та й допомога завжди запізнювалась.

Першого грудня 1981 року в районі Калай-Казі під Чирикаром разом з усім штабом батальйону потрапили у засідку. Смертельно був поранений комбат Вадим Войцехівський. Я командував замість нього. Відбивалися як могли. Через туман жоден вертоліт не міг піднятися у повітря, а бронегрупа змогла підійти до нас тільки через 6 годин, тому що всі дороги були заміновані. Свого друга лейтенанта Віталія Павлікова я встиг витягти з оточення, а його сержанти Кошапов і Семенов підірвали себе гранатами, щоб не потрапити у полон.

За відсутності належного зв'язку в ущелині Сеїдан група потрапила під вогонь «своїх» танків Т-34. Обійшлося без жертв, але ті 9 снарядів, що встигли випустити по нас «зелені», запам'ятали надовго.

В одному з боїв під Баграмом було поранено молодого командира взводу Андрія Целебеєва. Вертольотом його відправили до госпіталю, а до кінця операції його взводом командував мій сержант Віслоян.

Жили ми тільки відпустками. А тяжче всього було повертатися знову на війну. За час моєї відпустки у Десхабі загинув мій заступник Олександр Осташкін, а командир відділення Леонід Броніч був тяжко поранений у руку і повернувся до нас уже перед моїм від'їздом до Союзу.

Пізніше ми знову ходили в Десхаб. Потрапили в оточення. Моя група була в засівці на горі, далеко від мене в низині вела бій рота Сергія Мітковця. Допомогти йому я зміг тільки тим, що викликав вертольоти, і завдяки цьому він втратив тільки одного солдата. Спасибі авіації, без неї в той день мало хто повернувся б.

В котрий раз згодилися навички роботи авіаційного та артилерійського наводчика. Тоді вперше солдати на мене дивились, як на бога.

5 травня 1982 року розвідувальна група брала караван на перевалі Аргандех, що між провінціями Кабул та Пагман. Під час повернення на базу самі потрапили у засідку. Відбивали-

ся до ночі. На допомогу викликали вертоліт. Ворог підійшов до нас на кидок гранати. Намагаючись нам допомогти і відкинути противника, командир вертольота дав залп некерованими ракетами. Але три перші ракети розірвалися поруч з моїм НП. Разом з моїм механіком-водієм Шевкуєвим ми були контужені. Залп відкинув духів. Це дало нам змогу організувати надійну оборону. Хребет гори, яким ми мали повертатися до своїх, обстрілювався зліва кулеметом, а справа снайпером. Враховуючи наступ темряви, я прийняв рішення повертатися правим схилом хребта. Через декілька хвилин було поранено в коліно одного з моїх саперів. Знімаючи його з валуна — сам отримав кулю у ліву руку. На щастя, за тими мірками це було навіть не поранення, а просто подряпина, згадка про яку залишилась по цей день.

Я гадав, що то був один із останніх моїх виходів. Минуло майже два роки перебування в Афгані. Вже був наказ про повернення до Союзу, але мій змінник Женя Панов захворів, і я почав готувати собі нову зміну. Вибір випав на Олексія Горелова. Декілька разів він ходив на операції разом зі мною. Воював дуже добре, але, на жаль, через деякий час після мого повернення додому мене повідомили, що група потрапила у засідку і була практично знищена.

Літом 1982 року полк займався в основному супроводом та прикриттям наших колон в районі перевалу Саланг, веденням бойових дій під Чирикарком та в Панджерській ущелині. Ці останні 4 місяці були, мабуть, найтяжчими. Кожна операція не обходилась без крові. В Панджері, недалеко від Раху, отримав своє і я. Вертольотом вивезли до Баграма, а потім літаком до Кабула. Вже в літаку дізнався про представлення до другого ордена, який я і не отримав. У кабульському шпиталі мене зустрічав мій комбат — майбутній Герой Радянського Союзу Олександр Петрович Солуянов, нині генерал-майор, який був поранений трохи раніше за мене.

Наприкінці вересня нарешті приїхала моя зміна, а 19 вересня я був вже вдома. Служив у розвідувальній роті, був помічником начальника штабу з планування десантування, заступ-

ником начальника штабу, начальником оперативного відділу. З лютого 1995 року – заступник начальника факультету аеробомільних військ з навчальної та наукової роботи Одеського інституту Сухопутних військ.

На різних посадах брав участь у забезпеченні порядку при розпаді Радянського Союзу у Степанакерті, Баку, Єревані, Тбілісі. Через дві години після землетрусу разом з аеродромною групою був у знищеному Спітаку.

Маю 5 бойових випробувальних стрибків з літаків Ан-22 «Антей» та Іл-76. Інструктор повітряно-десантної підготовки.

Нагороджений орденом «За службу Родине в Вооруженных Силах СССР» II ступеня, медалями: «За отличие в воинской службе» I ступеня, «За боевые заслуги». Є довідка про представлення до нагороди орденом Червоної Зірки, але на той час нагороджувати молодих офіцерів більше ніж одним орденом негласно заборонялось, тому другий орден так і не отримав.

Зараз обіймаю посаду завідуючого сектором режимно-секретної роботи апарату облдержадміністрації”.

Борзенко Леонід Миколайович

Леонід Миколайович народився 9 січня 1967 року в багатодітній сім'ї Миколи Дмитровича та Марії Яківни Борзенків у селі Виноградному Березівського району. Свій життєвий шлях згадує так:

«Крім мене батько з мамою виростили і виховали ще п'ятьох синів – старших Михайла, Миколу, Сергія, Юрія та молодшого Олександра. Династія механізаторів-комбайнерів – так нашу сім'ю називали односельці.

Закінчив у 1982 році Виноградненську середню школу. Першими вчителями були Анатолій Олексійович Городецький (нині директор школи), Віра Володимирівна Латій, класний керівник старших класів Марія Теребейчик та інші.

Шкільні друзі — Іван Романов, Володимир Довжик, Олександр Рябоволик, Петро Дільман, Володимир Гересько, Олександр Харченко, В'ячеслав Ткачук, Анатолій Курик та інші.

Перший раз про Афганістан почув на початку 80-х від старших афганців-односельчан Віктора Бема, Володимира Шимка, Юрія Мазура. Ці хлопці встигли вже повоювати та понюхати добряче пороху на афганській війні.

У 1984 році в село привезли дві цинкових труни з тілами молодих хлопців, які загинули в Радянській армії. Це були Василь Голощاپов та Андрій Криль.

Василь Голощاپов загинув, виконуючи інтернаціональний обов'язок на території ДРА, і посмертно нагороджений орденом Червоної Зірки. А смерть Андрія Криля досі для жителів села Виноградного залишається загадкою.

Смерть хлопців мене дуже вразила. Навесні довелося самому йти в армію, але думку про те, що потраплю служити до Афганістану, намагався відігнати. На той час я вже закінчив Березівське СПТУ-3 і працював помічником комбайнера на жнивях разом з батьком.

Весною 1985 був призваний Березівським військкоматом на строкову військову службу. Пройшов військову підготовку неподалік Ташкента, отримав спеціальність зв'язківця. У серпні того ж року був направлений до Афганістану в 108-му мотострілецьку дивізію в батарею управління і артилерійської розвідки (командир батареї капітан Богатищев, командир взводу старший лейтенант Величко). Дислокація підрозділу була біля аеродрому Баграм в Чирикарі. В бойову задачу підрозділу входило забезпечення зв'язком штабу дивізії та артилерії, артилерійська розвідка місцевості та підтримка військ артилерійським вогнем.

На бойові завдання взвод виходив на чолі з старшим лейтенантом Величком. Часто потрапляли в засідки та під обстріли, спати доводилось по 2—3 години на добу, спека доходила до 50 градусів. У другій половині дня завжди був піщаний вітер «афганець», через нього видимість майже нульова. Взятих

із собою тридобових запасів харчів та води не вистачало, доводилось економити до тижня, а то і більше.

Коротка, але дощова зима з невеличким морозцем та вітром ставала найсуворішим випробовуванням нам, 19–20-річним солдатам. Це в подальшому назавжди підірвало стан здоров'я. Отримали такі хвороби, як жовтяниця, дизентерія, черевний тиф, малярія, тропічна лихоманка. Багато з тих, які повернулися з Афганістану, померли від хвороб або стали інвалідами.

Прибувши до заданого квадрату, потрібно було вибрати найбезпечніше місце з найкращим оглядом місцевості та розвернути ПС (пункт спостереження), провести необхідні обчислення та по радіостанції передати координати до штабу артилерії та штабу дивізії.

Запам'ятався випадок, коли повертались додому. Летіли транспортним літаком з Кабула до Ташкента, літак набрав дуже велику висоту з метою безпеки. На борту літака було близько сотні солдатів. Летіли хвилин сорок, і раптом літак стрімко почав падати. Всіх охопив жах: підбили! Тривала паніка хвилин п'ять, а потім пролунав спокійний голос пілота: «Товариші солдати, ви перетнули кордон Союзу Радянських Соціалістичних Республік». Маленький жарт пілота...

Повернувся я через два з половиною роки в серпні 1987 р. Переїхав до Одеси. Працював на ЗОРі електрозварником. З жовтня 1987 року — заступник голови Клубу воїнів-інтернаціоналістів Ленінського району м. Одеси «Пам'ять» (нині це Спілка ветеранів Афганістану), з 1992 року — заступник голови Одеської обласної спілки ветеранів Афганістану, яку очолює Радукан Опанас Петрович.

Одружений, дружину звати Лариса Олексіївна. Маємо двох дітей — доньку Олену та сина Сергія».

Решетніков Віктор Вікторович

Полковник запасу, головний спеціаліст оборонного відділу управління взаємодії з правоохоронними органами і оборонної роботи апарату обласної державної адміністрації.

Народився у 1955 році. Закінчив Вольське вище училище тилу у 1976 році і був направлений для подальшого проходження служби до Одеського військового округу до складу 14-ї гвардійської армії, 86-ї гвардійської мотострілкової дивізії 263-го гвардійського мотострілкового полку, в якому успішно прослужив до 17 січня 1980 року.

А 18 січня 1980 року, маючи звання старшого лейтенанта, у складі групи офіцерів-тиловиків був переправлений повітряним транспортом до міста Ташкента для посилення угруповання 40-ї армії, яку нещодавно було сформовано для участі у афганських подіях. Час, проведений у Афганістані, пам'ятає так, неначе це було вчора.

«Події розвивалися стрімко, і тому посади, на які нас направили, вже були зайняті. Я потрапив до м. Кушки — крайньої південної місцевості Радянського Союзу на кордоні з Афганістаном. Там, починаючи з нуля, не припинялося цілодобове забезпечення спеціального контингенту наших військ, формувалась і працювала перевалочна база. Пригадую старий афоризм генерал-лейтенанта А.І. Востросабліна — коменданта фортеці міста Кушки (1906—1918рр.): «Далі Кушки не пошлють, менше взводу не дадуть». Тепер він перестав бути актуальним, бо далі Кушки вже посиляли.

Мене було призначено начальником відділу охорони 1578-го продовольчого складу перевалочної бази — так почалася моя служба, безпосередньо пов'язана з Афганістаном. Першого разу з автоколоною продовольства перетнув кордон 23 лютого 1980 року.

Афганці дійсно до нас у ті перші місяці ставилися дуже дружньо, у багатьох з них були родичі в Туркменії і Узбекистані, а також у Таджикистані. Історично між нашими країнами склалися дружні стосунки, тоді ще не було думки, що нас можуть обстріляти по дорозі. У селищі Тургунди (прикордонний з Кушкою населений пункт на території Афганістану) під час введення військ до Афганістану наших солдат дійсно зустрічали з квітами.

До вересня 1980 року було ще кілька рейсів до Шинданта

і назад, які прийшли без пригод. У вересні того ж року мене було призначено заступником командира краново-такелажного батальйону забезпечення перевалочної бази.

Завданням батальйону було проведення навантажувально-розвантажувальних робіт, а також життєзабезпечення перевалочної бази. Робота на базі тривала і вдень, і вночі, без вихідних.

З часом забезпечення військ налагоджувалось, об'єкти перевалочної бази розбудовувались і зростали об'єкти навантаження. У середньому кожної доби приймали 30—40 вагонів різного вантажу і завантажували 3—5 автомобільних колон для відправлення до Афганістану.

У 1983 році було створено відділення перевалочної бази, що забезпечувало рух колон до Шинданта, де розташовувались армійські склади і основне угруповання військ нашого напрямку. До двох діб займав перетин кордону автоколоною туди і назад.

З часом відділення перевалочної бази розширювалось, і з грудня 1984 року по травень 1985 року перевалочна база повністю передислокувалася на територію Афганістану.

За дуже короткий термін було перевезено через кордон і розташовано на новому місці тисячі тонн боєприпасів, різноманітних матеріальних засобів, а також переправлено трубопроводом значну кількість пального.

На новому місці довелося розвертати позаштатний хлібозавод, польову лазню, пральню, будувати їдальню для солдатів і офіцерів, житло, інші стаціонарні об'єкти. Це була титанічна праця величезного колективу, який заслуговує на окреме висвітлення.

Після завершення облаштування території Афганістану настала черга передислокації із Кушки на територію 602-го окремого автомобільного батальйону Туркестанського військового округу.

602-й оавтб до 13 грудня 1979 року базувався в м. Байрам-Алі. Це на 300 км північніше м. Кушки в Марійській області Туркменії. З початком афганських подій батальйон було пе-

реформовано в автомобільний полк. До його складу увійшли чотири автоколони військового типу 1-го розряду з міст Чарджоу, Байрам-Алі, Мари і Ашхабада. У такому складі автомобільний полк виконував завдання з перевезення матеріальних засобів та боєприпасів практично до 30 березня 1980 року, доки не закінчилась ротація приписного складу на кадрові війська.

З цього часу увесь приписний склад, який було призначено для розгортання військ і введення до Афганістану разом з приписаною технікою, було відправлено додому і замінено особовим складом термінової служби, а 602-й окремий автотполк став знову батальйоном і був передислокований під Кушку. Вся складність роботи батальйону полягала у тому, що штаб і структури забезпечення розташовувались на нашій території, а ротам доводилось виконувати свою роботу за кордоном. Це дуже заважало управлінню військами.

У травні 1984 року було прийнято рішення Генеральним штабом військових сил СРСР про передислокацію автомобільного батальйону до Афганістану за селище Тургунди.

У червні того ж року мене було переведено для подальшого проходження служби у 602-й автб на посаду заступника командира батальйону по тилу. Робота в батальйоні у мене почалася з переміщення всього, що можна було перемістити для обладнання нового місця розташування. Переїзд, звичайно, відбувся без зриву виконання основного завдання – перевезення матеріальних засобів частинам 40-вої армії.

Діючи за загальновійськовим статутом, обладнання польового табору починається з установки пожежного щита, туалету і загородження. Ми почали з будівництва лазні, з обладнання водяної свердловини, яку було зроблено і законсервовано поряд з містечком двома роками раніше.

Автомобільний батальйон окружного підпорядкування був у складі трьох рот, а до складу кожної роти входило 72 автомобілі. З них 67 – марки КамАЗ-5410 для перевезення вантажу. Перша рота – суховантажна – перевозила боєприпаси, інженерне, бронетанкове, автомобільне та інше обладнан-

ня. Другу було переобладнано під налив: на кожній машині встановлено три резервуари, загальною ємкістю 14 кубічних метрів. Вона возила дизельне пальне і мастило. Третя рота — змішана — була розділена на дві автоколони. 36 машин обладнані під контейнеровози і призначені для підвезення продовольства, в тому числі два авторефрежератори «АЛКА», які призначено для перевезення продуктів, що швидко псуються. Друга половина, у кількості 36 автомобілів, переобладнана під налив і перевезення бензину А-76 і А-93. Відповідно, батальйон складався із чотирьох колон: 6021-ї, 6022-ї, 6023-ї «С», 6023-ї «Н».

У кожній автомобільній роті для прикриття під час маршу на трьох КамАЗ-53212 було встановлено 23-мм зенітні установки ЗУ-23-2, які розподілялись по колоні: одна в голові між 6-ю і 7-ю машиною, друга — в середині колони, а третя — в кінці колони. Вона, як правило, прикривала технічне обладнання. У головній машині і в кожній обладнаній під зенітні установки знаходились радіостанції Р-123, а із взводу зв'язку до батальйону передавалась радіостанція Р-142Н, яка розташовувалась на базі автомобіля ГАЗ-66, для підтримки зв'язку всередині колони з диспетчерськими пунктами, з базовим табором під час руху колони. Цей зв'язок на гірській місцевості був дуже нестійким, але іншого нічого не було.

Відстань від Туругунди до Шиндантського гарнізону — 245 км через два перевали. Цю відстань ми проходили за 6—7 годин, а колона 6023 «С» у літній період встигала пройти за 5 годин. «Наливники», якщо встигали за день, зливали вантаж у день прибуття, «суховантажі» розвантажувались наступного дня і на третій день поверталися до Туругунди, як ми казали, додому. При такому щільному розкладі водії відчували жахливі труднощі: необхідно було прийняти вантаж, підготувати машину до наступного рейсу (підготовка до рейсу починалась о 5-ій годині ранку наступного дня і продовжувалась до 7.30. У цей час всі колони йшли у рейс), непошкодженим доставити вантаж за призначенням. Часу на відпочинок практично не лишалось. Всі ми, і солдати, і офіцери, знаходились в однако-

вих умовах, жили практично в машинах і відчували одні й ті ж труднощі і нестатки. Тільки офіцер ще був відповідальний за людей, техніку, озброєння і своєчасну доставку вантажу.

Середня швидкість руху колон у гірських умовах була у нас дуже високою — 40—45 км/год. Тільки на високій швидкості можна було успішно вийти з-під обстрілу. А обстріли, на жаль, були не рідкістю. Я виконав 43 рейси старшим колони. За цей час ми потрапляли під обстріли і не тільки: двічі машини підривались на мінах. Але нас оберігав, мабуть, Бог, і я не втратив жодного солдата, а от поранені були.

У вересні 1985 року під час одного із рейсів я отримав контузію, лікувався, як зараз кажуть, амбулаторно: у шпиталі лежати ніколи, треба було готувати польовий табір до зими, а потім готуватися до будівництва нормального містечка у наступному 1986 році.

Промбаза з виготовлення залізобетонних виробів розташовувалась в Шиндантському гарнізоні, попутним транспортом було вивезено більше 1000 залізобетонних стовпів для загородження нової території і більше 200 блоків для будівництва 3 збірничитових казарм і штабу.

Будівництвом займались старшини рот з особовим складом запасних водіїв (у кожній роті за штатом їх було від 15 до 20 осіб). Цей резерв водіїв нам давав штаб тилу Туркестанського військового округу за рахунок частин округу, які не входили до складу 40-ї армії.

До червня 1986 року було побудовано: штаб, три казарми, котельню, водопровід і каналізацію. Після шести років проживання в палатках і землянках особовий склад почав жити в нормальних умовах. За весь цей час план підвезення і графік руху колон виконувався без зривів.

13 липня того ж року для подальшого проходження служби вже у званні майора я поїхав вчитися до Військової академії тилу і транспорту у Ленінград. Розпочалося вже інше життя.

У 1988 році автомобільний батальйон було виведено із Афганістану під Самарканд, а трохи пізніше направлено до

міста Нахичевань для надання допомоги постраждалим від землетрусу в Арменії. Після розпаду СРСР батальйон було розформовано.

Після закінчення академії тилу і транспорту мене було направлено служити до Прикарпатського військового округу у 51-шу гвардійську мотострілкову дивізію на посаду заступника командира танкового полку по тилу. А з 1994 року по 2005-й – проходив службу у штабі тилу Одеського військового округу, а потім Південного оперативного командування. Закінчив службу на посаді головного інженера – заступника начальника продовольчої служби Південного оперативного командування.

Протягом служби в Одесі брав участь у виведенні із Боснії і розформуванні 240-го миротворчого батальйону, у підготовці, введенні і виведенні після виконання місії інженерного батальйону (Ліван), ремонтного батальйону (Сьєрра-Леоне), механізованих батальйонів (Ірак), вертольотної ескадрильї (Ліберія). Брав участь у всіх міжнародних миротворчих навчаннях, які проходили на території Південного оперативного командування з 1997 по 2005 рік. Під час підготовки спеціалістів тилу, у переборенні труднощів під час нелегкої роботи тиловика мені завжди допомагав досвід служби в Афганістані.

Завдяки Інтернету ми, старі солдати, розшукуємо один одного. Вже знаємо про існування більше сорока осіб, велика частина хлопців мешкає на території України. Пошук постійно продовжується.

Якщо все буде добре, то у 2009 році зберемося на зустріч в місті Алушті з 15 по 25 вересня. Нам є що згадати і про що поговорити».

Ратько Валерій Михайлович

Ратько Валерій Михайлович – полковник, начальник штабу – заступник начальника інженерних військ Одеського військового округу (Південного оперативного

командування) з 1994 по 2005 роки. Про своє життя розповідає.

«У 1969 році, після одного з призовів до районного військового комісаріату, у мене все наполегливіше почало з'являтися бажання пов'язати своє життя з армією, стати офіцером.

Важливу роль у цьому виборі відіграв мій батько. Йому, артилеристу, свого часу довелося зустріти війну у Білорусії і пройти її до кінця. Батько брав Кенігсберг і закінчив війну в Берліні. Був нагороджений багатьма орденами та медалями, в тому числі трьома медалями “За відвагу”.

Так вже склалося, що і мені довелося побувати в Кенігсберзі, тільки він вже називався Калінінградом. У 1970 році я там успішно здав вступні екзамени і став курсантом Калінінградського вищого військово-інженерного командного ордена Леніна Червонопрапорного училища імені А.А. Жданова.

Прошло чотири роки напруженого навчання. У 1974 році я з відзнакою закінчив училище і був направлений для проходження служби в Червонопрапорний Білоруський військовий округ у розпорядження командуючого 5-ю гвардійською танковою армією, штаб якої дислокувався в м. Бобруйську Могильовської області.

Начальник управління кадрів уважно вивчив мою особову справу, розпитав, чи знайома мені інженерна переправно-десантна техніка, і, отримавши позитивну відповідь, запропонував мені посаду командира понтонного взводу в 544-му окремому понтонно-мостовому батальйоні. Призначенням я був задоволений, бо переправно-десантні війська — це, свого роду, інтелігенція інженерних військ. Вони завжди на виду, завдання, виконані ними, динамічні, швидкі та дуже видовищні, особливо під час проведення загальновійськових, спеціальних і тактико-спеціальних навчань.

У 544-му окремому понтонно-мостовому батальйоні я прослужив по 1981 рік. Почав службу на посаді командира понтонного взводу, потім командував понтонною ротою і за-

кінчив службу на посаді начальника штабу — першого заступника командира батальйону.

У вересні 1981 року прийшло розпорядження про заміну в ДРА начальника штабу — першого заступника командира окремого інженерно-саперного батальйону.

Треба сказати, що в той час повного уявлення про те, що відбувається в Афганістані, ми, військові, які служили в західних округах, не мали. Преса мовчала, а іноді давала інформацію в перекрученому вигляді.

Більш детально дізнатися про те, що там відбувається, мені вдалося від знайомого командира дорожньої роти, який служив колись у сусідній частині і приїхав у відпустку лікуватися.

4 жовтня 1981 року мені було наказано до 5-ї ранку прибути до гарнізонного Будинку офіцерів, щоб звіти їхати до штабу Білоруського військового округу. Зі складу 5-ї ТА, яка дислокувалася в Бобруйському гарнізоні, було направлено до Афганістану 20—25 чоловік. Нас проводжали дружини, настрій у всіх був не найкращий. Всі розуміли, що їдемо на війну, хоч навкруги був мир. Це була перша заміна.

Через декілька годин наша група прибула до штабу Білоруського військового округу у місто Мінськ. Там з нами провів бесіду член військової ради округу, який говорив про інтернаціональний обов'язок, а ми всі думали про те, що нас чекає в далекій і невідомій країні. По закінченні бесіди генерал запитав, чи є питання. Один з офіцерів сказав, що не забезпечений житлом. Його залишили. Через декілька місяців я зустрів його в Афганістані і спитав, як вирішалося житлове питання. Він відповів, що задовільно. Житло дали протягом місяця, і ось він уже тут.

Через декілька годин польоту літаком, ми приземлилися в Ташкенті. Це був уже не Білоруський, а Туркестанський військовий округ: невимовна спека та гаряче сонце. Нас доставили на пересильний пункт, через який проходили усі військові, які тільки-но прибули для відправки до Афганістану.

Через декілька днів перебування на пересильному пункті, де нам різні посадові особи постійно говорили про інтернаціональний обов'язок, групу з декількох чоловік, в тому числі і мене, на військово-транспортному літаку Іл-76, що віз продукти для окремого контингенту радянських військ в ДРА, перевезли до Афганістану. Дві години польоту, зміна пейзажу під крилом і приземлення в Кабульському аеропорту. Добрий день, нова країно, нове місце служби!

Прямо в аеропорту дислокувалась повітрянодесантна дивізія. Я тоді ще не знав, що заступником командира інженерно-саперного батальйону дивізії був мій товариш майор В. Кот, з яким я разом учився в Калінінграді.

Вже скоро я прибув з групою саперів для виконання завдань зі спеціального мінування в районі Джелалабада. Тут ми зустрілися вперше з війною...

Після успішного проведення бойових дій і повернення назад, ми міцно здружилися з воїнами-десантниками. Тепер, літаючи через кабульський аеропорт, ми постійно зупинялися в інженерно-саперному батальйоні повітрянодесантної дивізії, де завжди нас люб'язно зустрічали, розміщували та годували. Це була міцна дружба, скріплена в боях і спільних рейдах, перевірена часом і бойовими обставинами. Виконувати бойові завдання разом нам ще треба було не один раз.

До саперів й інженерних військ в Афганістані ставились завжди з дуже великою повагою. У повному розумінні слова, без саперів і кроку не можна було ступити, бо країна була буквально нашпигована мінами. Ось тоді і з'явився термін "мінна війна". Сапер завжди був попереду.

Не знаю, яким чином, але те, що прибула заміна для начальника штабу інженерно-саперного батальйону, вже всі знали. Мене буквально через годину з аеродрому забрали в одну з інженерних рот батальйону, котра була безпосередньо відряджена до штабу 40-ї ОА і розташовувалась поряд з палацом Аміна, де був штаб армії.

На другий день я побував в інженерній службі 40-ї ОА. Там зі мною поспілкувався начальник інженерних військ,

генерал-майор В. Жирнов і сказав, що далі я буду служити в 45-му інженерно-саперному полку на посаді начальника штабу — першого заступника командира окремого інженерно-саперного батальйону (військова частина п/п 50756). Цей окремий батальйон до Афганістану був введений з Ленінградського військового округу. Він мав свій стяг і печатку.

Коли про поїздку до Афганістану ще не було і мови, я подав рапорт для вступу на командний факультет Військово-інженерної академії імені В.В. Куйбишева. Коли ж я поцікавився у начальника, як же буде з навчанням, то мені прямо сказали, що про це на близьке майбутнє можна забути.

Перші враження про Афганістан після стількох років вже якось стерлися з пам'яті, але одне можу з впевненістю сказати: це була відстала, зруйнована і якась порожня, сіра і чужа країна. Такою вона, на мою думку, залишилась і зараз.

Я пробув декілька днів у розташуванні роти, побував в інженерній службі 40-ї армії. Трохи розібравшись у ситуації, познайомившись з офіцерами та прапорщиками, почав дивитись на те, що відбувалося, іншими очима.

Потім у Кабулі до роти прибули БТРи від 45-го інженерного полку, які супроводжували колону. Це практикувалось часто, навіть, можна сказати, постійно.

Запам'яталась розбита дорога, спалена техніка, зруйновані помешкання — так званий район Амінівки, де на високій швидкості доводилось долати небезпечні ділянки. Через годину ми вже в'їжджали до 45-го інженерно-саперного полку, в якому мені довелося прослужити трохи менше року на посаді начальника штабу — першого заступника командира окремого інженерно-саперного батальйону.

В батальйоні склався міцний і дружний колектив. Командир батальйону підполковник Г. Пелєвін, його заступник з політичної частини майор А. Леонт'єв також, як і я, були із Білоруського військового округу. Заступник командира батальйону по тилу майор П. Щербаков прибув із Ленінградського, а заступник по озброєнню майор С. Купцов — із Одеського військових округів.

Сміливими й ініціативними зарекомендували себе команди інженерно-саперних та рот розмінування. Це капітани І. Савчук, І. Селєзньов, Б.Мулюкін, капітан В. Семерда з інженерно-технічної роти, командири взводів В. Фариончук, М. Тяке та інші.

Скажу наперед, що з багатьма з них мені довелося продовжувати служити в майбутньому в інженерних військах і виконувати різні завдання у мирний час. Багато хто з офіцерів закінчив академії, дослужився до полковницьких та генеральських звань. Вони командували і командують частинами інженерних військ, управліннями та відділами у штабах різного рівня.

Посаду я прийняв у дуже короткий термін і зразу поринув у ритм життя батальйону. Командиром полку був на той час підполковник А. Бондаренко — суворий та вольовий командир, який користувався авторитетом у офіцерів і солдатів. Такими ж були начальник штабу підполковник Н. Черношей та заступник командира полку підполковник Ю. Шахов.

Батальйон жив розміреним бойовим життям. Частина особового складу знаходилась на посиленні охорони підрозділів, які безпосередньо вели бойові дії. Інші, хто знаходився в пункті постійної дислокації, займались бойовою підготовкою, несли службу з охорони та оборони, готували і обслуговували техніку і озброєння, займались обладнанням розташування.

Одне з перших завдань, яке мені довелося виконувати після прибуття на місце, влаштування мінних полів з метою забезпечення прикриття розташування полку. Останнім часом різко зросли намагання обстрілів території, особливо в нічний час. За розпорядженням командира полку штабом батальйону був розроблений план прикриття розташувань мінно-підіривними загородженнями. Протягом короткого терміну мінно-підіривні загородження були встановлені на загрозливих напрямках, що негайно дало результат. При намаганні підходу до розташування полку в нічний час було зроблено ряд підіривів, і обстріли припинились.

Частенько мені доводилося очолювати групу спеціального мінування для виконання завдань в районі м. Джелалабада. Як я вже відзначав, добиралися ми туди кожний раз по-різному. До Кабула — на БТРах, а далі — на вертольотах.

Завдання виконували різні. Одне з них — прикриття афгано-пакистанського кордону і мінування доріг, перевалів, маршрутів руху банд з вертольотів. Треба сказати, що це було надто ризиковано, оскільки під час мінування вертоліт спускається та летить великий проміжок часу на низькій висоті, представляючи собою гарну мішень. Частенько після виконання завдань і повернення на аеродром технікам вертольотів доводилося латати пробоїни.

Найгарнішими словами згадую вертольотчиків ескадрильї, які прибули з Білорусії (м. Пружини). З ними мені доводилось найчастіше виконувати бойові завдання. То були майстри своєї справи, сміливі і рішучі офіцери, професіоналізм яких врятував чимало життів.

Крім мінування безпосередньо з повітря, багато завдань зі спеціального мінування доводилось виконувати на землі, мінуючи караванні дороги, перекриваючи прохід в ущелинах, встановлювати спеціальні і об'єктні міни з різними строками дії.

Інформацію про ефективність дій групи ми отримували з різних джерел. Вже через визначений час, виконавши завдання та повернувшись до пункту постійної дислокації, по лінії розвідки дізналися, що надійшла інформація про рух душманів у місцях, де працювала група. Система мінно-підричних загороджень була продумана і встановлена так, що під час спроби їх подолати чи розмінувати ставалися підриви, а противник мав великі втрати.

Треба відзначити, що в той час для озброєння інженерних військ надходили нові зразки зброї та інженерної техніки. Особливо динамічний розвиток отримали засоби мінування та розмінування. Під час випробування окремих зразків мені безпосередньо довелося брати участь та використовувати їх під час бойових дій. Зразки показали гарну роботу і сподобались саперам.

Крім мінування місцевості і об'єктів, доводилося багато сил і часу приділяти питанням розмінування. Противник на території Афганістану розвернув справжню мінну війну, застосовуючи в основному міни італійського та англійського виробництва. Практична відсутність металу в конструкції мін (крім голкового вибуховика) значно ускладнювала їх пошук індукційними міношукачами. Крім того, противник дуже широко застосовував саморобні фугаси, а потім і керовані міни як за допомогою радіо, так і за допомогою дротів.

Особовому складу батальйону постійно доводилось забезпечувати безперервний рух військ, розмінувати шляхи, стежки, різні об'єкти. Пригадую марш на велику відстань у складі парашутно-десантного полку з Кабула до Желалабада. Полк був зміцнений спеціальною групою саперів, яку мені було наказано очолити. Під час руху до району бойових дій гірськими дорогами і серпантинами, було знято більш десятка різних типів мін, подолано ряд завалів і перешкод. Треба сказати, що система оповіщення у противника працювала дуже гарно. Те, що буде марш, він знав наперед. Тільки злагоджені дії артилерії, авіації та піхоти на марші служили запорукою успіху.

Але треба визнати, що не все проходило добре. Ми теж мали втрати, адже йти доводилось першими: перевіряли маршрут, забезпечували рух, а ворог практично всі загородження прикривав вогнем. Ризик сапера завжди дуже великий, не даремно говорять, що сапер помиляється лише раз.

Під час першої половини своєї служби в ДРА мені з групами саперів доводилось побувати з виконанням різних завдань практично у всьому Афганістані: Чарикар, Кабул, перевал Саланг, Баграм, Файзобад, Кишим, Желалабад, Асадобад, Гардез, Шиндант, Кандогар — ось далеко не повний список місць, де довелося виконувати бойові завдання.

В один з днів після прибуття для виконання завдання мене покликав до себе командир полку полковник Г. Лошкар'єв і сказав, що у начальника інженерних військ, на той час вже полковника А.І. Рябуха, є думка призначити мене

командиром 541-го окремого інженерно-саперного батальйону 201-ї мотострілецької дивізії. Командир полку цю думку підтримав. Батальйон дислокувався в Кундузі, що на півночі Афганістану. Я хвилювався, чи впораюся, попрохав час подумати. На це командир відповів: “Ти думай, але ми вже подумали, і питання практично вирішене”. Потім він підняв трубку телефона, переговорив з начальником інженерних військ армії.

На другий день я вже вирушив до нового місця служби. Прикро було розлучатися з бойовими друзями, їхати з місця, до якого встиг звикнути.

І ось знову БТРи, шлях на Кабул, година подорожі з одним чемоданом — і я в розпорядженні штабу армії. Прибув та звітував начальнику інженерних військ. Він представив мене командуючому 40-ї ОА. Питання у командуючого армії було одне: чи впораюся я? Я відповів: “Так точно”. Він мене одразу ж привітав з призначенням на посаду, сказав, що наказ буде підписаний уже сьогодні. Тут я отримав розпорядження про вибуття до нового місця служби. Наступного дня попутним рейсом з кабульського аеропорту я вже прибув в Кундуз у розпорядження 201-шої мотострілецької дивізії.

Почався новий етап служби в Афганістані.

541-й окремий інженерно-саперний батальйон 201-шої мотострілецької дивізії нараховував більше 450 одиниць військових особового складу і був укомплектований повністю. Особливістю організації батальйону було те, що саперна рота і рота розмінування, крім штатної базової техніки, була укомплектована бронетехнікою. Кожна рота мала по 12 одиниць БТР-70, а з урахуванням взводу інженерної розвідки в батальйоні налічувалось більше 25 одиниць рухомих колісних бронеоб’єктів. Це була грізна мобільна сила, з якою сапери почували себе впевнено і могли виконувати різні завдання автономно, забезпечуючи собі вогневе прикриття.

У частині склався міцний військовий колектив. Командири саперної, позиційної, технічної і роти розмінування були

спеціалістами своєї справи і не раз вже брали участь у бойових діях.

Місцевість, де дислокувався батальйон, була пустельною, пересіченою пологими ярами і балками, рослинність практично відсутня. Постійна спека, гарячі вітри, піщані бурі, відсутність води — ось характерні риси пустельної місцевості півночі Афганістану.

Умови регіону вплинули на характер і засоби виконання завдань інженерного забезпечення, застосування і забезпечення підрозділів та частин інженерних військ.

Треба відзначити, що в батальйоні йшло напружене, ритмічне, планове бойове життя. Частина особового складу була на забезпеченні бойових дій дивізії, групи готувалися для виконання бойових завдань, окремі взводи протягом тривалого часу виконували завдання з відривом від пункту постійної дислокації.

Крім того, необхідно було самостійно вирішувати питання охорони і оборони, нести караульну службу, вирішувати питання побуту і всебічного забезпечення особового складу та інше. Особливості Афганістану вносили свої корективи у виконання поставлених завдань. Коротко зупинюсь на основних.

Одним з основних завдань залишалось виконання заходів з розмінування шляхів руху військ. Щоденно завданням батальйону було розмінування ділянки шляху довжиною більше 20 км між північним і південним Кундузом. Рідко коли, повертаючись з перевірки маршруту, сапери не привозили зняті та знешкоджені міни і саморобні фугаси.

Допомогу у знешкодженні мін надавали і чотириногі друзі — собаки мінно-розшукової служби, яких в штаті батальйону було більше десяти. Розміщувалися вони в спеціальному вольєрі, потребували спеціального догляду та підготовки.

Інтенсивність мінування зростала у весняний і осінній періоди. В той час активізувались дії бандитських формувань.

Підрозділи і групи батальйону забезпечували бойові і рейдові дії дивізії, просування колон, прикриття мінно-вибухо-

вими і невибуховими загородженнями пунктів дислокації і районів розміщення військ та об'єктів.

Одне з завдань, з яким зразу довелось зіткнутися і виконувати його цілодобово, — це добування і очищення води, обладнання та утримання пунктів водопостачання. В штаті батальйону для виконання цього завдання було передбачено взвод польового водопостачання, яким командував старший лейтенант В. Копилов.

Вода в Афганістані завжди цінувалася на вагу золота. Постійну потребу у ній відчували і частини 201-шої мотострілецької дивізії. Існувала ціла система забезпечення військ водою — від батальйонної до полкової і дивізійної. Цілодобова потреба військ дивізії складала 300—350 куб. м. Кожного дня потреба частин і підрозділів у воді зростала. Особливо гостро це відчувалось у спекотну пору року. До 80—90 % потреби військ дивізії у воді задовольняв інженерно-саперний батальйон, зокрема взвод польового водопостачання. Занурені водяні насоси працювали цілодобово, електроенергією забезпечували автономні електростанції. Кожного ранку від 40 до 50 машин-водовозів прибувало під охороною і супроводом за водою. Пункт водопостачання працював безперебійно.

До речі, на нього неодноразово організовувалися спроби нападу. Рішенням командира дивізії охорона пункту була посилена мотострілецьким взводом та артилерією. Сапери встановили мінні поля. Після вжитих заходів напади припинились.

У подальшому нам вдалось на базі пункту водопостачання розгорнути невелику батальйонну лазню, у якій солдати милися після повернення з місць бойових дій. Це стало гарною традицією.

Батальйон виконував завдання з утримання мостової переправи в районі Айвадж: займався обладнанням пунктів управління, забезпечував рух колон, будував господарські споруди для створення нормальних побутових умов особового складу та інше. Протягом короткого терміну було обладна-

но солдатську їдальню, парк для зберігання техніки, інженерні склади та інші об'єкти.

Час був напружений, летів швидко і непомітно. Наближалась зміна складу. Я написав рапорт до вступу на командний факультет Військово-інженерної академії імені В.В. Куйбишева. Командир дивізії та начальник інженерних військ армії підтримали моє прагнення, за що я їм дуже вдячний.

Успішно склавши екзамени, я був зарахований слухачем командного факультету військово-інженерної академії, яку закінчив у 1986 році.»

Чмільов Микола Гаврилович

Микола Гаврилович Чмільов народився 29 червня 1950 року в с. Софіївка Березівського району.

В 1957 році пішов до Златоустівської восьмирічної школи, у 1965 закінчив 8 класів. Протягом 1966—1968 рр. він — студент профтехучилища в Одесі, слюсар-сантехнік. У листопаді 1968 року Миколу Гавриловича було призвано до лав Радянської армії.

Після служби, починаючи з 1970 року, працював 3 роки на Одеському автоскладальному заводі. У листопаді 1973 року його було призвано позастроково на службу до Раухівського гарнізону. Там Микола Гаврилович служив до 1984 року, потім був направлений до Афганістану, де проходив службу на посаді старшини батареї.

Війна — це інший світ, де час спливає інакше, де всі цінності виглядають інакше. «Там перед кулею всі рівні, — згадує Микола Гаврилович, — не важливо, чи полковник чи рядовий».

У липні 1985 року Миколу Гавриловича було поранено. На лікування він потрапив до 432-го окружного військового шпиталю у Мінську. Після лікування його було направлено до Одеського військового округу у Раухівський гарнізон старшиною батареї.

За заслуги перед Вітчизною у 1986 році Миколу Гавриловича було нагороджено орденом Червоної Зірки. А у 1988 році — Грамотою Президії Верховної Ради за мужність і військову доблесть, виявлені під час виконання інтернаціонального обов'язку у Республіці Афганістан.

У 1988 році Микола Гаврилович через інвалідність був звільнений з лав Радянської армії.

Зараз на пенсії. Мешкає у селі Петрівка Березівського району.

Повчальний урок

В Петрівській сільській бібліотеці пройшов урок пам'яті, присвячений дню Афганістану. На цей урок було запрошено учнів 9—10-х класів, а також двох воїнів-афганців, які мешкають в селі Петрівка — це Білоус Віктор Миколайович і Чмільов Микола Гаврилович.

Кожен з них поділився своїми спогадами про ту страшну, нікому не потрібну війну.

Віктор Миколайович Білоус народився 10 березня 1968 року в селі Петрівка Березівського району у сім'ї водія.

У 1975 році Віктор пішов до 1-го класу Петрівської восьмирічної школи. Закінчив її в 1983 р. і вступив до Петрівського сільгосптехнікуму на механічне відділення. У 1987 році одержав диплом, тоді ж був призваний до армії.

5 місяців Віктор Миколайович був на спецнавчанні у місті Кіровакані. Потім брав участь в боях в місті Карабах. У кінці квітня 1988 року був переведений до Афганістану. Служив водієм в провінції Шинданд.

25 жовтня 1988 року в провінції Кандагар був важко поранений. Лікувався в шпиталях Шинданда, Кабула, майже рік у Москві. Коли повернувся додому, нерідко згадував своїх друзів, з якими служив. Серед афганців понад усе цінувались чесність, взаєморозуміння, відповідальність перед товаришами.

Віктор Миколайович нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю “Від вдячного афганського народу”.

Одружений, з дружиною Катериною виховують доньку Тетяну і сина Віталія.

Янченко Микола Володимирович

Микола Володимирович народився 23 лютого 1963 року у с. Гуляївка. Був призваний до армії у 1981 році Березівським РВК.

Потрапив до військової частини № 2420 м. Мари Туркменської РСР до школи сержантського складу. Після закінчення школи був направлений в Чорнобадагаликанську автономну область, м. Хорог (в/ч 2022). Там служив помічником командира взводу по квітень 1983 року.

Найстрашнішим спогадом у Миколи Володимировича залишилася подія, яка відбулася у травні 1982 року. 19 травня о 20.45 біля Джавайської і Гуфабської ущелин під час виконання завдання його група потрапила в засідку. На очах Миколи Володимировича загинули рядовий Юрій Брюховець і зв'язківець рядовий Цибуля.

В 1988 році Микола Володимирович Янченко отримав Грамоту Президії Верховної Ради СРСР. А у 1990 році нагороджений медаллю “Воїну-інтернаціоналісту від вдячного афганського народу”.

Безшляга Леонід Павлович

Леонід Павлович Безшляга народився 23 грудня 1966 року у селі Мала Олександрівка Березівського району.

У 1985 році був призваний до лав Радянської армії. Перші три місяці проходив навчання в місті Самарканді. Потім був направлений до Афганістану.

У Афганістані був водієм великовантажної машини, яка у складі автоколонии доставляла продуктові вантажі в “найга-

рячіші” місця та перевозила через перевал гуманітарні вантажі афганському населенню.

Леонід Павлович за період служби у Афганістані у складі автоколони військової частини 6529 побував у багатьох місцях: Кабулі, Джелалабаді, Хайратоні, Тязні, Тардесі, Кундусі.

Батько Леоніда Павловича згадує: “Леонід у перші місяці після повернення з Афганістану не міг спокійно спати вночі. Одного разу, коли автоколону долала перевал, душмани обстріляли її. Уламком снаряда відрізало голову товаришеві Леоніда, але він за інерцією ще продовжував рухатись вже без голови. Цей спогад не давав Леоніду спокою. За вдачею Леонід був дуже лагідним, тому постійно ходив засмучений через те, що довелося пережити таку жахливу війну”.

За доблесть і мужність Леонід Павлович Безшляга отримав Грамоту Президії Верховної Ради СРСР.

Ложенко Іван Вікторович

Іван Вікторович Ложенко народився у селі Мала Олександрівка Березівського району 26 січня 1963 року в сім’ї колгоспників.

Дитинство пройшло в рідному селі. Після закінчення Малолександрівської восьмирічної школи у 1978 році вступив до Одеського технікуму промавтоматики. Після його закінчення у 1983 році був призваний до лав Радянської армії.

Курси проходив у Алма-Аті, одержав звання молодшого сержанта. Після курсів був направлений до Афганістану. Там був мінометником. Цей період життя згадує неохоче: дуже глибокими виявилися афганські рани.

Після демобілізації оселився у місті Одесі. Працює на кабельному заводі електриком.

Горак В'ячеслав Григорович

В'ячеслав Григорович Горак народився 1 лютого 1968 року в селі Червоно-Володимирівка Березівського району.

До лав Радянської армії був призваний у 1986 році. Проходив службу в будівельних військах (команда 160А 2075), був шофером багатотоннажних дизельних автомобілів.

Перші два місяці перебував у Ташкенті (навчальний корпус №906). З липня 1986 року по серпень 1988 року проходив службу у Афганістані. Колона, в якій він служив, доставляла будівельні матеріали на стратегічно важливі об'єкти. В'ячеслав Григорович побував у Кабулі, Джелалабаді, Таш-Кургані, Поли-Хурли та у багатьох інших населених пунктах.

Спогадами ділиться В'ячеслав Григорович неохоче: дуже це болюча тема для нього.

З 1993 року мешкає у селі Мала Олександрівка. Одружений. Має двох синів.

У 1988 році нагороджений медаллю “Воїну-інтернаціоналісту від вдячного афганського народу”, медаллю “Воїнська слава” та Грамотою Президії Верховної Ради СРСР. У 1999 році нагороджений медаллю “Захиснику Вітчизни”.

Мосійчук Сергій Леонідович

Сергій Леонідович Мосійчук народився 21 листопада 1964 року в селі Осипове Березівського району. До лав Радянської армії був призваний 3 травня 1983 року.

“Першим моїм бойовим хрещенням був штурм ущелини Паншер, де розташовувався кишлак. Штурм завершився вдало, і ми залишились в ущелині.

Харчування на місці дислокації було добрим, але під час бойових операцій доводилось тижнями сидіти на чорних сухарях. Їх кидали у паперових мішках з вертольотів разом з бурдюками води.

У нашому батальйоні налічувалося 1000 солдатів. Одного разу ми потрапили в засідку. З 1000 солдатів залишилось тільки 200. З гранатомета було підірвано мою машину. Згоріли всі мої документи. А мені пощастило — встиг вистрибнути, врятувавши тільки автомат.

Також брав участь у бойових діях, що відбувалися на кордоні з Узбекистаном у місті Хайратон.

Зараз зустрічаюся з афганськими друзями. Серед них Олександр Ружин – мер Чабанки, керівник афганського фонду “Причорномор’я”, Сергій Кузьмин, Олександр Ружицький з села Завадівка нашого району, Куніцин з Симферополя. Немає вже з нами Сергія Карагульця з Жовтнівки – загинув на моїх очах під час штурму ущелини Паншер. Комбата Олександра Івановича Корольова – загинув у бою”.

Деркаченко Михайло Петрович

Михайло Петрович Деркаченко народився 25 грудня 1967 року у селі Ряснопіль Березівського району. До лав Радянської армії був призваний у квітні 1986 року. Військову професію отримав бульдозериста. До Афганістану потрапив у 1986 році, був там 5 місяців.

“Частина, у якій я служив, розташовувалась під містом Термез. Наша колона займалася роботами на очисних спорудах, що розташовувалися на території від Кабула до Термеза. У бойових діях участі не брав, служив рядовим солдатом”.

Белей Віктор Іванович

Віктор Іванович Белей народився 30 січня 1961 року у селі Маринове Березівського району.

Батько працював бухгалтером в місцевому колгоспі, а мати – в рільництві. Про своє життя згадує:

“У 1976 році я закінчив 8 класів Маринівської неповної середньої школи і пішов навчатися до Березівської середньої школи № 2, яку закінчив у 1978 році.

В 1978 році вступив до Одеського медичного училища № 3 на спеціальність фельдшер-акушер, але його не закінчив і в липні 1979 року був призваний на військову службу до Збройних сил СРСР в танкові війська зенітно-ракетної батареї.

Курс молодого бійця я пройшов в м. Термез Узбецької РСР за військовою спеціальністю механік-водій установки проти-повітряної оборони МТЛБ.

З вересня 1979 року у складі зенітно-ракетної батареї мене було відкомандировано до міста Бердянська. Там ми отримали 4 установки МТЛБ і навчалися їх використовувати у бойовій обстановці.

З 28 на 29 грудня 1979 року нас було піднято за тривокою у в/ч 73115 міста Термез, куди повернулися після навчань з Бердянська, і ми вступили через понтонний міст, прокладений по ріці Амудар'я, на землю Афганістану.

Під час тривоги загинуло 3 бійці нашої частини в результаті маневрів танків і бойових машин.

Після понтонного мосту колона бойових машин всієї дивізії попрямувала вглиб країни до столиці Афганістану міста Кабула. Марш тривав близько тижня. Рухалися з боями. Траплялися випадки, коли бойові машини падали в провалля гірських ущелин.

Після прибуття до Кабула нашому підрозділу було поставлене бойове завдання охороняти кабульський аеродром. На його території розташовувався Центральний Ленінградський шпиталь для всіх поранених і хворих воїнів Радянської армії, які знаходились на території Афганістану.

Служба була важкою і напруженою, тому що природні умови дуже суворі – сильна спека вдень і холод вночі виснажували наші сили. Крім цього, сама служба була небезпечна. В середньому 20 годин на добу ми були при виконанні бойових обов'язків. Спати доводилось 4–5 годин.

За час моєї служби в Афганістані траплялися випадки дезертирства, особливо солдатів з середньоазіатського регіону. Один з них мені розповідав, що він нелегально перейшов кордон з Афганістаном, бо його сестра вийшла заміж за афганця.

Перебування наше у Афганістані було суворо засекречене. Листи нам надсилали до міста Термеза у в/ч 75115. До березня 1980 року вважали, що ця операція буде недовгою. Але не так склалося, як гадалося. Багато моїх однополчан брали участь у відправленні на Батьківщину загиблих воїнів літаком, який в нас називали “чорний тюльпан”. Вічна їм пам’ять.

Через 5–6 місяців було вирішено, що присутність танкових бригад в Афганістані не виправдує себе. Низька маневреність в гірських районах країни робить ці машини легко уражуваними. Таким чином було прийнято рішення вивести наші частини з території Афганістану. В кінці травня 1980 року ми в складі дивізії повернулися по старій дорозі до Радянського Союзу в місто Самарканд. На наше місце були відправлені мотострілецькі і десантні війська.

Свою службу я закінчив у 1981 році в місті Самарканді. Війна тривала ще цілих 8 років, і дуже жаль, що багато наших хлопців загинули в ній, виконуючи нікому не потрібний, так званий “інтернаціональний обов’язок”.

Косюга Віктор Миколайович

Віктор Миколайович Косюга 26 жовтня 1982 року з м. Березівки був призваний на дійсну строкову службу до лав Радянської армії.

Про події під час служби згадує:

“Відправляв нас підполковник Гордійчук. Протягом тижня я потрапив до військової навчальної частини № 52922, яка знаходилась в м. Самарканді.

В цій частині ми перебували протягом півроку. Після навчальної частини був направлений до м. Кабула, але на другий

день нас відправили до військової частини № 83572 м. Баграма. Там я служив телефоністом. Через півроку був призначений заступником командира взводу.

Служба проходила в 108-й дивізії 808-го окремого батальйону зв'язку, який забезпечував зв'язок штабу дивізії. В м. Баграмі знаходився також танковий полк, де я і зустрівся з березівчанином Василем Ємельяненком, який служив у саперному батальйоні, потім у розвідувальному.

На службі були різні випадки. Одного разу душмани спалили пекарню, і вся дивізія залишилася без хліба. Три тижні жили на сухарях, аж поки з Союзу вертольотом не переправили борошно. Тоді ми знову були з хлібом.

Запам'ятався мені мій день народження 15 лютого 1984 року. В цей день ледь не стався трагічний випадок. Мене, як і деяких солдат з інших батальйонів, направили перевіряти кишлак. І ось в одній із будівель, коли я піднімався по щаблях на другий поверх з автоматом в руках, почув кроки зверху і ледь не вистрелив, частка секунди пройшла, і я побачив маленьку дівчинку років дванадцяти. Дівчинка дуже злякалася. Буквально через 5 хвилин, взявши на руки дівчинку, ми всі заспокоювали і її маму, яка була на подвір'ї.

Демобілізувався я 3 листопада 1984 року. Переправили нас літаком до Ташкента, а потім уже поїздом до Москви та Одеси”.

СПОГАДИ ВОЇНІВ-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТІВ РАУХІВСЬКОГО ГАРНІЗОНУ

Іжаковський Іван Іванович

Іван Іванович Іжаковський народився 9 березня 1961 року у селі Шендерівка Могильов-Подільського району Вінницької області. Виховувався у дитячому будинку села Ястребрянське Вінницької області.

Середню освіту отримав у школі-інтернаті міста Бар Вінницької області.

З 1980 року по 1984 рік – курсант Ворошиловградського вищого військового авіаційного училища штурманів.

1984–1986 роки – служба в ДальВО.

1986–1987 роки – виконував інтернаціональний обов'язок в Республіці Афганістан.

1987–1992 роки – служба на різних посадах в Середній Азії.

1992–1998 роки – служба в смт Раухівка старшим штурманом авіаполку.

1998–1999 роки – служба в місті Одесі начальником повітряно-вогневої і тактичної підготовки старшим інспектором – штурманом армійської авіації Південного оперативного командування.

Зараз – підполковник запасу, пенсіонер МО України, нагороджений бойовими орденами “За службу Батьківщині” III ступеню, медаллю “За бойові заслуги” та іншими медалями. Мешкає в смт Раухівка. Одружений, виховує сина.

У 1999 році призначений уповноваженим представником Держкомітету з справ ветеранів по смт Раухівка. Працює на цьому посту по теперішній час.

Очолує в Березівському районі Українську партію справедливості – Союз ветеранів-інвалідів, чорнобильців, афганців. Член блоку «Єдність».

Про службу в Афганістані згадує так.

“В ДРА прибув літаком 14 вересня 1986 р. у складі окремої бойової транспортної ескадрильї з 15 екіпажів. Базувалися за 10 кілометрів південніше м. Кундуза на аеродромі, разом з іншими військовими частинами.

320-та окрема бойова транспортна ескадрилья (ОБТЕ) перевозила війська, бойову техніку, вантажі, десант тощо. Очолував ескадрилью підполковник Богомаз Володимир Андрійович – льотчик з досвідом і командир.

Особливістю виконання бойових польотів було те, що 320-та ОБТЕ виконувала бойові операції тільки з афганськими військами. І ми не знали, як поведуться вони в тому чи іншому районі.

Наприклад, після приземлення 3 вертольотів на гірський майданчик населеного пункту Кура-Муджун до нас з усіх боків бігли озброєні люди, не в формі солдатів афганської армії, а в національному одязі (з чалмою на голові). Як вони поведуться – ніхто не знав. Напруга спала лише тоді, коли ми побачили серед них наших радників (білі обличчя) у формі афганської армії.

На такі майданчики дуже важко було робити посадку. Політ здійснювався по міжгір'ю на висоті 4–5,2 км. Ширина цих ущелин іноді була менше 400 метрів. І якби під час польоту трапилася десятибальна хмарність, вертольоту б не вистачило радіуса розвороту, щоб повернути назад, а летіти вперед було б самогубством. У той час вертольоти не були обладнані засобами для точного визначення місця перебування, а навігаційні засоби, які були на борту, допускали значні помилки через гірський ефект та інше.

Самі майданчики, на яких ми робили посадки, були значно менших розмірів. А вертольоту Мі-6 з вантажем треба сідати на високогірний майданчик тільки так, як це робить літак. І так же злетіти. Після злету з високогірного плато вертоліт

провалювався до обриву і втрачав висоту. Це було нормально і безпечно. Потім вже потихесеньку починав набирати висоту. Спочатку зрівнювався з майданчиком злету по висоті, потім набирав метр за метром і летів на аеродром для заправки і завантаження.

Під час польоту по маршруту до міжгір'я ми візуально бачили, що від нас за 300—400 метрів обладнані бойові позиції «духів» з ДШК, коло яких були по 2—3 бійці. Вони по нас не стріляли. Причиною такої «ввічливості» з боку душманів було те, що ми привозили продукти харчування і медикаменти для військ «царандая», а вони розподіляли це між духами. І якби «духи» збили нас, сюди б більше не направляли вертольоти з необхідною допомогою.

На інших майданчиках нас часто обстрілювали з різного стрілецького озброєння, але, на щастя, нікого не збили. У «духів» не було своєї авіації, тому всю увагу ми звертали на землю і продумували свій політ, не втрачаючи почуття напруженості, вміло маневруючи, йшли від ворожого вогню. Наше прикриття 4Мі-8 мало бойову зарядку направлення — ракети С-5, С-8, плюс кулемет, який завжди готовий був знешкодити вогневі точки.

Ескадрилья пробула в Афганістані 11 місяців. Завдяки високому бойовому вмінню, дисципліні та досвіду (багато хто проходив службу в ДРА по 2—3 рази), наш екіпаж не втратив жодного солдата і всім льотним складом повернувся до Союзу.

За 10 років війни в РА було втрачено 333 вертольоти. З нашого полку загинуло 46 солдатів. В полку четверо льотчиків — Герої Радянського Союзу. 80% особового складу полку нагороджено бойовими орденами і медалями.

На жаль, сьогодні колишні воїни-інтернаціоналісти вмирають від ран та хвороб. Родини їх покинуті державою на самовиживання. Після смерті учасника бойових дій держава залишає такі родини без всіх комунальних пільг (газ, світло, вода, опалення та інше.) Вважаю, це неправильно”.

Васильєв Олександр Володимирович

Олександр Володимирович народився у 1961 році. Службу у Радянській армії проходив з 1 серпня 1988 року по 15 лютого 1989 року. В Афганістані служив в 50-му змішаному авіаційному полку, який розташовувався у Кабулі. Командував полком Олександр Сергійович Голованов, який загинув під час виведення полку з території Афганістану.

Олександра Володимировича було направлено до Афганістану із селища Раухівка. Тоді він мав звання старшого лейтенанта і став старшим бортовим механіком-інструктором вертольота Мі-8.

Його основними завданнями було забезпечення постів усім необхідним, перевезення зброї, вантажу, десантних груп для знищення караванів, перевезення осіб для переговорів з моджахедами.

Найбільше Олександр Володимировичу запам'ятався випадок, коли брав участь у рятуванні екіпажу збитого вертольота, на борту того вертольота знаходились капітан М. Хрипач, льотчик С. Ашихмін, бортовий механік Ю.Гаврисевич. Вертоліт було збито ракетою “стінгер”, запуск якої моджахеди здійснили з однієї з розбитих фортець.

13 листопада 1988 року у результаті влучення фосфорного реактивного снаряда до житлового приміщення ескадрильї загинули 13 товаришів Олександра Володимировича. Сам він врятував контуженого старшого лейтенанта С. Отемурадова, а також разом зі старшим лейтенантом В.Н. Диваком витяг капітана Мандрика. Тоді поранено і контужено було більше 60 осіб.

Польоти Олександр Володимирович здійснював у 100-кілометровій зоні за маршрутами Кабул–Пули–Хумри–Кундуз–Газни, всього пролітав близько 800 годин, зробив 300 бойових вильотів.

Нагороджений орденом “За службу Батьківщині” III ступеня.

Бучний Олександр Вікторович

Олександр Вікторович Бучний народився у 1948 році. В Афганістан потрапив два рази: перший – з березня 1980 року по серпень 1981 року, другий – з серпня 1982 року по вересень 1983 року. Служив на посаді старшого механіка групи ОА і озброєння.

Спочатку Олександра Вікторовича з іншими військовими доставили літаком Ан-22 до міста Какайди (Узбекистан), потім до кордону летіли вертольотом Мі-8 у селище Московське. Звідти вже на Мі-24 прилетіли до міста Кундуз (Афганістан).

Спочатку ставили намети, обживалися. Намети розташовували у викопаних ямах, щоб неможливо було їх обстріляти. Щоб можна було спуститися в низу, робили драбини. Намети були розраховані на 7 осіб.

Коли Олександр Вікторович потрапив другий раз до Афганістану, то проходив службу у м. Джелалабаді. Там вже будували житло з брусків (бомботарів). Разом з шістьма солдатами виконував завдання з забезпечення вертольотів боєприпасами. Також вилітав у різні місця для доставки вантажу. Як і всюди в армії, були і наряди, і тривоги, і відрядження. Іноді на два місяці.

Олександра Вікторовича нагороджено медаллю “За бойові заслуги” та грамотами.

Галанов Геннадій Дмитрович

Геннадій Дмитрович Галанов народився у 1948 році. До Афганістану був відправлений 5 жовтня 1987 року. Знаходився там до лютого 1989 року. Служив у Кабулі в 50-му окремому змішаному авіаційному полку. Командиром полку був полковник Федір Миколайович Бендриков.

Геннадій Дмитрович виконував завдання з обслуговування авіатехніки, забезпечення літаків. Вночі літаками перевозили особовий склад, техніку, зброю. Служба проходила в ос-

новному на одному місці. Іноді тільки були екстрені вильоти в іншу місцевість. Згадує кілька випадків зі свого афганського життя.

“11 листопада 1987 року на аеродромі Кабула Ан-12, злітаючи, зачепився за хвостовий редуктор Мі-24. Від удару літак торкнувся крилом землі і перевернувся на спину, потім ще раз. Після цього стався вибух. 13 пасажирів, в тому числі 1 жінка, і 6 членів екіпажу загинули. Вдалося врятуватися тільки одному радисту – відлетіла хвостова частина, у якій він знаходився. В результаті радист залишився живий, але отримав психічну травму.

Ще один випадок стався у кінці 1888 року. Протягом години відпочинку я грав у більярд. Раптом почався обстріл льотного модулю. Ми заховалися у “щілині” (так називали тип бліндажу з невеликим перекриттям). Обстріл швидко закінчився, бо у “духів” почалася година молитви. Все стихло, і ми заспокоїлися. Навіть деякі пішли до ленінської кімнати дивитися фільм. І мене кликали, та я відмовився. Інтуїція мене врятувала: через 20 хвилин у стелю ленінської кімнати влучив розривний снаряд – 3 солдати загинули, 38 поранених, 46 контужених. У шпиталі потім померли ще десятеро.

Бог зберіг мене двічі. Другий раз це сталося 2 лютого 1989 року, близько 12-ї години. Я йшов до житлової зони. Проходячи повз бочку з технічною водою, оминав калюжі, бо вода з неї витікала: стрибав то вправо, то вліво. Аж раптом почув свист кулі зліва. Кинувся вправо – куля просвистіла справа. Стріляв снайпер. Зігнувшись, добіг до укриття. Якби не ці калюжі – не було б уже мене.

Після Нового року нас обстрілювали майже кожного дня. Це робилося, щоб вивести з ладу техніку: вертольоти, літаки, штурмову та ескадрильну техніку. Душмани – в основному полювали за штурмовиками, та влучали, звичайно, й в навчальні корпуси й у житлову зону.

Найстрашніше було, коли влучили у склад боєприпасів. Там були 3 великі бомби, які б рознесли вщент все наше розта-

шування. Але, на щастя і на диво, вони від вогню розкололися на шматки і не встигли зірватися. Але на 50 метрів уверх кидало інші боєприпаси: запали, гранати, РС. На щастя, обійшлося без жертв.

Наш полк виводився з території Афганістану останнім. Після нас на аеродромі залишилися 2 вертольоти Мі-8 і Мі-24, літак Ан-26. Ми ще тільки-но піднялися у небо, як зразу ж спалахнув аеродром і всі наші об'єкти: душмани не могли дочекатися хвилини, коли вони зможуть все знищити без покарання”.

Геннадія Дмитровича нагороджено орденом “За службу Батьківщині” III ступеня та медаллю “За бойові заслуги”.

Гончаров Олег Йосипович

Олег Йосипович до Афганістану потрапив з Азербайджану у червні 1983 року. Знаходився там по жовтень 1984 року. Потрапив до Кундуза у званні старшого лейтенанта на посаду начальника групи обслуговування вертольотів і двигунів Мі-6. Про цей період згадує:

“Зразу після прибуття прийняли техніку, визначили завдання. Найтяжче, що було спочатку, це праця при температурі +45⁰С. Робочий день починався після того, як надворі розвиднялося, – і до 12-ї години дня. Потім до 16-ї – “тропічна” година.

Найстрашніше, що сталося зі мною протягом перебування на території Афганістану, це втрата двох близьких друзів – Валерія Бликлева та Вадима Бурого”.

Литвин Валерій Іванович

Валерій Іванович Литвин народився у 1953 році. Під час служби у Радянській армії отримав звання капітана. До Афганістану потрапив у квітні 1982 року до міста Кандагар. З ве-

ресня 1985 року по серпень 1986-го служив у містах Кундузі і Файзабаді на посаді бортового техника бойового вертольота Мі-24. Про свій бойовий шлях згадує:

“Літав до Кабула, Шинданда, Газні, Гардеза, Джалалабада. Брав участь у бойових операціях. Особливо запам’яталася операція з врятування нашого десанту, оточеного душманами у горах. Наша ланка (4 вертольоти) вже у сутінках знялася у повітря. Ми прикривали два вертольоти Мі-8. Вони відбивали десант та шукали місце для приземлення. Це їм вдалося зробити. Операція пройшла без жертв.

Крім боїв, тяжко було переносити спеку. Вертольоти нагрівалися так, що доторкнутися рукою було неможливо, доводилося працювати у рукавицях.

У Файзабаді жили у модулях. Була своя лазня з басейном і паровою, магазин, літній кінотеатр. Запам’яталось найбільше, коли обстріляли кінотеатр під час демонстрації фільму. Добре, що все обійшлося, жертв не було.

Ще був випадок, коли місцеві жителі звернулися до нас за медичною допомогою. У них захворіла дитина, і їй треба було терміново показати лікарю. Виникла підозра, що дитина потребує хірургічного втручання. Дитину ми взяли з собою у вертоліт, вона, звичайно, дуже злякалася, коли ми злетіли. Я дав їй свій маленький талісман, який мені подарували мої діти, – маленького зайчика. Дитина зразу заспокоїлася і заснула, притиснувши до себе іграшку. Коли прилетіли, я побачив вдячні очі і прощальний жест рукою, у якій була затиснута іграшка.

Були і хвилини, коли ми відпочивали. Нас радували своїми виступами Йосип Кобзон, Едіта П’єха, Жанна Рощенська, ансамблі пісні та танцю”.

Валерій Іванович під час служби в Афганістані здійснив 320 вильотів. Його нагороджено медалями та орденом “За службу Батьківщині” III ступеня.

Малахов Леонід Олександрович

Леонід Олександрович Малахов народився у 1951 році. До Афганістану потрапив 1 вересня 1984 року. Прослужив там до 4 грудня 1985 року. Служба проходила у місті Кундузі. Займав посаду інженера по двигунах і вертольотах Мі-24, Мі-8 змішаної ескадрильї. Забезпечував обслуговування бойових вильотів авіаційної техніки.

Хоча були на півночі Афганістану, все одно найбільше запам'яталася страшна спека, постійне бажання пити.

За час служби у Афганістані Леонїду Олександровичу довелося пережити втрату двох екіпажів друзів. Вони працювали на вертольотах Мі-8 і Мі-24.

Леонїда Олександровича нагороджено медалями та орденом “За службу Батьківщині” III ступеня.

Петрук Володимир Герасимович

Володимир Герасимович Петрук народився у 1951 році. До Афганістану потрапив у серпні 1980 року. Служив у місті Кундуз на посаді начальника групи радіоелектронного обладнання вертольотів Мі-8, Мі-24. Працював у містах Гардез, Кабул, Файзабад. З червня 1981 року по серпень 1982 року служив у Джелалабаді. Найбільше запам'ятав випадок, що стався у 1980 році.

“Душмани підбили один з наших вертольотів Мі-24, який зробив вимушену посадку. Ми прилетіли на Мі-8, але рятувати вже було нікого: весь екіпаж у складі командира Танасогло, штурмана Белікова і бортмеханіка Следньова загинув. Нам нічого не залишилось, як зняти обладнання з підбитого вертольота, яке ще можна було застосувати, та доставити загиблих у розташування. Пізніше мені довелося разом з прапорщиком П. Чорним супроводжувати “вантаж-200” (так називали в СРСР доставку тіл загиблих у Афганістані на Батьківщину. — Авт.) і брати участь у похороні прапорщика Следньова. До

війни він мешкав у селі Надія Шпаківського району Ставропольського краю. На все життя я запам'ятав очі стареньких батьків і молоді дружини з дитиною на руках”.

Володимира Герасимовича нагороджено медалями “За бойові заслуги” та “За відзнаку військової службі”.

Скаргін Сергій Анатолійович

Сергій Анатолійович Скаргін народився у 1961 році. До Афганістану був направлений 20 жовтня 1984 року. Перебував там до жовтня 1985 року. Служив у штурмовій авіації в містах Баграм, Кандагар начальником ТЕЧ ланки СУ-25 (штурмові літаки). Мав звання старшого лейтенанта. Завданням його екіпажу було прикриття піхоти та артилерії під час бою, знищення караванів з Пакистану, підтримка десанту з повітря, мінування ущелин перед приходом “духів”. Літав по всій території Афганістану.

Сергій Анатолійович має 450 годин бойових вильотів, нагороджений орденом “За службу Батьківщині” III ступеня та медалями.

Савочкін В'ячеслав Вікторович

В'ячеслав Вікторович Савочкін народився у 1964 році. У Афганістані служив з квітня 1985 року по червень 1986 року, був направлений туди з Раухівського гарнізону разом з ескадриллею. Виконував обов'язки техника групи авіаційного обладнання. Мав звання старшого лейтенанта. Найбільше запам'ятав курйозний випадок, що стався у 1985 році.

“Нам дуже хотілося подивитися чемпіонат світу з футболу. Але телевізор зламався, і довелося його везти до Кундуза на ремонт. Забирати полетіли вертольотом, який вів підполковник А.В.Волков, а бортмеханіком був Юрій Калиниченко. Коли залишилось летіти приблизно півгодини, раптом зупи-

нився один з двигунів, почала відмовляти гідравліка. Терміново треба було зменшити вагу вертольота або сідати. Сідати не могли на ворожій території. Прийняли рішення відстріляти всі ракети. А телевизор не скинули. Чемпіонат потім все ж таки подивилися”.

В'ячеслав Вікторович під час служби у Афганістані отримав достроково звання капітана.

Рубель Михайло Михайлович

Михайло Михайлович Рубель народився у 1953 році. До Афганістану потрапив з Раухівського гарнізону у 1980 році. Служив там до серпня 1981 року на посаді старшого бортового техника-інструктора вертольота Мі-24 у місті Кундузі.

Другий раз потрапив у вересні 1985 року. Теж служив у Кундузі до 1986 року начальником ТЕЧ. Мав звання капітана.

Найбільше запам'ятав трагічний випадок, який стався з майором Гайнутдіновим – Героєм Радянського Союзу.

“Майор Гайнутдінов робив обліт території і сів у вертоліт замість оператора. Та невдовзі почався обстріл нашої території душманами, і під нього потрапив вертоліт майора. Весь екіпаж разом з майором загинув. А незадовго до цього, будучи командиром ескадрильї, майор Гайнутдінов отримав звання Героя Радянського Союзу. Він був першим авіаційним льотчиком на території Афганістану, який отримав це високе звання. Загинув він у День авіації.

Під час мого перебування на території Афганістану ми втратили 7 вертольотів Мі-24 разом з екіпажами. Про це боляче згадувати”.

Пасічник Володимир Пилипович

Володимир Пилипович Пасічник народився у 1948 році. У Афганістані служив з жовтня 1987 року по січень 1989 року у

місті Кабулі. Був фельдшером колони. Про свою службу згадує:

“Колони супроводжував постійно. Одного разу йшла колони на Саланг через трикілометровий тунель – висота над рівнем моря 5000 метрів, місцевість болотяна, багато очерету, а далі – тюльпанове поле на 2 кілометри. Стежка йшла серпантинном. Під час бою, що виник у дорозі, двоє бійців загинуло, п’ятеро було поранено. Забрали їх на машину та повезли до Баграма.

Ще запам’ятався перший день перебування у Афганістані. Прилетів, ознайомився з територією, з санчастиною, обов’язками. Зайшов до ізолятора, коли раптом почув якісь дивні звуки. Вийшовши на вулицю, побачив, що всі кудись біжать. Виявилося, що почався обстріл нашої території душманами, а всі бігли до укриття. Цей мій перший обстріл тривав аж 6 годин.

Іншим разом мені довелося побувати вдома у одного з афганських капітанів. Він закінчив борисоглібське льотне училище, добре знав російську мову. У нього захворіла дитина, і він попросив мене, як фельдшера, подивитись її. Поза як по одному нікому ходити не дозволялось, я пішов з начальником колони.

Цікаво було, що вдома ми застали трьох дружин капітана. Вони ходили без паранджі (вдома це дозволялося). Одна займалася рукоділлям, друга – готувала і прибирала, а третя – виховувала дітей. Всього в сім’ї було семеро дітей. Ми оглянули дитину та видали ліки”.

Пікалов Євген Онисимович

Народився Євген Онисимович Пікалов у 1941 році. В Афганістані служив з серпня 1986 року по грудень 1987 року на посаді майора – інженера з озброєння. Обслуговував вертольоти Мі-8, Мі-6, Мі-24. Дбав про забезпечення зброєю наших військових під час бою. Брав участь у польотах. Довелося літати по всій території Афганістану.

За сумлінне виконання своїх обов'язків Євгена Онисимовича нагороджено орденом “За службу Вітчизні” III ступеня та медаллю “За бойові заслуги”.

Тупіков Віктор Іванович

Народився Віктор Іванович Тупіков у 1950 році. В Афганістані служив з червня 1980 року по листопад 1981 року на посаді старшого штурмана полку вертольотів Мі-6.

“Закінчив у червні 1980 року Військово-повітряну академію ім. Гагаріна, штурманський факультет. Достроково отримав звання майора. Прискорений випуск, розподіл до Каганського вертольотного полку ТуркВО на посаду старшого штурмана полку. Через кілька днів – Афганістан.

Потрапив у Кандагар. Займався транспортуванням, висадкою десанту, перевезенням вантажу, вивезенням тіл загиблих.

Льотне містечко було загороджене колючим дротом, по периметру стояли БТР. Аеродром розташовувався далеко від гір, душманам було тяжко пройти непоміченими. Тому обстрілювали вони нас не кожної ночі.

Під час служби в Афганістані облітав усі аеродроми. Визив гуманітарну допомогу афганцям. На посадку відводилося 5–7 хвилин. Прилітали, швиденько розвантажувалися і летіли назад. Возили цукор, крупи, борошно, смалець.

Бували і відрядження на 2 тижні.

Більше всього запам'ятався подарунок, який я отримав на 23 лютого. До нашого полку прилетіла моя дружина на посаду завідувачої бібліотекою.

Під час мого перебування у Афганістані загинуло 5 наших вертольотних екіпажів. Кожен екіпаж складався з шести осіб. Це згадувати найсумніше”.

Тупікова Віра Михайлівна

Віра Михайлівна Тупікова народилася у 1950 році. У

Афганістані перебувала з 23 лютого 1981 року по червень 1981 року. Поїхала служити разом з чоловіком. Віру Михайлівну було призначено на посаду бібліотекаря. В сім'ї була ще донька Оксана. Її Віра Михайлівна відправила до бабусі у Сибір. Про свій приїзд на територію Афганістану згадує:

“Приземлились в Афганістані 23 лютого у місті Кандагар. Довго йшло оформлення документів. Першої ж ночі гарнізон обстріляли. Жили у наметі, вже пізніше – у вагоні на 2 сім'ї.

Працювати було тяжко. Бібліотека розташовувалась у великому наметі. Стелажі з книгами стояли на земляній підлозі. Перші, кого можна було зустріти у бібліотеці, – це фаланги, скорпіони, жаби. Вдень – 50⁰С спеки. Бібліотечний намет постійно поливали водою. Бібліотека була єдиним місцем, де солдати, офіцери і прапорщики могли відпочити психологічно після бойових операцій. Вона була своєрідним “центром психологічного розвантаження”. Всі були відірвані від рідних, близьких, від Батьківщини. Звичайно, психологічно було дуже важко. Та й фізично нелегко.

2 – 3 рази на тиждень з'являвся літак з новинами від рідних і близьких, тижневої давності газетами і журналами. Все це доставлялося до бібліотеки. Миттєво по всьому гарнізону розповсюджувалася інформація, що прилетів “поштовик”. Всі поспішали до бібліотеки за звісткою з Батьківщини. Якщо комусь одному надходив лист – раділи всі. Збиралися у бібліотеці, згадували рідних, близьких”.

Швець Анатолій Петрович

Анатолій Петрович Швець народився у 1961 році. До Афганістану потрапив у 1987 році. Займав посаду старшини резервної групи, сапера інженерно-саперного полку, який розташовувався в місті Чарикар. Був у званні старшого прапорщика. Про події в Афганістані згадує:

“Що не день – то ризик. У 1988 році отримав поранення під час бою на перевалі Саланг. Зрозумів, що будуть комісувати. Тому одразу написав листа міністру оборони з проханням залишити в збройних силах. Міністр пішов назустріч. Я залишився в лавах Радянської армії. До вилуги років служив у Раухівці, передаючи досвід молодим саперам”.

За мужність під час виконання інтернаціонального обов'язку Анатолія Петровича було нагороджено медаллю “За відвагу” та знаком “За розмінвання”.

Крагулець Сергій Павлович

Сергій Павлович Крагулець народився 31 травня 1965 року в селі Жовтнівка Березівського району.

Був призваний до лав Радянської армії. Потрапив до Узбекистану. Там 2 місяці готували до поїздки в Афганістан. Військове звання – рядовий. Отримав права водія.

В Афганістані служив у місті Панджширі.

30 квітня 1984 року у жорстокому бою Сергій Крагулець загинув в ущелині Хазара (Панджшир).

«Они отдали жизнь свою в бою

За светлый мир в горах Афганистана,

О тех ушедших песни мы поем,

По ком надрывно, горько плачут мамы...»

Горе долоньями не затулити. Для матерів воно безмежне, як море. Втішити їх навіть через десятиріччя неможливо. Так було, і так буде завжди.

Ружицький Олександр Сергійович

Народився Олександр Сергійович Ружицький 9 травня 1983 року. Був призваний до лав Радянської армії. Потрапив до Узбекистану (місто Термез), потім до Афганістану у місто Панджшир.

Отримав 2 поранення. Дуже довго лежав у шпиталі.

14 травня 1985 року Олександра Сергійовича відправили додому у зв'язку з тяжкими пораненнями.

Мальцев Микола Іванович

Народився Микола Іванович Мальцев 2 квітня 1982 року. Був призваний до лав Радянської армії. Потрапив одразу до Азербайджану – у місто Кіровабад. Там 2 місяці готували до відправки у Афганістан. У червні 1982 року Миколу Івановича відправили до Кабула. Про своє перебування на території Афганістану згадує:

«Одного разу вночі полк підняли за тривоноюю. Наш батальйон відправили на операцію. Їхали вночі. Раптом почався шквальний обстріл. Сили противника перевищували набагато. Батальйон потрапив у засідку. Глухі короткі черги ДШК раптом злилися в єдиний шквальний вогонь, посилений тріском автоматів і пострілами з гранатометів. Здавалося, гори здригнулися від гуркоту. Засідка! Зворотного шляху нема! Залишалося прийняти нав'язаний «духами» бій. Але де?! Без прикриття: ні дерев, ні кам'яних брил! Відкрита місцевість, мов на долоні, всі висоти зайняті ворогом. Батальйон розбився на частини. Ми відкрили вогонь по противнику. З'явилися перші вбиті. Бійці намагалися хоч якось сховатися біля підніжжя гір, деякі заривалися в пісок, розгрібаючи руками ґрунт та здаючи їх до крові. Кулі сипалися, мов металевий град – праворуч, ліворуч, зверху, позаду. Хто був спроможний тримати зброю – стріляв, не вибираючи куди – головне вверх. Жак охопив хлопців. Свист куль над головами, потужні розриви гранат, забризкані кров'ю тіла і каміння, десятки автоматів і особистих мішків, розкиданих по землі, пробиті разом з головами каски і важкі зелені бронежилети на трупах бійців – все змішалося у цій м'ясорубці.

Бій тривав довго. Ми втратили багато людей під час того бою, але все ж таки перемогли».

Антошенко Сергій Григорович

Народився Сергій Григорович Антошенко 12 травня 1987 року. Під час служби у Радянській армії потрапив до Кавказу – у місто Батумі.

«Нас готували до відправки в Афганістан, який ми спочатку сприймали тільки як екзотичну країну, якій треба було надати допомогу.

Перед прибуттям до Афганістану начальник частини оголосив: «У Афганістані «духи» масово здаються в полон солдатам Радянської армії». А коли ми прибули до Афганістану, все виявилось неправдою: жодне угруповання «духів» не здалося в полон. В Кандагарі лютувало найпотужніше угруповання під назвою «Чорний лелека». До нього входили професійні найманці з усього світу, навіть жінки.

Через 3 місяці мене з Кандагара перевели до міста Лашкаргах біля пакистанського кордону. Поряд з нашим розташуванням знаходилась фортеця «Калабуст» (її будував Олександр Македонський).

Коли ми йшли на операцію (прочистку кишляку), наш командир майор Шабалін весь час нагадував, що, на відміну від інших підрозділів, не маємо права потрапляти у полон. У випадку оточення – підірватися. Від нас залежить успіх операції.

Саме тоді я зрозумів, що потрапив на справжню бойню, де все налаштовано проти нас. А ми думали, що рятували революцію, захищали бідних.

Коли «духи» відзначали своє свято «жертвоприношення», починалися масові вбивства радянських солдатів. Їх приносили в жертву і знімали все на камеру. В радіусі 300 метрів від нашого розташування за одну ніч «духи» вирізали всіх «літунів» (так «духи» називали радянських вертольотчиків)».

Євсієнко Петро Миколайович

Петро Миколайович Євсієнко народився 29 березня 1982

року. Був призваний до лав Радянської армії. Через 2 місяці його відправили до Афганістану у місто Файзабад, центр Бадагшанської провінції.

Про своє перебування на території Афганістану згадує:

«Одного разу, під час перевірки кишлаку, нас почали обстрілювати «духи». Зі мною відбувалося щось незрозуміле: тремтіння по всьому тілу, коли стріляють в твій бік і коли під час бою з кулеметів розстрілюють хлопців. Праворуч, на висоті приблизно п'ятдесяти метрів, кілька вогневих точок. Наші бійці кинулися до укриття, деякі падали. Нам все ж вдалося організувати оборону, ми почали відстрілюватися. Дивлюсь: біжать «духи», п'ятеро в афганській формі. Стріляю в одного – влучив, інші розбіглися. В цей час з'явилися наші вертольоти. «Духи» припинили стрілянину.

Важко передати словами все те, через що ми пройшли, дуже боляче за наших хлопців, які полягли на афганській землі».

Горобець Микола Вікторович

Микола Вікторович Горобець народився 19 квітня 1983 року. Був призваний до лав Радянської армії. Навчання проходив у Таджикистані (м. Пяндж). Через 2 місяці відправили до Узбекистану (м. Термез) на заставу ММГ-2 (мотоманеврова група).

Після навчання одразу відправили до Афганістану (м. Таш-Курган), де відслужив 20 місяців. Війна залишила багато спогадів у серці Миколи Вікторовича, але не кожен зможе розказувати таке. Микола Вікторович тримає свої спогади далеко в глибині душі – далі від людей.

Фірсов Сергій Миколайович

Сергій Миколайович Фірсов проходив службу в Афганістані у складі радянських військ з 13 липня 1981 року по

13 серпня 1982 року. Службу проходив на посаді штурмана вертолітної ланки.

Польоти починались з 5-ї ранку і тривали до пізньої ночі. Протягом одного дня виконували 5–6 бомбоштурмових ударів по аулах, в яких розташовувались душмани, супроводжували колони, знаходячись у повітрі по 9–10 годин.

У травні 1982 року Сергій Миколайович брав участь у операції по взяттю Пандшерського міжгір'я. Втрати були великі. Полк десантників направили в бій без належної вогневої підготовки. Майже всі вони загинули...

В перший день операції було збито два вертольоти. Загиблих відправляли додому в цинкових гробах. І тільки через місяць ущелину було взято.

Другий раз Сергій Миколайович проходив службу у Афганістані з 16 жовтня 1985 року по 15 вересня 1986 року. Кожен день виконував бойові вильоти, супроводжував колони.

Нагороджений орденом «За службу Батьківщині» III ступеня та орденом “Червоної Зірки”.

Післямова

Багато вже забулося з тієї війни. Зникла аббревіатура СРСР з політичних мап, погони з великими літерами СА порожаться в музеях або в шафах. Та ще живі ветерани-афганці, для яких слова Герат, Кундуз чи Кандагар не просто абстрактні назви.

Ця книга здавалася до друку, коли виповнювалась 29-та річниця вступу радянських військ до Афганістану. Саме у цей день афганці вшановують пам'ять загиблих на війні товаришів по службі та тих, хто пішов з життя від поранень.

Досліджуючи джерела зародження афганського руху на Одещині, в т.ч. у Березівському районі, вивчаючи спомини очевидців, хочу відзначити, що після війни її учасникам довелося долати серйозні перешкоди: було й замовчування, ігнорування проблем ветеранів різними можновладцями і державними структурами, і пряма протидія їм на місцевому рівні. Офіційну підтримку афганці отримали лише під кінець війни. На підставі їх споминів і своїх досліджень можу твердо сказати, що вони заслужили повагу до себе своєю скромністю. Вони ніколи не просили співчуття до себе, не вимагали будинків, квартир та інших благ. Їхня організація — Спілка ветеранів Афганістану — не зійшла з політичної арени, живе і діє.

Щороку 15 лютого афганці вшановують пам'ять загиблих на війні товаришів по службі і тих, хто пішов з життя від ран. Навіть сильний вітер і снігопад не можуть зашкодити традиційним зустричам.

Як завжди, мовчки піднімають третій тост за тих, хто не повернувся...

Характерно, що афганці не відразу відповідають на запитання, за що воювали в Афганістані? Зазвичай від них можна почути лише одне: виконували свій інтернаціональний обов'язок. Чи потрібні були такі жертви заради держави, яка

зникла вже через рік після афганської війни? Риторичне питання. Відповідати на нього вміють лише політики.

Влітку в Одесі, на пляжі Аркадія, випадково зустрів Миколу Отаманчика, з яким навчався в Мінському вищому військово-політичному училищі. Він тоді був вже афганцем. Його розповіді у 1986 році і у 2008 році дуже різняться: колись він був гарячим хлопцем і рвався знову в бій, а зараз про Афганістан розповідає сухо. У 1981 році його призвали в армію. З молодих призовників в Ізяславі сформували групу для відправлення в Афганістан. Потрапив у бригаду спецпризначення головного розвідувального генштабу. Пройшов підготовку в навчальному центрі у Чирчику. Потім літаком – до Кабула. Згодом опинився у військовій частині поблизу містечка Меймене.

Служба у підрозділах спецпризначення була своєю рідною. Хлопців десантували у різні місця групами по 7–8 бійців у кожній. Завдання – вийти на шлях караванів моджахедів і перехопити їх. Не раз „брали” каравани зі зброєю. На рахунок Отаманчика чимало бойових операцій. Одного разу просто під ногами Миколи вибухнула бомба. Хлопці тягнули його до самого „дому”. У медчастині батальйону ампутували ногу. Потім „вертушкою” відправили у Баграм, згодом – у Кабул і в Алма-Ату, у військовий шпиталь...

Микола вважає, що про афганську війну сьогодні намагаються без зайвої потреби не згадувати. Як і про хлопців, які чесно виконували свій військовий обов’язок... Особисто Микола ні на що не скаржиться. Навпаки – жартує з будь-якого приводу. І обмежується мінімумом коментарів.

Каже, що „Дев’ята рота” Бондарчука – нормальний фільм. В Афгані, каже, могло бути все...

Вважає, що серед інвалідів, які на перехрестях під’їжджають на візочках або підходять на милицях до водіїв, афганців немає. Принаймні Микола їх там не зустрічав. А ось на запитання, кому була потрібна та війна і хто винен, висловлюватися не хоче.

3280 синів України повернулися додому з Афганістану

в цинкових гробах, 80 пропали безвісти. Близько 150 тисяч ветеранів тієї війни живуть серед нас, майже 5 тисяч із них стали на війні інвалідами. Недочекалися синів 1980 батьків і 2729 матерів. А за роки, що минули після війни, кількість померлих від ран уже перевищила кількість загиблих за час війни. Як виміряти це горе? За якою шкалою обчислити те, що не здійснилося, не відчулося, недолюбилося?

Такої шкали не існує.

Залишилися пісні про „гірські стежки” і „чорний тюльпан”, фарисейство політиків та компенсації, якими держава ображає не полеглих солдатів, а сама себе. Залишилися посивілі вдови й сироти, що вже подорослішали, гіркота горілки й тютюну в роті та скрип снігу 15 лютого...

Пам'ятаймо березівчан, які безвинно загинули, яким чужа війна покалічила долі і душі. Вони заслуговують на шану, на повагу і на нашу пам'ять.

Список використаної літератури

1. В. Красько. Секреты психологической войны. – Мінськ. –1999.
2. Є. Нікітенко. Восток дело тонкое. – Москва. – 2004.
3. Г. Корж. Афганское досье. – Харків. –2003.
4. С.В. Червонописський, А.А. Костар, В.Т. Сіроштан. Военно-политическая спецоперация СССР в Афганистане (25 декабря 1978 – 15 февраля 1989 гг.). – Київ. –2007.

**Список учасників бойових дій в Афганістані,
які стоять на обліку в Березівському районному
військовому комісаріаті**

№ з\п	Прізвище, ім'я та по батькові	Рік народження	Місце проживання
1	Абрамов Віктор Леонідович	1948	смт Раухівка
2	Адусенко Сергій Володимирович	1958	смт Раухівка
3	Анадський Станіслав Дмитрович	1954	смт Раухівка
4.	Акіта Анатолій Олексійович	1969	м.Березівка
5.	Антошенко Сергій Григорович	1969	с.Заводівка
6.	Бошель Олексій Іванович	1963	с.Роздол
7.	Барбул Петро Миколайович	1955	смт Раухівка
8.	Бучний Олександр Вікторович	1948	смт Раухівка
9.	Буньов Олександр Олександрович	1962	смт Раухівка
10.	Брага Федір Гаврилович	1952	смт Раухівка
11.	Буряченко Володимир Михайлович	1952	смт Раухівка
12.	Бучінський Микола Миколайович	1969	с.Яснопілля
13.	Бойко Володимир Михайлович	1965	с.Гуляївка
14.	Бобров Костянтин Михайлович	1967	с.Степанівка
15.	Барна Василь Петрович	1967	с.Заводівка
16.	Бем Віктор Іванович	1959	с.Виноградне
17.	Бондаренко Сергій Іванович	1956	смт Раухівка
18.	Байрук Микола Борисович	1963	с.Рівне
19.	Белей Віктор Іванович	1961	с.Маринове
20.	Бакланов Сергій Борисович	1963	смт Раухівка
21.	Верес Олександр Всеволодович	1958	смт Раухівка
22.	Ворожітов Сергій Володимирович	1957	с.Березівка

23.	Вірич Олександр Михайлович	1964	с.Основа
24.	Вербкін Георгій Олексійович	1962	с.Березівка
25.	Вознюк Юрій Миколайович	1967	с.Новоселівка
26.	Вандлер Григорій Іванович	1965	с.Розділ
27.	Восковець Володимир Дмитрович	1964	сmt Раухівка
28.	Вакулюк Сергій Сергійович	1968	с.Виноградне
29.	Гриб Володимир Степанович	1958	сmt Раухівка
30.	Гончаров Олег Йосипович	1955	сmt Раухівка
31.	Галанов Геннадій Дмитрович	1948	сmt Раухівка
32.	Гайсюк Григорій Григорович	1955	сmt Раухівка
33.	Гайсюк Михайло Григорович	1957	сmt Раухівка
34.	Горак В'ячеслав Григорович	1968	с.М-Олександрівка
35.	Герасимов Олександр Михайлович	1962	с.Маринове
36.	Гайдук Олександр Вікторович	1964	м.Березівка
37.	Горобець Микола Вікторович	1963	м.Заводівка
38.	Данілін Олег Володимирович	1954	сmt Раухівка
39.	Добрицький Євген Володимирович	1960	сmt Раухівка
40.	Дузяк Михайло Макарович	1957	сmt Раухівка
41.	Дубна Іван Іванович	1965	сmt Раухівка
42.	Дорошенко Іван Іванович	1969	с.Новоселівка
43.	Дорошенко Микола Іванович	1967	с.Новоселівка
44.	Дубна Василь Михайлович	1962	с.Маринове
45.	Друмов Іван Павлович	1959	сmt Раухівка
46.	Деркаченко Михайло Петрович	1967	с.Ряснопіль
47.	Демченко Федір Степанович	1952	с.Новоселівка
48.	Деркач Михайло Михайлович	1951	сmt Раухівка
49.	Дениско Володимир Тихонович	1955	сmt Раухівка
50.	Дикунов Володимир Михайлович	1958	с.Ряснопіль
51.	Єшкалов Володимир Іванович	1953	сmt Раухівка

52.	Єфімов Сергій Володимирович	1953	с.МТ Раухівка
53.	Євсієнко Микола Володимирович	1969	с.Ч.Володимирівка
54.	Єфімов Василь Васильович	1967	с.Демидове
55.	Євсієнко Петро Миколайович	1964	с.Заводівка
56.	Ємельяненко Василь Антонович	1964	м.Березівка
57.	Іванов Олександр Дмитрович	1959	с.МТ Раухівка
58.	Івлєв Анатолій Миколайович	1956	с.МТ Раухівка
59.	Іщенко Анатолій Миколайович	1967	с.МТ Раухівка
60.	Желтїков Валерій Володимирович	1954	с.МТ Раухівка
61.	Жученко Віктор Михайлович	1951	с.МТ Раухівка
62.	Жовтенко Олександр Анатолійович	1963	с.Розквіт
63.	Замрій Валерій Ігнатович	1953	с.Новоселівка
64.	Зельман Віктор Костянтинівич	1963	с.Демидове
65.	Зибенко Сергій Іванович	1963	с.Данилівка
66.	Карапата Микола Михайлович	1957	с.МТ Раухівка
67.	Китайський Ігор Миколайович	1957	с.МТ Раухівка
68.	Ковальов Сергій Феодосійович	1963	с.МТ Раухівка
69.	Косаківський Леонід Михайлович	1953	с.МТ Раухівка
70.	Кузьменко Федір Павлович	1954	с.МТ Раухівка
71.	Кокін Валентин В'ячеславович	1952	с.МТ Раухівка
72.	Косюга Ігор Миколайович	1964	м.Березівка
73.	Кириченко Олександр Володимирович	1953	м.Березівка
74.	Ковтун Валерій Михайлович	1946	с.Червоно-армійське
75.	Карапата Михайло Григорович	1957	с.МТ Раухівка
76.	Кухарчук Віктор Борисович	1965	м.Березівка
77.	Критїнін Віктор Йосипович	1959	с.Котовське
78.	Критїнін Сергій Якович	1968	с.Котовське

79.	Краснов Олександр Борисович	1967	с.Новоселівка
80.	Костін Василь Васильович	1961	с.Ряснопіль
81.	Касьяненко Сергій Миколайович	1967	с.Балайчук
82.	Косянчук Іван Михайлович	1965	м.Березівка
83.	Карабаєв Микола Макарович	1967	м.Березівка
84.	Літвінюк Микола Миколайович	1957	смт Раухівка
85.	Ладиненко Олег Володимирович	1953	м.Березівка
86.	Лівінський Юрій Миколайович	1961	смт Раухівка
87.	Литвин Валерій Іванович	1953	смт Раухівка
88.	Марчук Петро Васильович	1959	смт Раухівка
89.	Малий Олександр Устинович	1955	смт Раухівка
90.	Малахов Леонід Олександрович	1951	смт Раухівка
91.	Мальцев Микола Іванович	1964	с.Заводівка
92.	Мосійчук Сергій Леонідович	1964	с.Основа
93.	Матилевич Віктор Васильович	1966	с.Чижеве
94.	Мірошник Микола Володимирович	1967	с.Гуляївка
95.	Маніяк Микола Миколайович	1962	с.Роздол
96.	Малишкін Віктор Іванович	1961	с.Новоселівка
97.	Масловатий Володимир Семенович	1964	м.Березівка
98.	Новіков Олександр Георгійович	1952	смт Раухівка
99.	Набока Олександр Анатолійович	1957	смт Раухівка
100.	Нікора Микола Дмитрович	1951	смт Раухівка
101.	Найден Юрій Леонідович	1968	м.Березівка
102.	Науменко Віктор Миколайович	1953	с.Заводівка
103.	Ніколаєв Віктор Миколайович	1950	с.Заводівка
104.	Отемурадов Сергій Орумбайович	1967	смт Раухівка,
105.	Онищенко Ігор Олександрович	1964	м.Березівка

106.	Островський Володимир Леонідович	1965	м.Березівка
107.	Онучин Володимир Михайлович	1949	с.Виноградне
108.	Пилипенко Володимир В'ячеславович	1957	сmt Раухівка
109.	Пікалов Євген Онисимович	1941	сmt Раухівка
110.	Промський Геннадій Анатолійович	1957	сmt Раухівка
111.	Подоляк Сергій Володимирович	1958	сmt Раухівка
112.	Петрук Володимир Герасимович	1951	сmt Раухівка
113.	Понзель Іван Іванович	1944	сmt Раухівка
114.	Пономаренко Федір Анатолійович	1968	м.Березівка
115.	Пінчук Микола Олексійович	1965	м.Березівка
116.	Похилено Валентин Миколайович	1965	с.Ставкове
117.	Пасічник Володимир Пилипович	1961	сmt Раухівка
118.	Піщенко Сергій Миколайович	1961	сmt Раухівка
119.	Пятниченко Микола Миколайович	1960	м.Березівка
120.	Пятін Сергій Єгорович	1960	м.Березівка
121.	Потапчук Володимир Анатолійович	1961	с.Ланове
122.	Слюсар Олексій Олексійович	1949	сmt Раухівка
123.	Свідченко Сергій Іванович	1958	с.Розквіт
124.	Сімбірцев Володимир Леонідович	1958	сmt Раухівка
125.	Смірнов Юрій Володимирович	1958	сmt Раухівка
126.	Солдатов Володимир Степанович	1948	сmt Раухівка
127.	Сергеев Олександр Олександрович	1956	м.Березівка

128.	Сопільняк Сергій Анатолійович	1965	м.Березівка
129.	Соловійов Павло Миколайович	1962	с.Ставкове
130.	Степаненко Володимир Андрійович	1961	смт Раухівка
131.	Соколов Валентин Валентинович	1964	с.Ланове
132.	Сабанчук Микола Володимирович	1966	с.Степанівка
133	Свідовий Олександр Григорович	1964	с.Антоновка
134.	Сафронов Олександр Якович	1965	с.Ряснопіль
135.	Салюлін Володимир Борисович	1959	смт Раухівка
136.	Савочкін В'ячеслав Вікторович	1964	смт Раухівка
137.	Токарєв Володимир Дмитрович	1957	смт Раухівка
138.	Третяк Сергій Васильович	1954	смт Раухівка
139.	Тупікова Віра Михайлівна	1950	смт Раухівка
140	Таранюк Михайло Михайлович	1952	м.Березівка
141.	Тимчук Леонід Іванович	1966	с.Роздол
142.	Тельпіз Петро Миколайович	1966	с.Оноріївка
143.	Ткачук Віктор Сергійович	1964	м.Березівка
144.	Рубель Михайло Михайлович	1953	смт Раухівка
145.	Рудюк Василь Іванович	1964	м.Березівка
146.	Романенко Григорій Григорович	1968	с.Степанівка
147.	Рева Володимир Васильович	1964	с.Демидове
148.	Ружицький Олександр Сергійович	1965	с.Заводівка
149.	Храмогін Василь Сергійович	1969	с.Розквіт
150.	Хриненко Володимир Володимирович	1969	с.Анатоліївка
151.	Харченко Олександр Сергійович	1958	смт Раухівка
152.	Фірсов Сергій Миколайович	1958	смт Раухівка
153.	Федоров Євген Григорович	1955	м.Березівка

154.	Федоров Віталій Михайлович	1960	с.мт Раухівка
155.	Федорішін Євген Григорович	1958	с.мт Раухівка
156.	Федоров Сергій Володимирович	1955	с.мт Раухівка
157.	Чмільов Микола Гаврилович	1950	с.Петрівка
158.	Чернуха Володимир Ілліч	1950	с.мт Раухівка
159.	Чехнадських Юрій Андрійович	1961	с.мт Раухівка
160.	Чернишенко Олексій Борисович	1960	м.Березівка
161.	Усатенко Микола Миколайович	1964	с.Шевченкове
162.	Уськов Валерій Зосімович	1954	с.мт Раухівка
163.	Шпай Володимир Михайлович	1955	с.мт Раухівка
164.	Швець Леонід Олександрович	1960	с.мт Раухівка
165.	Швець Віктор Володимирович	1956	с.Новоселівка
166.	Шестопалов Віктор Володимирович	1961	м.Березівка
167.	Шевчук Леонід Дмитрович	1945	с.мт Раухівка
168.	Шумейко Іван Савелійович	1940	с.мт Раухівка
169.	Щербина Олександр Григорович	1967	м.Березівка
170.	Щербина Олександр Федорович	1955	с.мт Раухівка,
171.	Ющенко Микола Вікторович	1966	м.Березівка
172.	Янченко Микола Володимирович	1963	с.Гуляївка
173.	Яновський Геннадій Борисович	1944	с.мт Раухівка

**Список учасників бойових дій (ДРА),
визнаних інвалідами війни**

№ з\п	Прізвище, ім'я та по батькові	Рік народження	Місце проживання
1	Антонов Іван Миколайович	1966	с.Розквіт
2.	Залерій Валерій Гнатович	1953	м.Березівка
3.	Редько Михайло Іванович	1945	сmt Раухівка
4.	Ружицький Олександр Сергійович	1965	с.Заводівка
5.	Тупіков Віктор Іванович	1950	сmt Раухівка
6.	Швець Анатолій Петрович	1961	сmt Раухівка
7.	Чмельов Микола Гаврилович	1950	с.Петрівка
8.	Усатенко Микола Миколайович	1964	м.Березівка
9.	Фабульян Микола Миколайович	1957	м.Березівка

**Список померлих учасників бойових дій
(воїнів-інтернаціоналістів), які проживали в
Березівському районі**

№ з\п	Прізвище, ім'я та по батькові	Рік народження	Місце проживання
1.	Бондарчук В'ячеслав Павлович	1954	сmt Раухівка
2.	Бойченко Олександр Васильович	1962	сmt Раухівка
3.	Безшляга Леонід Павлович	1966	с.Заводівка
4.	Белоліпецький Євген Олександрович	1941	сmt Раухівка
5.	Воронкевич Анатолій Оксентійович	1946	сmt Раухівка
6.	Влад Петро Дмитрович	1949	сmt Раухівка
7.	Вознюк Віктор Іванович	1967	с.Ставкове

8.	Деркаченко Володимир Васильович	1961	с.Ряснополь
9.	Кариткін Микола Данилович	1950	сmt Раухівка
10.	Камнадцький Анатолій Арсентійович	1965	с.Яснопілля
11.	Козаченко Сергій Михайлович	1968	с.Ставкове
12.	Літуга Василь Васильович	1967	с.Першотравневе
13.	Лях Віталій Дмитрович	1961	сmt Раухівка
14.	Лубнін Олександр Іванович	1951	сmt Раухівка
15.	Мокросноп Віктор Павлович	1969	м.Березівка
16.	Мащенко Василь Трохимович	1948	сmt Раухівка
17.	Міфтахов Альберт Сафайгарович	1962	сmt Раухівка
18.	Подорожній Василь Васильович	1962	с.Заводівка
19.	Растьобін Юрій Іванович	1962	м.Березівка
20.	Сімьонов Віталій Васильович	1968	сmt Раухівка
21.	Сліденко Олександр Володимирович	1960	м.Березівка
22.	Салюк Володимир Мефодійович	1945	сmt Раухівка
23.	Солов'ячук Іван Якович	1948	сmt Раухівка
24.	Савюк Віктор Миколайович	1964	м.Березівка
25.	Саченко Віктор Лаврентійович	1941	сmt Раухівка
26.	Товалюк Сергій Якович	1961	м.Березівка
27.	Ткаченко Петро Григорович	1962	с.Роздол
28.	Тринза Юрій Миколайович	1956	сmt Раухівка
29.	Шпуренко Сергій Петрович	1961	м.Березівка
30.	Янченко Андрій Володимирович	1967	с.Гуляївка

ЧОРНОБИЛЬ: БІЛЬ НАВІКИ

ПРОЛОГ

*Де була калина, там нап'ята буда...
Наверху могила – Чорнобилю грудя...
І димить Чорнобиль, за ким запалає...
І “Вічную пам'ять” божий птах співає...*

Степан Руданський

26 квітня 1986 року сталася жахлива трагедія — вибухнув реактор Чорнобильської атомної електростанції, що спричинило зараження радіоактивними елементами йоду, стронцію і цезію величезних територій України, Білорусії, Прибалтики, Польщі, Швеції, Фінляндії та інших країн.

Березівчани відчували солодкуватий присмак цієї катастрофи в перших числах травня 1986 року, коли вітер повернув на південь.

Райвійськкомати почали призов людей. Стало ясно, що це страшна катастрофа. Жінки, матері плакали, проводжаючи своїх рідних у Чорнобиль, мов на фронт. Десь в середині травня вже почали більше висвітлювати події катастрофи в засобах масової інформації, а з раухівського гарнізону знаючі офіцери пояснили, що ця катастрофа ще страшніша, ніж вибух ядерної бомби в японських містах Хіросіма і Нагасакі під час Другої світової війни.

1 травня як голова колгоспу ім. Щорса організував традиційні урочисті збори в сільських клубах с.Черногірка, с.Червоне і с.Волкове (Тановка). Після зборів — святковий концерт силами місцевої художньої самодіяльності.

Наступного дня як завжди проводили збори з працівниками ферм, тракторних бригад, відзначали передовиків виробництва, вручали подарунки, почесні грамоти, накривали столи за допомогою місцевих кухарок.

Коли зайшов в тракторну бригаду, агроном І.Д. Ліщинський каже: “Іване Івановичу, ви не відчуваєте, що якийсь присмак не такий?” До цього я не звертав уваги, але після слів Івана Дмитровича відчув солодкий присмак і сказав, що це так буває інколи, коли акація цвіте. Але Іван Дмитрович заперечив, що це не той присмак. На цьому і розійшлися.

Їдучи додому я запитав шофера Євгена Агафоновича Волощука, чи не відчуває він специфічного присмаку. Відповів, що так, але думав, що це відчуває лише він.

2 травня телефонограмою мене викликали в райком партії без вказівки причини. Перший секретар райкому С.М. Могилюк повідомив, що в Чорнобилі на атомній станції сталася пожежа. Її гасять успішно, і це не має тяжких наслідків, але пожежа суттєва, і тому про неї стало вже відомо широкому загалу. Для того, щоб роз’яснити населенню, що таке атомна станція і пожежа на ній, з обкому дали доповідь, яку завтра мають одержати секретарі партійних організацій, і провести роз’яснювальну роботу серед населення району. В першу чергу, серед інтелігенції — вчителів, лікарів, культурпрацівників, а також в тракторних бригадах, фермах, автогаражах.

Нарада закінчилася, почали розходитися, а Степан Миколайович мене залишив. Каже: “Іване Івановичу. Тетенко Віктор Маркович вже 2 місяці як пішов працювати обласним головою профспілки працівників аграрного сектору, звільнилась посада голови райради. Ви перший раз відмовилися, і зараз аргументуєте свою відмову будівництвом доріг, водогонів, газифікацією колгоспу і взагалі кажете, що дружина заперечує”. Потім посміхнувся і додав: “В оргвідділі т. Борянського Віталія Олександровича пройдеш завтра співбесіду, а у Звягінцева Бориса Григоровича одержиш білети і все необхідне для поїздки до Києва у ЦК партії на співбесіду і затвердження”.

Детально це описую, бо Чорнобиль для мене почався з Києва. Приїхав туди 5 травня, і стало страшно: залізничний вокзал забитий людьми, в основному дітьми, ніякого шуму, крику, все чітко, всі стоять по групах. Ми з Дмитром Григоровичем Аргіровим, який їхав на затвердження головою райвиконкому в один із південних районів області, здивувалися, чому так багато дітей. Але коли ми у метро проїхали на Хрещатик, де завжди багато людей, то побачили, що в цей день він був майже порожній. Нас це здивувало і насторожило. Дмитро Григорович Аргіров каже: “А ти що забув, коли Ночовкін Анатолій Петрович проводив з нами співбесіду і сказав, що з Києва діти виїжджають в піонерські табори, тому що Чорнобильська атомна станція вибухнула і можливі погані наслідки для здоров'я людей, а ще, що гірше, може бути паніка і масовий безлад”.

З Хрещатика ми дісталися до ЦК КПУ, нам виписали перепустки до зав. оргвідділом Г.К. Крючкова. Там нас зібралось 7 чи 9 осіб з різних областей України. Працівники оргвідділу ще раз перевірили наші документи, і Георгій Корнійович провів з нами невелику бесіду з питань організаційної роботи партійних і радянських органів. Познайомившись з кожною особовою справою, сказав, що все в порядку і після обіду підемо до секретаря ЦК КПУ.

Після обіду Г.К. Крючков привів нас у приймальню П.Я. Погребняка і особисто кожного представляв секретарю. Заходили по одному, кожному ставили питання. Мене спитали, де працював. Я почав перераховувати: агроном до армії, служба в армії, бригадир в колгоспі, голова сільської ради, секретар парткому, голова колгоспу. Погребняк сказав: “І це в 32 роки? Та які питання можуть бути?” Відразу при мені підписав подання першому секретареві ЦК В.В. Щербицькому.

До Щербицького ми зайшли групою. Він з кожним поздоровався за руку, сів за довгий стіл на чолі столу. Г.М.Крючков доповідав про кожну кандидатуру, Володимир Васильович уважно вислухав і тоді мене, як наймолодшого, запитав, скільки коштує сало на базарі. Я відповів, а він спитав: це дорого чи

дешево? Кажу, що для селян це дешево, а для міста дорого. Він засміявся і сказав: «Хитрий. А скільки у вас корів?» Кажу, що господарство утримує всього 7380 голів великої рогатої худоби на 5600 га землі. Його висновок – молодець. Більше нікому запитань не було, всіх затвердили.

Як водилося в таких випадках, затверджені кандидати прийшли до готелю «Ювілейний», накрили стіл, відзначили призначення. А на другий день прийшли до ВУЦПУ на нараду молодих керівників апаратів обкомів, райкомів, на яку і нас запросили.

Виступав П.Я.Погребняк. Розповів, що страшне лихо прийшло на Україну, але ми повинні це пережити. Основною метою його виступу було попередження паніки на місцях, збереження людей від радіації. На цьому він наголошував декілька разів, за що одержав зауваження від якогось помічника В.В. Щербицького не згуцувати фарби.

Повернувшись з Києва, я певний час був і головою райради і головою колгоспу. Отримавши матеріали з обкому партії, почав працювати з людьми в селах району і, в першу чергу, в Чорногірці, Мариновому, Демидовому і в самій Березівці на тему Чорнобиля. Переконавав людей, що нічого страшного немає (так було написано в доповіді, яку дали в обкомі партії). А люди вже в той час стали сміливішими, бо була вже «керована демократія». Наводили приклади, що говорять закордонні радіостанції, що говорять очевидці, які приїхали в район з Чорнобиля, давали рекомендації пити вино «Каберне», горілку, йод з водою. Багато людей так і робило, дехто навіть отруювався йодними розчинами. Тоді головний лікар С.Я. Павлов виступив по радіо, на нарадах, що не слід цього робити (пити йод). Трохи населення заспокоїли.

Я вже працював головою райвиконкому, коли одесити почали приймати переселенців з чорнобильської зони. За нашим Березівським районом був закріплений Іванківський район Київської області, який повністю висели.

До району приїхали всі голови сільських рад Іванківського району, ми з заступником О.І. Хоренком прийняли їх і

запропонували кілька варіантів будівництва нових населених пунктів. Але їхнє бажання було лише біля Тилігульського лиману. Наші керівники прилиманських колгоспів відмовилися надавати землю під будівництво сіл для переселенців, а ті, в свою чергу, не дуже наполягали, тому що їм не подобалася наша природа, вони звикли до лісів. Таким чином, на Південь України не переселили жодного села з чорнобильської зони, а дали ділянки для будівництва силами південних районів і областей в Київській та Житомирській областях. Облвиконком доручив Березівському райвиконком побудувати село Погриби в Брусилівському районі Житомирської області. Враховуючи, що в нашому районі була найбільша будівельна організація в області, де працювало 250 будівельників, очолював колектив В.М. Соловйов, а головним інженером був С.В. Іванов, це нам було під силу. Вважаю, що наш район з честю виконав своє завдання — своїми силами побудував ціле село для постраждалих людей.

Району було також доручено прийняти 250 дітей з чорнобильської зони в піонерський табір «Чайка». На той час він не був готовий для цієї масштабної програми. Ми зібралися на оперативну нараду на території табору і розписали, хто за що відповідає, визначили терміни виконання робіт. Особливу увагу приділили санітарним умовам і забезпеченню дітей харчуванням і відпочинком. Велику роботу провели санітарний лікар району В.Г. Осипенко, який контролював хід робіт і буквально щодня був на території табору; В.П. Галіта – керуючий районним об'єднанням «Сільгосптехніка», який полагодив артезіанську свердловину, відремонтував водонапірну башту, змінив водогони; І.І. Буглак – директор Березівського районного об'єднання «Сільенерго», який змінив, а де потрібно відремонтував стару електропроводку; В.П. Мерляк (районне дорожнє управління — райДУ) відремонтував капітально дорогу від Березівки до с. Лисенкове, де розташований піонерський табір; завідувач районним відділом освіти А.М. Латій в короткий термін організував колектив вихователів, кухарів і забезпечив виховну роботу; начальник районного

відділу внутрішніх справ І.С. Деде забезпечив супровід транспорту, який перевозив дітей, і цілодобове чергування працівників міліції.

Продукти харчування були дешеві, бо брали їх в місцевих колгоспах за собівартістю — в колгоспі ім. Калініна (голова Бурдейний А.І.) і колгоспі ім. Жданова (голова З.М. Гришко).

За моєю пропозицією було організовано збір матеріально-технічних ресурсів для постраждалих в Чорнобилі. Ми зібрали на нараду всіх голів сільських рад і міського голову, я попросив звернутися до населення, щоб допомогли постраждалим, хто чим може. Речі, посуд, одяг збирали в одному місці, а продукти харчування — в іншому. Ми не могли передбачити, що люди будуть нести і живність. Все це ми думали відвезти переселенцям в с.Погриби, яке було збудоване березівчанами.

Голови сільських рад з великою відповідальністю поставилися до нашого прохання, а ще більше — всі голови місцевих колгоспів. Кожна сільська рада зібрала майна, продуктів харчування на автомашину «КамАЗ». Наші земляки несли все, хто що міг: одяг цілком пристойний, помідори, огірки (домашні закрутки), крупи, цукор, борошно, олію, смалець, сало, живих кроликів, курей, гусей, поросятки і все це на власний розсуд.

Коли колона нашого району приїхала в новозбудоване село, люди з великою вдячністю прийняли привезене, бо все своє майно залишили на зараженій території.

Вже у 1987 році у районі почали з'являтися свої проблеми, пов'язані з Чорнобилем. Одна з них — металобрухт. «Горбачовський» лозунг “Все можна, що не заборонено” призвів до того, що в кожному районі, і Березівка не виняток, повідкривались десятки пунктів з прийому металобрухту. Спочатку все було добре: вичистили всі лісосмуги, тракторні бригади, автогаражі від металобрухту. Потім почали розукомплектовувати сільськогосподарську техніку на металобрухт. Але біда настала для Березівки, коли металобрухт почали возити з

чорнобильської зони, а скидали його на березівських заготовельних «пунктиках» в житлових кварталах, у дворах заготовельників, а потім вивозили метал великими автомашинами до Миколаївського морського порту. Ніхто не знав, що готуємо. Одного разу до мене завітав разом з начальником міліції І.С. Деде наш раухівський офіцер, який був в чорнобильській зоні, і розповів, що робиться зараз. Ми викликали працівників цивільної оборони з Одеси, які дозиметром заміряли рівень радіації металобрухту. Всі жажнулися: норма перевищувала допустиму в сотні разів. Щоб не сіяти паніки серед населення, ми з І.С. Деде прийняли рішення закрити всі пункти прийому металобрухту у приватному секторі, а залишити металобазу і посилити там дозиметричний контроль. Але чорні «металісти» розуміли, чим це пахне і метал на металобазу не возили. Дуже важко було закрити приватні пункти. Наполегливість проявив у цій справі заступник начальника міліції Іщенко С.Г. Правда, Сергію Григоровичу ніхто за це не подякував, а ворогів нажився, тому що не поясниш людині, що вона порушує закон і губить здоров'я, коли металобрухт був великим, часом чи не єдиним, доходом для сім'ї.

Вже 22 роки ми живемо під чорними спогадами Чорнобіля і всі ці роки розплачуємося здоров'ям за чужі помилки.

Чорнобиль вплинув на здоров'я всіх. Але головний удар прийняли на себе ті, хто ліквідував аварію, особливо в перші дні і місяці. Саме про тих березівчан, які працювали на ліквідації наслідків аварії в Чорнобилі, далі розповідається.

І ще одне. Якщо б я писав лише свої спостереження про життя-буття березівчан до чорнобильської катастрофи і після її, а також спогади лише жителів нашого Березівського району, картина подій в період аварії і після неї була б далеко не повною. А тому я просив вище військово керівництво колишнього Одеського військового округу надати свої спогади - свідчення для більш точного уявлення подій, що відбулися.

АВАРІЯ

Чорнобильська АЕС розташована в східній частині великого географічного регіону, іменованого білорусько-українським Поліссям, на березі ріки Прип'ять, що впадає в Дніпро, за 18 км від районного центру м. Чорнобиль. До Києва — 112 км, до Чернігова — 100 км.

28 вересня 1977 року Чорнобильська АЕС дала країні першу електричну енергію.

До весни 1986 року діяли чотири енергоблоки. Кожен енергоблок складається з ядерного реактора і двох парових турбін. Чорнобильська АЕС була одна з найпотужніших електростанцій СРСР.

На АЕС були встановлені ядерні реактори РБМК-1000. Реактор цього типу був спроектований більше 30 років тому і використовувався в СРСР на декількох електростанціях. Теплова потужність кожного реактора складає 3200 мВт.

Конструкторами РБМК-1000 передбачалося, що реактор повинен мати кілька протиаварійних систем. Це система керування і захисту реактора, що містить 211 твердих стержнів-поглиначів, і апаратура контролю за рівнем і розподілом нейтронного потоку. Вона забезпечує пуск, ручне й автоматичне регулювання потужності, планову й аварійну зупинку реактора. Остання автоматично здійснюється за аварійним сигналом чи для захисту при натисканні кнопки.

Крім того, на ЧАЕС були передбачені захисні системи на випадок, якщо аварія усе-таки відбудеться. Однак подальші події довели, що всі ті твердження були лише на папері.

25 квітня 1986 року на 4-му енергоблоці ЧАЕС планувався не зовсім звичайний планово-попереджувальний ремонт. Але перед заглишенням ядерної установки керівництво ЧАЕС вирішило провести деякі експерименти. Перед зупинкою були заплановані іспити одного з турбогенераторів станції в режимі

вибігу з навантаженням власних недоліків блоку. Суть цього експерименту полягає в моделюванні ситуації, коли турбогенератор може залишитися без своєї рушійної сили, тобто без подачі пари. Для цього був розроблений спеціальний режим, відповідно до якого при відключенні пари за рахунок інерційного обертання ротора генератор якийсь час продовжував виробляти електроенергію, необхідну для власних потреб, зокрема для головних циркуляційних насосів.

1 год. 00 хв. – відповідно до графіка зупинки реактора на планово-попереджувальний ремонт, персонал почав зниження потужності апарата, який працював на номінальних параметрах.

13 год. 05 хв. – при тепловій потужності 1600 мВт було відключено від мережі турбогенератор № 7, що входить у систему 4-го енергоблоку. Електроживлення власних потреб перевели на турбогенератор № 8.

14 год. 00 хв. – відповідно до програми іспитів відключається система аварійного охолодження реактора. Оскільки реактор не може експлуатуватися без системи аварійного охолодження, його необхідно було зупинити. Але дозвіл на глушіння апарата не було, дано і реактор продовжував працювати без системи аварійного охолодження (САОР).

23 год. 10 хв. – отриманий дозвіл на зупинку реактора. Почалося зниження його теплової потужності до 1000–700 мВт відповідно до програми іспитів. Але оператор не справився з управлінням, у результаті чого потужність апарата **впала майже до 0. У таких випадках реактор повинен глушитися. Але персонал не поррахувався з цією вимогою. Почали підйом потужності.**

1 год. 00 хв. 26 квітня – персоналу вдалося підняти потужність до рівня 200 мВт (теплових) замість покладених 1000–700.

1 год. 03 хв. – до шести працюючих насосів підключили ще два для підвищення надійності охолодження реактора після іспитів.

1 год. 20 хв. – для утримання потужності реактора з нього

були виведені стрижні автоматичного регулювання, порушивши найсуворішу заборону працювати на реакторі без визначеного запасу стержнів – поглиначів нейтронів. У той момент у реакторі знаходилося тільки шість стержнів, що приблизно вдвічі менше гранично допустимої норми.

1год. 23 хв. – оператор заклав клапани турбогенератора. Подача пари припинилася. Почався вибіг турбіни. У момент відключення другого турбогенератора повинна була спрацювати ще одна система захисту при зупинці реактора. Але персонал відключив її, щоб повторити іспит, якщо перша спроба не вдасться. У результаті виниклої ситуації реактор потрапив у важкий стан, що призвело до появи позитивної радіоактивності і розігріву реактора.

1год. 23 хв. – керівник зміни 4-го енергоблоку, зрозумівши небезпеку ситуації, дав команду натиснути кнопку найефективнішого аварійного захисту. Поглинаючі стержні пішли вниз, але через кілька секунд зупинилися. Спроби ввести їх у реакторну зону зірвалися.

Реактор вийшов з-під контролю.

1год. 23 хв. 44 сек. – потужність реактора різко збільшилася і приблизно у 100 разів перевищила проектну.

1год. 23 хв. 45 сек. – твели почали руйнуватися. У паливних каналах створився високий тиск.

1год. 23 хв. 49 сек. – почали руйнуватися паливні канали.

1год. 23 хв. 50 сек. – сталося два вибухи. Перший – через гримучу суміш, що утворилася в результаті розкладання водяної пари. Другий був викликаний розширенням пари палива. Вибухи викинули частину даху четвертого блоку. У реактор потрапило повітря. Повітря зреагувало з графітовими стержнями, утворивши оксид вуглецю-11 (чадний газ). Цей газ спалахнув, почалася пожежа. Покрівля машинного залу була зроблена з матеріалів, що легко загораються. (З тих самих, котрі використовувалися на ткацькій фабриці в Бухарі, що повністю згоріла на початку 70-х років. І хоча деякі працівники після випадку в Бухарі були віддані під суд, ці ж матеріали використовувалися при будівництві АЕС).

8 з 140 тонн ядерного палива, що містять плутоній та інші надзвичайно радіоактивні матеріали (продукти розпаду), а також осколки графітового уповільнювача, теж радіоактивні, були викинуті вибухом. Крім того, пари радіоактивних ізотопів йоду і цезію були викинуті не тільки під час вибуху й поширювалися під час пожежі.

У результаті аварії була повністю зруйнована активна зона реактора, пошкоджене реакторне відділення, деаераторна етажерка, машинний зал і ряд інших споруд.

Були знищені бар'єри і системи безпеки, що захищають навколишнє середовище від радіонуклідів, які містяться в опроміненому паливі, і відбувся викид з реактора. Цей викид на рівні мільйонів кюрі на добу, продовжувався протягом 10 днів — з 26 квітня по 6 травня, після чого упав у тисячі разів і надалі поступово зменшувався. За характером протікання процесів руйнування 4-го блоку і за масштабами наслідків зазначена аварія мала категорію позапроектної і належала до 70-го рівня (важкі аварії) за міжнародною шкалою ядерних подій INES.

За висновками вчених **головними причинами катастрофи було:**

1. Проведення недостатньо повно та правильно підготовленого експерименту.

2. Низький рівень культури операторів, керівництва як станцій, так і Міністерства електрифікації в цілому у галузі ядерної безпеки.

3. Недостатній рівень безпеки графіто-уранового реактора РБМК-1000.

4. Помилки персоналу.

Всі ці факти відомі світовій громадськості.

Роботи з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС проводились під керівництвом урядової комісії СРСР, яка почала працювати в Чорнобилі вже з другої половини дня 26 квітня і продовжувала свою діяльність до 1991 року.

Урядова комісія прийняла рішення про створення 30-кілометрової зони відчуження навколо Чорнобильської АЕС. З 27 квітня 1986 року уряд України провів евакуацію мешкан-

ців міст Прип'ять та Чорнобиль, районних центрів та сіл 30-кілометрової зони (близько 100 тисяч людей).

Приховування інформації про чорнобильську катастрофу призвело до виникнення і розповсюдження найнеймовірніших чуток щодо можливих наслідків катастрофи. Це, в свою чергу, обумовило виникнення дуже великого соціально-психологічного напруження серед населення і недовіри до офіційної інформації.

Керівництво СРСР відмовилось від міжнародного співробітництва при проведенні робіт з ліквідації наслідків ядерної катастрофи. Тільки у 1989 році уряд СРСР звернувся до МАГАТЕ з проханням дати експертну оцінку діям щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

Аварія на Чорнобильській АЕС суттєво змінила радіаційну обстановку на значних територіях у багатьох європейських країнах.

Внаслідок вибуху ядерного реактора 4-го блоку Чорнобильської АЕС та руйнації його захисних оболонок стався потужний викид радіоактивних речовин у довкілля, який, за підрахунками різних авторів, становив до 13 ексабекерелів (1018) радіонуклідів. Близько 200 радіоактивних ізотопів елементів переміщувались на відстані у тисячі кілометрів від ЧАЕС і в травні 1986 року спостерігались в усіх країнах Північної півкулі, на акваторіях Тихого, Атлантичного та Північного Льодовитого океанів.

Уже через годину радіаційна обстановка в місті була зрозуміла. Ніяких заходів на випадок аварійної ситуації там передбачено не було: люди не знали, що робити. За всіма інструкціями і наказами, що існують уже 25 років, рішення про виселення населення з небезпечної зони повинні були приймати місцеві керівники. До моменту приїзду урядової комісії можна було вивести з зони всіх людей навіть пішки. Але ніхто не взяв на себе відповідальність.

На роботах у небезпечних зонах (у тому числі в 800 метрах від реактора) знаходилися солдати без індивідуальних засобів захисту, зокрема при розвантаженні свинцю (про це все

ви прочитаєте у спогадах наших земляків). Потім з'ясувалося, що такого одягу у них немає. У подібній ситуації опинилися і вертолітники. І офіцерський склад, у тому числі і маршали, і генерали дарма бравірували, з'являючись поблизу реактора в звичайній формі. У даному випадку необхідний був розум, а не помилкове поняття сміливості. Водії при евакуації Прип'яті і при роботах з обвалування річки також працювали без індивідуальних засобів захисту.

Не може служити виправданням, що доза опромінення складала річну норму – в основному це були молоді люди, а отже, наслідки позначаються на нащадках. Так само прийняття для армійських підрозділів бойових норм – це крайній засіб у випадку воєнних дій і при проході через зону ураження ядерною зброєю. Такий наказ був викликаний саме відсутністю в даний момент засобів індивідуального захисту, які на першому етапі аварії були тільки у спецпідрозділах. Уся система цивільної оборони виявилася повністю паралізованою. Не знайшлося навіть працюючих дозиметрів. Залишається тільки захоплюватися роботою і мужністю пожежного підрозділу. Вони запобігли аварії на першому етапі. Але навіть підрозділи, які знаходились в Прип'яті, не мали відповідного обмундирування для роботи у зоні підвищеної радіації. Як завжди, досягнення мети обійшлося ціною багатьох і багатьох життів.

Найбільшу небезпеку, пов'язану з аварією, представляло те, що руйнування реакторної зони робило викид в атмосферу і на територію ЧАЕС великої кількості радіоактивних деталей, графіту, ядерного палива. Викид радіонуклідів являв собою розтягнутий у часі процес, що складався з декількох стадій. 27 квітня 1986 року висота забрудненого радіонуклідами повітряного струменя, що виходив з ушкодженого енергоблоку, перевищувала 1200 метрів; рівень радіації у ній на відстані 5–10 км від місця аварії складав 1000 мілірентгенів на годину. Викид радіоактивності в основному завершився до 6 травня 1986 р.

У перші години після аварії, коли ще не були точно визначені її розміри, а також унаслідок недостатнього радіацій-

ного контролю, частина людей, що працювали на найбільш небезпечних ділянках, одержали великі дози опромінення, а також опіки під час участі в гасінні пожежі. Усім потерпілим була надана перша медична допомога. До 6-ту годину ранку 26 квітня було госпіталізовано 108 чоловік, а протягом дня ще 24 з числа обстежених. На основі діагностики променевої хвороби 237 чоловік, у яких розвиток гострої променевої хвороби прогнозувався з найбільшою ймовірністю, були терміново госпіталізовані в клінічні лікарні Києва і Москви. Загальна кількість людей, які загинули внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС від опіків і гострої променевої хвороби, на 1 січня 1988 року склала 30 чоловік, причому 28 – від променевої хвороби.

Першочерговим завданням з ліквідації наслідків аварії було здійснення комплексу робіт, спрямованих на припинення викидів радіоактивних речовин. За допомогою військових вертольотів, першими з яких прибули на ліквідацію **вертольоти Рухівського вертольотного полку**, вогнище аварії закидалося тепловідвідними і фільтруючими матеріалами, що дозволило значно скоротити, а потім і ліквідувати викид радіоактивності у навколишнє середовище. Такими матеріалами були різні сполуки бору, доломіт, свинець, пісок, глина. З 27 квітня по 10 травня на об'єкт було скинуто близько 500 тонн цих матеріалів. У результаті цього шахта реактора була покрита сипучою масою, що припинила викид радіоактивних речовин. Також почала знижуватися температура в кратері блоку, чому сприяла і подача рідкого азоту в простір під шахту реактора. Після цього було почато роботи з очищення найбільш забруднених радіоактивними викидами ділянок території ЧАЕС.

Найбільш забрудненими виявилися покрівлі 3-го енергоблоку. На них потрапили уламки реакторного палива, шматки графітової кладки, уламки конструкцій. Саме тут створювався радіаційний фон, що не дозволяло приступити до робіт усередині станції, здійснювати заходи щодо поховання 4-го енергоблоку. Велика частина цієї роботи була виконана вручну.

Очищали дах в основному військовослужбовці. Незважаючи на те, що їхня робоча зміна тривала від 20 секунд до 1 хвилини, багато хто з них, безсумнівно, піддався впливу радіаційного випромінювання.

Після очищення даху 3-го енергоблоку почалися роботи з зачищення території станції і прилеглих районів. Частина робіт виконувалася спеціальною технікою з дистанційним управлінням, але на частині робіт використовувалися люди, знову в основному військовослужбовці. Ділянки ЧАЕС, забруднені дрібними викидами і радіоактивним пилом, очищалися спеціальною адсорбуючою плівкою. Після розпилення на поверхні вона застигала, схоплюючи пил й інше сміття, а потім зверталася і вивозилася для поховання. Широко застосовувалася пожежна і військова техніка, за допомогою якої обмивалися стіни і дахи будинків. Не відмовлялися від звичайного збирання з території радіоактивного бруду. Його знімали бульдозерами, скреперами, вивозили і ховали. Потім ці ділянки покривалися бетоном, асфальтом та іншими видами покриття. Ділянка соснового лісу, по якому пройшов радіоактивний слід (так названий „рудий ліс”), була повністю прибрана, і сміття вивезене для поховання. Радіоактивна вода, що затопила підреакторні приміщення, була відкачана в спеціально приготувані ємкості. Для запобігання радіоактивного зараження ґрунтових вод були зведені відповідні гідротехнічні споруди під корпусом 4-го енергоблоку. Одночасно з цим велися роботи з радіаційного контролю і дезактивації радіаційних плям у межах тридцятикілометрової зони від місця аварії. Роботи з дезактивації продовжувалися аж до жовтня—листопада 1986 року, після чого радіаційний фон було знижено настільки, що в експлуатацію знову ввели першу чергу атомної станції.

Для повної безпеки роботи ЧАЕС було прийнято рішення закрити пошкоджений реактор спеціальним укриттям. У районі 4-го енергоблоку при ліквідації аварії згрібався весь радіоактивний бруд, радіоактивні уламки і конструкції, заздалегідь було розраховано влаштувати на цьому місці могильник радіоактивних відходів. Проект одержав інженерну назву „Укриття”, але широкій публіці він більш відомий за назвою

„Саркофаг”. Його висота складала 61 метр, найбільша товщина стін – 18 метрів. Зведення „саркофагу” здійснювалося за допомогою самохідних кранів, оснащених телевізійними засобами спостереження. У ньому передбачена система витяжної вентиляції з очищенням повітря, система примусового охолодження, а для недопущення підвищення нейтронної активності на даху встановлені баки з розчином бору. Суть проекту полягала у тому, щоб залити пошкоджений реактор шаром покритих у визначених місцях свинцем металевих конструкцій, заповнених бетоном. Особливу складність у цьому проекті представляла стіна 3-го енергоблоку, суміжна з 4-м енергоблоком. Раніше цехи були з’єднані між собою різними комунікаціями й устаткуванням. В даний час між енергоблоками зведено стіну зі свинцю, сталі і бетону та названу „стіною біологічного захисту”. Після її установки було почато роботи з дезактивації третього енергоблоку.

15 травня 1986 р. була прийнята постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, у якій основні роботи з ліквідації наслідків аварії доручалися Міненергомашу. Головним завданням було спорудження об’єкта „Укриття” („Саркофаг”) четвертого енергоблоку ЧАЕС. Буквально за лічені дні, практично на порожньому місці з’явилася могутня організація ВУС-605, що містила шість будівельних районів, які зводили різні елементи „Укриття”, монтажний і бетонний заводи, управління механізації, автотранспорту, енергопостачання, виробничо-технічної комплектації, санітарно-побутового обслуговування, робітничого постачання (включаючи їдальні), а також обслуговування баз проживання персоналу. У складі ВУС-605 був організований відділ дозиметричного контролю (ВДК). Підрозділи ВУС-605 дислокувалися безпосередньо на території ЧАЕС, у м. Чорнобилі, у м. Іванполі і на станції Тетерів Київської області. Бази проживання і допоміжні служби розміщалися на відстані 50–100 км від місця проведення робіт. Враховуючи складні радіаційні обставини і необхідність дотримання вимог, норм і правил радіаційної безпеки, був встановлений вахтовий метод роботи персоналу з тривалістю вахти 2 місяці. Чисельність однієї вахти досягала 10000 чоловік. Персонал на

території ЧАЕС працював цілодобово в 4 зміни. Весь персонал ВУС-605 комплектувався з фахівців підприємств і організацій Мінсередмашу, а також військовослужбовців (солдатів, сержантів, офіцерів), покликаних із запасу для проходження військових зборів і спрямованих у Чорнобиль (так званих „партизанів”).

Завдання поховання зруйнованого енергоблоку, що стояло перед ВУС-605, було складне й унікальне, оскільки не мало аналогів у світовій інженерній практиці. Складність створення подібної споруди, крім значних руйнувань, істотно збільшувалася важкою радіаційною обстановкою в зоні зруйнованого блоку, що робило його важкодоступним і вкрай обмежувало використання звичайних інженерних рішень. При спорудженні „Укриття” реалізація проектних рішень у настільки складній радіаційній обстановці стала можливою завдяки комплексу спеціально розроблених організаційно-технічних заходів, у тому числі використання спеціальної техніки з дистанційним керуванням. Однак позначалася відсутність досвіду. Один дорогий робот так и залишився на стіні „Саркофагу”, не виконавши свого завдання: електроніка вийшла з ладу через радіацію.

У листопаді 1986 року „Укриття” було споруджене, а ВУС-605 – розформований.

За даними Міністерства охорони здоров'я України, в результаті аварії на ЧАЕС понад 125 тисяч чоловік померли до 1994 року. Тільки торік із впливом аварії на ЧАЕС пов'язані 532 смерті ліквідаторів. Уже сьогодні понад 60% осіб, що були в той час дітьми і підлітками та мешкали на забрудненій території, складають групу ризику занедужати на рак щитовидної залози. Дія комплексних факторів, характерних для Чорнобильської катастрофи, призвела до зростання захворюваності дітей, особливо на хвороби крові, нервової системи, органів травлення і дихальних шляхів. Пильної уваги вимагають зараз особи, що брали особисту участь у ліквідації аварії. Сьогодні їх нараховується понад 432 тисячі чоловік. За роки спостереження загальна їхня захворюваність зросла до 1400%. Утіша-

тися залишається лише тим, що результати впливу аварії на населення могли б бути набагато гіршими, якби не активна робота вчених і фахівців. Останнім часом розроблено близько ста методичних, нормативних та інструктивних документів. Але на їхню реалізацію не вистачає засобів...

У результаті катастрофи на Чорнобильській АЕС було евакуйовано близько 116 тисяч чоловік із Прип'яті, Чорнобиля та з більш як 70 населених пунктів тридцятикілометрової зони, а також за її межами в Поліському районі Київської області. У 1990 і 1991 роках вживалися заходи для подальшого відселення людей із забруднених територій Київської і Житомирської областей, родин з дітьми і вагітними жінками, насамперед особливо з уже названого Поліського району і Народичів Житомирської області. Усього за ці роки евакуйовано близько 130 тисяч чоловік, але на радіаційно забруднених територіях, не рахуючи Києва (хоча він належить до зони забруднення), живе близько 1,8 мільйона чоловік, кількість здорового населення у даних районах зменшилась за ці роки з 50 до 20 відсотків.

Медичне обстеження пройшло все евакуйоване населення. Усі постраждалі були госпіталізовані для проведення всебічного обстеження і при необхідності проходження курсу лікування. Дані про цих людей були вміщені в ЕОМ для подальшого контролю. Був складений реєстр всіх осіб, що так чи інакше могли відчувати на собі вплив аварії на Чорнобильській АЕС. До нього усього ввійшло понад 660 тисяч чоловік, що піддалися опроміненню.

Тяжка ціна злочинної недбалості ряду посадових осіб Чорнобильської АЕС. Їх було засуджено до різних термінів позбавлення волі. Але чи можна оцінити збиток, заподіяний аварією, нашій планеті? Чи можна оцінити всю згубність впливу радіації на величезні території? Як визначити збиток, заподіяний усій екосистемі району, де сталася аварія? Ліси, води, землі – усе зробилося на довгі десятиріччя непридатним для нормальної життєдіяльності. У районах, уражених радіацією, відзначено випадки мутацій деяких тварин і рослин... Це – Чорнобиль. Це важка спадщина для майбутніх поколінь...

СПОГАДИ УЧАСНИКІВ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС

Петриченко Олексій Семенович

Полковнику запасу Олексію Семеновичу Петриченку довелося протягом життя брати участь у двох історичних трагедіях нашої Батьківщини: проходити військову службу у Афганістані та ліквідувати наслідки аварії Чорнобильської АЕС.

Його життя почалося у важкий для країни період: народився Олексій Семенович у 1946 році у невеликому селі Заброди Богодухівського району Харківської області. Але незгоди того часу не завадили хлопцю будувати своє життя. У 1957 році він вступив до Київського військового училища, яке закінчив у 1964 році. На цьому не зупинився і продовжив освіту військового у Рязанському повітряно-десантному училищі, а з серпня 1965 року — у Тамбовському вищому військовому авіаційному училищі льотчиків, яке закінчив у 1969 році. Після закінчення училища почалося у Олексія Семеновича військове життя: проходив службу в авіаційних військах на посаді помічника командира корабля, командира корабля, заступника командира ескадрильї, командира ескадрильї.

Працюючи на таких високих посадах, зрозумів, що треба постійно підвищувати рівень своїх знань, для того щоб бути завжди прикладом для підлеглих. Тому у 1976 році вступив до Військово-повітряної академії ім. Ю.О. Гагаріна, яку закінчив у 1979 році.

Після закінчення академії проходив службу в армійській авіації на багатьох відповідальних посадах: начальника розвідки полку, начальника повітряно-вогневої і тактичної під-

готовки полку, заступника командира окремого вертолітного полку, командира окремого бойового вертолітного полку, заступника начальника центру бойової підготовки льотного складу армійської авіації.

Афганістан вривався у життя Олексія Семеновича двічі: перший раз з 1981 по 1982 рік, а другий – у 1987 році. Побачене і пережите там не забудеться ніколи. У той час, коли люди на Батьківщині спали мирним сном, на афганських полях бою гинули тисячі їх синів, братів та чоловіків. Багатьох товаришів втратив Олексій Семенович, рани цих втрат не загоїлись і досі. Але це навчило його стійко сприймати удари долі та боротися за життя.

Ці вміння знадобилися Олексію Семеновичу під час ще однієї боротьби за життя, боротьби з ворогом невидимим, тому набагато гіршим. У складі підпорядкованого йому полку Олексій Семенович потрапив на Чорнобильську АЕС після аварії 26 квітня 1986 року.

Поряд з пожежниками, які потрапили на місце аварії першими, у жажливих подіях взяли участь вертольотчики 287-го окремого бойового вертолітного полку 14-ї загальновійськової армії. Формування полку закінчилося наприкінці 1977 року на базі окремої вертолітної ескадрильї в гарнізоні **Раухівка Березівського району**. Першим командиром полку було призначено підполковника А.П. Безхмельнова, а начальником політвідділу майора М.П. Шашкова. За два роки у складних умовах частина стала однією з найбоєздатніших в армійській авіації. За двадцять років існування на долю командування і особового складу випали тяжкі випробовування – участь в бойових діях на території Республіки Афганістан (з березня 1980 р. і до їх завершення у 1989 р.) та участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (з 30 квітня 1986 р. по 5 травня того ж року). У подальшому, протягом багатьох років участь у ліквідації наслідків брали окремі екіпажі як вертольотів Мі-8, так і вертольотів Мі-24 модифікації РХР (радіаційної і хімічної розвідки). Події тих часів і досі живуть у серцях її учасників, завдяки чому ми

отримуємо розповіді, що дають змогу уявити всю складність ситуації.

Зранку 30 квітня 1986 року командування і особовий склад полку та частин забезпечення готувалися, за традицією, до святкування 1 травня.

Святковий настрій було перервано о 10.00 телефонним дзвінком командуючого 5-тою повітряною армією генерал-майора авіації Є.І.Шапошникова (у майбутньому – маршала авіації, міністра оборони СРСР). Він передав наказ командирі полку підполковнику Олексію Семеновичу Петриченку про підготовку протягом двох годин всіх екіпажів вертольотів Мі-8, які на той час були у боєздатному стані, до перельоту на аеродром міста Чернігова. А в подальшому бути готовими до виконання завдань з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Про масштаби аварії було сказано, що вони незначні, треба тільки замінити екіпажі Олександрійського окремого транспортно-бойового вертолітного полку, які вже там знаходяться. А завдання буде отримане на місці.

Командування полку було поставлене у складні умови через жорсткі часові обмеження та через те, що на той час половина особового складу перебувала у Афганістані. За дві години треба було підготувати до перельоту авіаційну техніку, зібрати екіпажі, поставити завдання до перельоту, підготувати відповідну документацію, провести контроль готовності, надати розпорядження. У військових при будь-якій ситуації повинно відбуватися дотримання існуючих керівних документів з льотної служби і безпеки польотів на відповідному рівні.

Доповідь начальника метеорологічної служби полку про стан погоди на маршруті польоту і в районі аеродрому призначення надавала оптимізму. Погодні умови сприяли виконанню завдання. Начальником штабу полку підполковником В.О.Новиковим було проведено всі необхідні заходи і видані розпорядження з виконання бойового завдання.

Старший штурман полку отримав на складі топографічних карт аркуші карт потрібної номенклатури, але часу вистачило склеїти тільки один комплект і прокласти на ньому мар-

шрут польоту всієї групи з необхідними розрахунками для екіпажу, який мав очолювати всю групи вертольотів. Решта екіпажів отримала лише аркуші карти. Ще й склад екіпажів довелося коригувати поза штатним розкладом, через те що деяких льотчиків і бортових техніків було відпущено додому на вихідні.

У визначений час командир полку доповів командуючому 5-тої повітряної армії про готовність до перельоту і отримав дозвіл командного пункту на здійснення перельоту з указанням всіх умов.

Політ по маршруту (понад 500 км) пройшов успішно. З метою полегшення ведення візуального орієнтування було прийнято рішення летіти до Києва вздовж автомобільної траси Одеса—Київ, місто обійти зі східного боку і вийти до місця впадіння річки Десна, а далі — на аеродром посадки.

Після приземлення і розташування на аеродромі міста Чернігова командиром тимчасової керівної групи, яка була на той час створена під керівництвом начальника штабу 17-тої повітряної армії, генерал-майора авіації О.І.Антошкіна, групи 287-го ОБВП було поставлено завдання на 1 травня. Завданням передбачалося всім складом одиночних екіпажів з майданчика, що був обладнаний в районі населеного пункту Гончарівськ, здійснити скидання вантажу у гальмових парашутах на пошкоджений 4-й енергоблок ЧАЕС.

1 травня зранку група здійснила переліт на вказаний майданчик, після чого було виконано розвідку. Погодні умови сприяли роботі — безхмарно, вітер слабкий, температура у районі 20 градусів тепла. З реактора йшов дим, були помітні окремі місця пожежі, рентгенометр ДП зашкалював. З метою надання елементарного захисту членів екіпажів вертольотів від радіаційного випромінювання кожному з них було видано пластини свинцю, якими потім застелили підлогу кабін.

Протягом 5 днів екіпажі виконували по 4—5 польотів над реактором. Індивідуальних дозиметрів на той час не було, а значить не було особистого обліку отриманих доз радіаційного випромінювання.

Наприкінці 5-ї доби роботи екіпажу у зоні ЧАЕС командуванням тимчасової керівної групи було прийнято рішення замінити екіпажі 287-го ОБВП екіпажами з інших частин армійської авіації. Вертольоти залишили в Чорнобилі, а їх екіпажі повернули до місця постійної дислокації – міста Раухівка.

Багато років поспіль радіація давала про себе знати. Та й це зумів стійко перенести Олексій Семенович.

Життя продовжувалось. Треба було працювати далі, навчати молодь військовим премудростям. З 1989 року Олексій Семенович працював на посаді старшого інспектора різних військових установ, вже у званні полковника. Передавав набутий досвід майбутнім послідовникам. А передавати було що: за період своєї служби у військово-повітряних силах освоїв роботу багатьох літальних апаратів. Серед них: Л-29, Іл-28, Ту-16, ЗМ, Мі-8, Мі-24, Ан-72, Ан-26. Загальний час, який провів Олексій Семенович у небі, складає 3600 годин. За період служби був нагороджений орденом Червоної Зірки, орденом III ступеня “За службу Батьківщині” та багатьма медалями.

У січні 1997 року Олексій Семенович залишив авіацію та звільнився у запас за віком. Але великий багаж своїх теоретичних знань не забрав разом з собою на пенсію. Зараз Олексій Семенович працює на посаді викладача кафедри тактики ВПС та навчає юне покоління любити небо і Батьківщину.

Віталій Олександрович Примак був командиром Червонознам'янського полку цивільної оборони, а потім заступником голови облдержадміністрації. Ніхто ніколи від нього не чув про його особисту героїчну роботу під час ліквідації аварії, ніколи він не вимагав привілеїв. Натомість завжди виборював для ліквідаторів аварії те, що їм належить по закону. Але закони не завжди виконувалися, та навіть і зараз відчувається забудькувате ставлення до чорнобильців.

Я особисто був свідком, як різко ставив В.О. Примак питання про захист чорнобильців перед головою облдержадміністра-

ції С.Р. Гриневецьким, перед іншими чиновниками і завжди його питання вирішувалися задовільно.

Згадую випадок, коли не могла розродитися жінка з с. Анатоліївка Березівського району. Тоді Віталій Олександрович викликав вертоліт зимою, хоча була нельотна погода, не було місця для посадки машини. Але його досвід управління вертольотами в Чорнобилі врятував життя породиллі і дитини.

Примак Віталій Олександрович

Віталій Олександрович Примак у травні 1986 року проходив службу у 264-му окремому механізованому полку цивільної оборони на посаді начальника штабу. Досі пам'ятає мить, коли дізнався про аварію на ЧАЕС:

“Наш полк дислокувався у селищі Мирне Мелітопольського району Запорізької області. У момент аварії ніхто, в т.ч. і військові, не знав реальної ситуації, що склалася на території Чорнобильської АЕС, оскільки інформація, яка все ж надходила, мала таємний характер. Полк займався плановою бойовою підготовкою. 1 травня 1986 року я був відповідальним по полку.

Зі штабу округу мені було надіслано кодограму, у якій повідомлялося, що рішенням заступника командуючого військами Одеського військового округу генерал-майора Шмаля Миколи Федоровича мене терміново відряджено в селище Червонознам'янка Іванівського району Одеської області до 262-го окремого механізованого полку цивільної оборони.

Уже 2 травня 1986 року я прибув до Червонознам'янки, де отримав завдання взяти участь в мобілізації 262-го окремого механізованого полку. Протягом 1,5 доби кадровий склад займався прийомом військових запасу і техніки народного господарства. Розподіляли людей за підрозділами, посадами, перевдягали, озброювали, забезпечували засобами індивідуального захисту. Мене було призначено начальником штабу цього полку.

Населений пункт Червонознам'янка було обрано не випадково. Справа у тому, що поряд (70 км) розташовувався штаб Одеського військового округу, а на відстані 800—1000 метрів знаходилась залізниця і станція навантаження, на якій можна було відносно без проблем навантажити техніку на платформи і закріпити її.

Оскільки мобілізація і відправка відбувалися у святкові дні, то дисципліна особового складу не була на такому високому рівні, як хотілося б. Але полк, загальною чисельністю більше тисячі осіб, успішно був сформований до кінця дня 3 травня.

Я займався завантаженням свого ешелона з 3.00 4 травня. Складався він з 50 вагонів. Завантаження закінчилось о 10.00 4 травня, і о 10.00 було відправлено перший ешелон під моїм командуванням до смт Іванкове Київської області для ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

Необхідно відзначити, що часу для формування полку було мало, і це відбувалося тільки за рахунок військових запасу та техніки народного господарства виключно Одеської області. Тому протягом першого місяця на дільниці, відведеній нам для ліквідації наслідків аварії, працювали жителі м.Одеси і Одеської області, що надавало знаменитого одеського колориту і допомагало триматися “по-одеськи” у тяжких ситуаціях.

Нас контролювали і допомагали нам всі служби округу на чолі з командуванням — начальниками служб, групою генералів та офіцерів Міністерства оборони СРСР. Також забезпечували всім необхідним: технікою, обладнанням для проведення аварійно-поновлювальних робіт в районі аварії.

Насторожувала відсутність інформації. Від рядового до вищого командного складу чітка інформація про ситуацію була відсутня.

О 4.00 5 травня ешелон прибув до селища Тетерів, де відбулося його розвантаження. Перша колонна здійснила марш до селища Ораное, розмістившись у тимчасовому пункті дислокування. Вона повинна була забезпечити розташування ще двох ешелонів, які вже на той час виїхали.

Зі мною прибули: М.Ф. Шмаль, який був тоді на посаді начальника оперативної групи Одеського військового округу, заступник командуючого військами округу з цивільної оборони, група генералів та офіцерів штабу Одеського військового округу. До їх обов'язків входило забезпечення полку всім необхідним і створення умов, які б сприяли виконанню поставлених завдань.

Протягом 5 травня ми прийняли, розмістили, забезпечили всім необхідним наступні 2 ешелони і особовий склад. Розбили намети, тимчасовий автопарк, розмістили техніку, організували чергування, охорону, харчування особового складу полку, створили необхідні санітарно-гігієнічні умови. Організували спеціальну підготовку особового складу полку для проведення аварійно-поновлювальних робіт в районі ЧАЕС.

Полк було розташовано у населеному пункті Ораное, на території якого рівень радіації станом на 5 травня 1986 року вже перевищував всі допустимі норми. Тому рішенням Міні оборони нас було передислоковано до селища Старі Соколи, де рівень радіації був значно нижчий. Там ми зайнялися підготовкою та розміщенням техніки, складуванням матеріальних запасів, охороною, чергуванням та іншими своїми військовими обов'язками.

Складність полягала в тому, що кадрового складу полку було небагато, оскільки частина його залишилась у Червонознам'янці для виконання функціональних завдань згідно з призначенням. А офіцери, яких було призвано із запасу, не мали необхідних навичок управління, досвіду, не були готові до подібної ситуації як в організаційному, технічно-спеціалізованому, так і в ідеологічному плані. Ситуація погіршувалася ще й тим, що проведення робіт на території, зараженій радіоактивними елементами, повинно було здійснюватися з використанням засобів особистого захисту. Тому керівним складом полку було вжито відповідних заходів з навчання особового складу правилам використання цих засобів та вмілим діям на території постраждалої місцевості.

Вже вранці 6 травня було організовано навчання підрозділів, починаючи з солдата, відділення, взводу, роти, батальйону, для того щоб у максимально стислі строки і без втрат виконати завдання, поставлені перед нами командуванням. І при цьому не отримати великої дози опромінення.

За розпорядженням головнокомандуючого військами Південно-Західного управління генерала армії І.С. Герасимова ми виконували окремі завдання з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Це — завантаження вертольотів піском, свинцем та іншими матеріалами. Вертольоти скидали вантаж в гирло реактора з метою гасіння полум'я, його локалізації та недопущення розповсюдження дрібних елементів, що виходили з 4-го пошкодженого реактора.

Також наш полк займався питанням дезактивації доріг за допомогою роти протирадіаційного і протихімічного захисту, дезактивацією аварійної техніки, яка використовувалась на ЧАЕС, також санітарною обробкою особового складу нашого та інших полків, які знаходились в зоні проведення аварійних робіт.

Протягом цього часу проводилось обладнання табору: установка наметів, санчастини, їдальні, ізолятора, штабу полку, ленінських кімнат, робочих місць опергрупи, складів.

У кожного солдата був контролюючий офіцер з Москви, що не дозволяло проявити особисту ініціативу і винахідливість, максимально швидко виконати всі поставлені завдання. Але, незважаючи на це, після проведення головнокомандуючим військами Південно-Західного управління генералом армії І.С. Герасимовим і членом ради ставки Південно-Західного управління генерал-полковником Гончаровим конкурсу на краще розташування полків було відзначено, що полк Одеського військового округу відповідає всім вимогам.

7 травня 1986 року головнокомандуючим військами Південно-Західного управління генералом армії І.С. Герасимовим було поставлене завдання заступнику командуючого військами округу з цивільної оборони, а генералом-майором М.Ф. Шмалем, в свою чергу, — мені, оскільки я був випус-

кником Військової академії хімічного захисту ім. маршала Радянського Союзу С.К. Тимошенка і мав командно-штабну і оперативно-тактичну спеціальність. Завдання полягало у тому, що підрозділ у складі двох відділень нашого полку цивільної оборони мав провести на території ЧАЕС роботи з відкачування води з-під 4-го блоку аварійного реактора. Заступник командуючого призначив мене старшим цієї аварійної групи.

Бажаючих для виконання такого завдання було багато, але відібрали 18 осіб, які працювали з трубопровідним транспортом. Розпорядженням генерала М.Ф. Шмаля мені було виділено два бронетранспортери. До кінця дня 7 травня з особовим складом я виїхав до Чорнобиля. Треба сказати, що до того часу було проведено евакуацію всього населення Іванківського району, і, проїжджаючи дорогою зі Старих Соколів до Чорнобиля, ми спостерігали вже спустошену місцевість: осиротілі селища, хутори.

Дуже тяжко було бачити самотньо блукаючих курей, собак, котів та інших домашніх тварин. Вони відчували, що покинуті господарями напризволяще. Забігаючи наперед, хочу сказати, що невдовзі вся живність почала дичавіти, знаходячись без догляду. Боячись виникнення сказу, групи мисливців розстрілювали їх у кожному населеному пункті. Під час поїздки за продуктами я бачив купи вбитих собак, котів, яких возили на поховання до скотомогильників.

В Чорнобилі мене прийняв головнокомандуючий військами генерал армії І.С. Герасимов. Він поставив завдання – увечері 7 травня почати роботу з відкачування води з-під блоку четвертого реактора.

Близько 17-ї години 7 травня я виїхав з підрозділом до атомної електростанції для виконання поставленого завдання.

Хочу уточнити для читачів місце розташування ЧАЕС. Знаходячись на посаді керівника структурного підрозділу Одеської облдержадміністрації під час призначення статусу «чорнобильця» учасникам робіт з ліквідації наслідків аварії

на ЧАЕС багатьох з них питав: «Де знаходиться Чорнобильська АЕС?», на що вони відповідали: «Чорнобильська АЕС знаходиться у Чорнобилі!» Це говорило про те, що ці люди ніколи там не були і хитрістю хотіли отримати чорнобильські пільги. Тому що атомна електростанція розташована між містами Чорнобиль і Прип'ять, а не у самому Чорнобилі.

7 травня увечері ми прибули на АЕС. Там працювала група військовослужбовців Київського полку цивільної оборони. Протягом двох годин я прийняв у них техніку, ідесь близько 20-ї години 7 травня ми взялися за відкачування води.

Під ядерним реактором знаходилось близько 20–25 тисяч куб. м води, і якщо б заражені елементи зі зруйнованого 4-го блоку потрапили в цю воду, а вода розповсюдилась по водоймах, це мало б непередбачувані наслідки.

Я співробітничав з секретарем московської урядової комісії полковником В.І.Долгополовим, генерал-полковником Пікаловим — начальником хімічних військ Міністерства оборони СРСР (пізніше йому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу), також з першим заступником начальника хімічних військ Міністерства оборони СРСР генерал-лейтенантом Малькевичем.

Через те що вода була заражена, ми відкачували її не в Прип'ять, а у дві залізобетонні ємкості, які розташовувались поряд — на відстані 500–600 м, кожна з них була розрахована на 10–11 тис. куб. м рідини. Ступінь зараженості води був дуже високий — майже 1,5 рентгена.

Станції з відкачування води стояли під приміщенням реактора і відкачували з-під нього радіоактивну воду через систему рукавів. Наше завдання полягало у своєчасній заправці цієї станції і замірюванні рівня радіації на місцевості. Часто відбувалася зміна напрямку вітру, що тягло за собою зміну напрямку руху хмари дисперсного аерозолу, який виходив з гирла зруйнованого реактора. Направлення радіоактивного сліду і радіоактивної хмари були непередбачувані, і я, виїжджаючи на бронетранспортері для ведення радіаційної розвідки, постійно перевіряв рівень радіації, який складав від 1

до 10 рентгенів. Це робилося для недопущення опромінення особового складу підрозділу. Але бувало так, що під час моєї розвідки рівень радіації був низький, а коли невдовзі лейтенант мого підрозділу перевозив труби, то вже на його дозиметрі рівень опромінення складав 60 рентгенів. Не повіривши цьому, я повернувся на місцевість, де заміряв радіаційний фон і упевнився, що рівень радіації тепер дійсно складає близько 100 рентгенів. Через зміну вітру вказана ділянка була заражена радіоактивними частками і, відповідно, особовий склад теж отримав велику дозу опромінення.

Наш підрозділ дислокувався у сховищі адміністративної будівлі ЧАЕС, яка була забезпечена всім необхідним.

На мій погляд, станом на 7–10 травня ще ніхто не знав, що конкретно треба робити, як робити, як виключити можливість опромінення особового складу, яке керівне рішення треба прийняти.

Вже зранку 8 травня на Чорнобильську АЕС почали прибувати підрозділи всіх напрямків: будівельні, гірські, шахтно-прохідні, метробудівні, транспортні і, в тому числі, підрозділи частин цивільної оборони всього Союзу. Звичайно, в ліквідації аварії брали участь частини хімічних та інженерних військ Міноборони СРСР, тобто військово-угруповування сил і засобів вже у травні було дуже серйозним і потужним. Цим підрозділам необхідно було ставити конкретні завдання, але це не завжди виконувалося. Наприклад, не було продумано забезпечення харчування людей, і 7–9 травня особовий склад залишився без їжі.

Та й багато ще було подій, які вказували на те, що у країні ситуація не зовсім зрозуміла.

9 травня (День Перемоги) о 4.00 наш підрозділ завершив виконання поставленого завдання – воду було відкачано. Це дало можливість основним силам угруповання військ, дислокованих у 30-кілометровій зоні, взятися за виконання планової (план все-таки був, і він постійно уточнювався) роботи з ліквідації аварії на ЧАЕС, особливо там, де цій роботі заважала не відкачана радіоактивна вода.

Цього ж дня наш підрозділ прибув до місця постійної дислокації в населений пункт Старі Соколи. Доза опромінення була різною – від 35 рентгенів до 60. Але на той час у військах діяла директива міністра оборони СРСР, якою було встановлено допустиму дозу опромінення – 25 рентгенів або 25 БЕР (біологічний еквівалент рентгена).

Особовий склад виконував роботи в селах Оране та Копачі у пунктах спеціальної обробки техніки (ПуСО), які призначались для дезактивації всіх видів техніки, що працювала в радіоактивній зоні, звичайно опромінювалась і ставала радіоактивно забрудненою. Також нам було доручено проведення дезактивації доріг, якими пересувалась техніка, забруднена радіоактивними речовинами (РР). Ми вилучали з проїждної частини дороги РР, шляхом інтенсивного поливу водою та дезактивуючими компонентами (порошки, суміші, шампуні).

Виконували роботи з дезактивації будівель – житла населених пунктів 30-кілометрової зони, інфраструктури м.Прип'яті. Крім цього, роботи з прибирання території та будівель безпосередньо на АЕС, зокрема 3-го и 4-го реакторів, та будівель, розташованих поряд.

Треба зазначити, що полк отримував матеріальні запаси, необхідні для виконання завдань, займався господарською діяльністю (продовольче, речове забезпечення особового складу, прання білизни, забезпечення ПММ), організовував і підтримував на високому рівні службу військ, паркову і тилову службу.

Ротація кадрів проводилась практично щоденно.

Особовий склад полку працював на радіаційно зараженій території щоденно, і оскільки рівень радіації всюди був високим, то опромінення у 25 рентгенів ми отримували теж щоденно. Після робіт у Чорнобилі особовий склад відправляли до Одеси у військову частину № 44316 або окружний 411-й військовий шпиталь, де проводилось обстеження та надання необхідної медичної допомоги з наступною відправкою до місця постійного проживання.

На місце тих військових, що поїхали додому, штаб Одеського військового округу проводив набір військовозобов'язаних запасу з території округу (це республіка Молдова, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька і Кримська області). Набирали людей, які володіли спеціальностями, потрібними для роботи на Чорнобильській АЕС.

Новий склад готували спочатку у Червонознам'янському полку (Іванівський район). Інструктували, переодягали, проводили заняття і через 2–3 дні відправляли залізницею до Київського полку. Там кожному давали призначення до того чи іншого підрозділу. Через 3–4 дні навчання направляли на виконання завдань згідно з призначенням.

Треба відзначити, що наш полк закінчив роботи з ліквідації наслідків аварії в листопаді 1988 року, тобто роботи проводились практично 2,5 року. За цей період у полку працювало більше 16000 осіб.

Якщо солдати та сержанти мінялись часто, то на офіцерський склад було тяжке навантаження, тому і військова дисципліна через названі причини не була задовільною. Офіцери докладали багато зусиль, щоб за 2,5 року не трапилось жодної “надзвичайної ситуації”. І це дійсно було так. У полках інших військових округів таке явище мало місце.

За 2,5 року перебування на території ЧАЕС було проведено величезний обсяг робіт з ліквідації наслідків аварії як безпосередньо на АЕС, так і в м. Прип'яті, Чорнобилі та інших пунктах 30-кілометрової зони. З гордістю треба зазначити, що за героїзм, самовідданість, проявлену мужність, розуміння ситуації полк у 1987 році був нагороджений вимпелом міністра оборони СРСР. На той час отримати такий вимпел вважалося великою честю. До останніх років існування СРСР у Червонопрапорному Одеському військовому окрузі всього три полки були нагороджені зазначеним вимпелом. Тоді сфотографуватись на фоні розгорнутих бойових стягів полку вважалося честю для сержанта і солдата. Це було різновидом захоплення і робилося за спеціальним наказом по військовій частині.

Багато спогадів залишилось за 2,5 року ліквідації аварії. Побутові умови були нелегкі – спочатку жили в наметах, потім побудували симпатичне і охайне житло. Але все доводилося привозити, через це було тяжко, особливо взимку.

За героїзм і мужність багато військовослужбовців отримали державні нагороди: ордени, медалі, чергові і позачергові військові звання. Це певним чином стимулювало бажання виконувати завдання з ліквідації аварії. Були і грошові заохочення. Наприклад, за те, що військовослужбовці, одягнуті спеціальним чином, скидали власноруч з даху 4-го реактора понівечений ТВЕЛ (тепловиділяючий елемент, радіоактивне паливо), давали від 1000 до 3000 карбованців.

Тоді через молодість, патріотизм, бажання зробити свій внесок на користь Батьківщині, що було у більшості молодих хлопців, не думали про те, що буде потім. Вірили, що держава не забуде нас, вона подбає, захистить, допоможе. Цього, на превеликий жаль, не сталося.

Чому держава відвернулася від тих, хто, пожертвувавши собою, боровся з виручачим атомом, робив свою справу мовчки і без пафосу, але з достатньою і достойною для українця гордістю, повагою до своєї держави, сім'ї, дітей?

Невблаганна смерть забрала багатьох воїнів – ліквідаторів аварії на ЧАЕС. Щорічно, покладаючи квіти біля пам'ятника чорнобильцям в Одесі, з великим болем констатуєш, що ті, з ким покладав квіти минулого року, сьогодні вже не з тобою, а пішли до іншого світу.

Добре, що обласна влада віддає належне воїнам-ліквідаторам, але на місцевому рівні можливості мало, нелегко забезпечити більше 11 тисяч ліквідаторів хоча б елементарним. І тут велике прохання до держави, щоб вона чинила з ліквідаторами так, як вони заслуговують своїми героїчними вчинками в інтересах держави. Хіба можна порівняти ті мізерні пенсії, мізерне компенсування харчових продуктів, медичне, курортне, житлове забезпечення з тим подвигом, який здійснили ліквідатори.»

Василя Антоновича Калінчука я знаю багато років по спільній роботі в партійних і радянських органах. А також як доброго господарника — керівника колгоспу. На прикладі його господарства проводили обласні семінари з культури землеробства.

Пройшов шлях від рядового колгоспного агронома до заступника голови обласної державної адміністрації. Багато зробив як для Любашівського району, де він був першим керівником, так і для Березівського району, коли був начальником обласного управління сільського господарства, а також народним депутатом 5-го скликання.

Я попросив Василя Антоновича поподілитися спогадами про Чорнобильську аварію.

Калінчук Василь Антонович

«Того 1986 року я обіймав посаду начальника управління сільського господарства Одеського облвиконкому. Про трагедію 26 квітня в Чорнобилі спочатку ми не мали ніякої інформації. 1 травня, як завжди, відбулася святкова демонстрація на площі ім.Жовтневої революції (нині – Куликове поле) в Одесі. Пройшов урочистий мітинг за участю керівників області та міста.

В Одесі був весняний, сонячний, теплий день. Люди відпочивали, веселились, не знаючи про те, що зовсім недалеко йде боротьба пожежників, військових, мешканців Чорнобиля з атомною стихією.

2 травня мене, як члена облвиконкому, за дорученням обкому партії було направлено до Савранського району, що розташований на півночі Одеської області, для надання допомоги керівникам та спеціалістам з організації завершення комплексу весняно-польових робіт, і, у першу чергу, сівбою кукурудзи та соняшнику.

Разом з головою Савранського райвиконкому А. І. Лісниченком я виїхав одразу до господарств, щоб безпосередньо на місцях ознайомитись зі станом весняно-польових робіт. Пер-

ше господарство, куди ми приїхали, був колгосп ім.Кірова. Головою там був відомий в області керівник С.І. Гранківський. Незважаючи на свято, механізатори, рільники, овочівники працювали.

Подякувавши Сигизмунду Івановичу за хорошу організацію робіт на весняному полі, ми переїхали до села Капустянка. В сільській раді нас уже чекав черговий. Він повідомив, що телефонували із приймальні голови райвиконкому і просили передати, щоб я терміново зателефонував голові Одеського облвиконкому А.В. Печерову. Попрошавшись з керівниками господарства, ми вимушені були повертатись до Саврані.

З кабінету А.І. Лісниченка я зв'язався з Андрієм Васильовичем. Нічого не пояснивши, він дав доручення виїхати до Любашівки, знайти директора нафтобази і організувати заправку бензином приблизно двох сотень машин. Колона машин формувалася на трасі Одеса–Київ біля райцентру Любашівка. Старшим колони призначений М.М. Романенко – директор “Агроавтотрансу” в Одеській області.

Для виконання доручення голови облвиконкому я виїхав до Любашівки, де зустрівся з тодішнім першим секретарем Любашівського райкому партії О.Я. Манзаром і попросив його сприяти проведенню заправки автомашин. Незважаючи на те, що був вихідний день, викликали директора автобази В. Мазуренка. Разом провели коротку нараду з технічними працівниками нафтобази, затвердили порядок забезпечення бензином автоколони на двох стаціонарних та одному пересувному пунктах. На той час до місця дислокації колони вже прибув М.М.Романенко та почали підходити з різних районів області автомашини, пристосовані для перевезення рідкого вантажу – бензовози, водовози та ін.

Микола Миколайович повідомив, що перед ним поставлено завдання вести колону до Києва. Коло міста колону зустрінуть та вкажуть подальший маршрут і поставлять завдання, яке колона має виконати.

Приблизно о 18-й годині 2 травня всі автомобілі повністю були забезпечені бензином. На чолі зі спеціальними

машинами державної автоінспекції вирушили у напрямку Києва, про що я доповів голові облвиконкому А.В. Печерову.

3 травня ми отримали інформацію про аварію на Чорнобильській атомній електростанції. Але тоді ні розмірів, ні наслідків цієї біди ми не знали. Автомашини з водіями та обслуговуючим персоналом було направлено до Чорнобильської зони для виконання робіт з полиття водою радіоактивного пилу на шляхах та дорогах. Додатково до цього району з області було направлено механізаторів з грейдерами, скреперами, бульдозерами. Люди працювали з почуттям великої відповідальності, не знаючи, якою загрозою для їхнього життя є підвищений рівень радіації. Багато з них потім захворіли, їм довелося довгий час лікуватися. М.М. Романенко неодноразово лікувався у Донецьку в спеціалізованій клініці. І зараз, на жаль, хвороба його не залишає, кожен рік, а то і декілька разів на рік він проходить курс спеціального лікування. Але при цьому Микола Миколайович не жалкує, що на його долю випала така робота, вважаючи її виконання громадянським обов'язком.

Україна, на території якої сталася аварія, взяла на себе величезну частку роботи з ліквідації цієї трагедії. Оперативну групу очолив голова Ради Міністрів УРСР О.П.Ляшко. Для організації виконання намічених заходів на місцях проходження робіт неодноразово бували як і сам керівник оперативної групи, так і його заступники – Є.В.Качаловський, Ю.П.Коломієць, М.А.Орлик. Безпосередньо на ЧАЕС і в зоні відчуження у складі урядової комісії працювали заступники голови уряду М.Ф.Ніколаєв, С.І.Гуренко, Т.В.Дзісь, П.Є.Єсиненко, К.І.Масик, В.А.Масол. Для ліквідації наслідків аварії були залучені майже всі міністерства і відомства республіки.

Костянтин Іванович Масик в урядовій комісії відповідав за цілий ряд питань, в тому числі і за забезпечення учасників ліквідації аварії та мешканців зони відчуження екологічно чистими продуктами харчування.

Завдання на поставку продукції отримала і Одеська область. Відповідальність за виконання завдання керівництвом області було покладено на управління сільського господарства облвиконкому і персонально на мене, як його начальника. Неодноразово мене запрошував Костянтин Іванович Масик до Ради Міністрів України із звітами щодо виконання поставок овочів, фруктів, м'ясних та молочних продуктів в установлених обсягах та у визначені терміни.

Якось до облвиконкому прийшла рознарядка з оперативної групи, у якій йшлося про доправлення у Чорнобильську зону ста тонн червоного сухого вина. Виконати це завдання для одеситів виявилось надзвичайно складно. Справа в тому, що на початку весни 1986 року в газеті “Правда” – друкованому органі ЦК КПРС з'явилася стаття власного кореспондента газети по Одеській області В.М. Васильця під заголовком “П'яний день”. У публікації критикувались керівники виноградарських господарств, де і в будні, і в свята, і вдень, і вночі вільно відпускають для селян та приїжджих громадян вино на розлив з винних пунктів колгоспів та радгоспів. На думку автора статті, це стимулювало ровиток пияцтва і призводило до порушення трудової дисципліни. Безумовно, критика за деякими фактами була справедливою. Але бюро обласного комітету Компартії України з метою своєчасного відзвітування перед ЦК КПРС щодо вжитих заходів вирішило зробити певні дії. На засіданні бюро обкому партії кількох керівників господарств було звільнено з роботи, а деякі перші секретарі райкомів партії отримали догани. Окремим пунктом керівникам районів доручалось відправити все вино з колгоспів та радгоспів для перегонки на спирт. Протягом декількох тижнів тисячі тонн вина було вивезено до спиртзаводів або просто вилито в ями. Тому що заводи виплачували господарствам за вино такі кошти, які не покривали навіть транспортні витрати.

В результаті непродуманих дій з боку керівництва області важко було організувати відправку вина до Чорнобиля навіть у кількості 100 тонн. Завдання ми, звичайно, виконали, але це

потребувало великих зусиль та глибокого розуміння чужої біди селянами Одещини.

І в подальшому, згідно з графіком, Одеська область чітко поставляла для населення радіаційно забрудненої зони продукти харчування. Масового характеру в селах Одещини набув заклик – надати допомогу продукцією сільського господарства. На збірні пункти селяни приносили борошно, цукор, олію, яйця, продукцію домашнього консервування. Таким чином формувались цілі автопоїзди, які доставляли все зібране для ліквідаторів Чорнобильської аварії та тих мешканців, що залишилися в зоні відчуження.

В перші дні після аварії з 75 населених пунктів 30-кілометрової зони відчуження площею 2,8 тисячі квадратних кілометрів було евакуйовано і розміщено в інших населених пунктах країни 91,2 тисячі осіб. Певну кількість сімей прийняла і Одеська область. Так, наприклад, тільки в селі Петрівка Комінтернівського району за короткий період було споруджено 50 будинків, в яких поселились постраждалі чорнобильці. Слово “Чорнобиль” стало знаком біди для всієї України і не тільки.

Складно сьогодні сказати, які наслідки цієї трагедії. Говорити тільки про те, що витрачено мільярди фінансових ресурсів, було б невірно. Адже насамперед втрачено людські ресурси, які неможливо оцінити. І це та найбільша втрата, яка не може бути відновлена, генерована ще раз. Ми ніколи не повинні забувати про героїзм пожежників, військовослужбовців, будівельників, учених, медиків – людей усіх професій, які ліквідували наслідки аварії на Чорнобильській атомній електростанції.

Ми зобов’язані згадувати і вшановувати тих, хто вгамовував розбурханий четвертий реактор ЧАЕС. Тих, хто поклав на це своє життя, став інвалідом, набув хвороб. Маємо вибачитись перед тими, хто жив неподалік станції та безвинно постраждав тоді і досі залишився обділеним.»

22-і роковини трагедії на ЧАЕС

Більше 15 тис. людей з колишнього Одеського військового округу брали участь в ліквідації наслідків аварії, у спорудженні саркофагу для реактора, у дезактивації зараженої території, населених пунктів і техніки. Люди працювали у зоні підвищеної радіації, виявляючи мужність та героїзм.

10 травня 1986 р. я одержав наказ виділити групу військовослужбовців для відкачування води з-під зруйнованого реактора. Для цієї важкої роботи призначав тільки добровольців. Командиром цієї унікальної групи було призначено В.А.Примака.

Вони прибули до ЧАЕС саме в той момент, коли атомний реактор, розігрітий до білого світіння, під тиском тисячі тонн вантажу, скинутого з вертольотів для його гасіння, міг будь-якої хвилини провалитися вниз, у воду.

А це було б рівнозначно вибуху водневої бомби, що не залишає нічого живого в радіусі 300 км. Тому відкачування води з-під реакторного приміщення було першочерговим і найвідповідальнішим завданням. І не випадково голова урядової комісії з ліквідації наслідків на ЧАЕС Б.Є.Щербина особисто інформував М.С. Горбачова про хід проведення цієї операції.

Спочатку думали вирішувати цю проблему простим шляхом: дістатися до приміщення, де стояли спеціальні засувки аварійного зливу води і відкрити їх. Але це рішення було дуже проблемним, мало практично непереборні складнощі — приміщення із заслонками теж повністю було затоплене зараженою водою.

Шлях до приміщення проходив під самим реактором, де рівень радіації був смертельним. Тому комісія вирішила це завдання доручити нам — найбільш підготовленим до роботи в складній радіаційній обстановці.

Добровольцям на чолі з полковником В.А. Примаком довелось працювати в умовах високого радіаційного зараження. В.А. Примак визначив рівень радіації на маршруті слідування до об'єкта і розрахував максимальний час перебування особо-

вого складу з урахуванням часу, затраченого на шлях проходження туди і назад. А потім ми відпрацювали на чистій території установку насосної станції і швидко прокладку рукавних ліній.

Звичайно, не було доведено виконання цієї роботи до автоматизму через відсутність часу. Запустити насосну станцію і прокласти рукавні лінії треба було в рекомендовані 7 хвилин. Усвідомлюючи всю складність одержаного завдання і смертельну загрозу здоров'ю і самому життю у разі зволікання, ліквідатори йшли під реактор з однією думкою – швидко виконати завдання. Група з честю виконала поставлену задачу, а всі інші з полегшенням зітхнули, вдячні цій групі мужніх людей.

Весь Чорнобильський контингент військ серйозно готувався до можливого ядерного вибуху: рили укриття для особового складу, упорядковували засоби захисту.

Самовіддано і професійно на АЕС трудилися: полковники Масюк Н.В., Сапко Ю.І., Горелов В.А., Міцовський Д.А., Сергей І.Я., Малюдченко Б.Б., Чернов В.Л., Сисоєв В.П., Удут Н.Г. та офіцери запасу: Федосєєв П.М., Кривов'яз С.І, Король В.П., Шипакович Н.С. та ін.

Під час відкачування радіоактивної води з-під 4-го реактора полковнику В.О. Примаку було сказано, що він заслужив звання Героя Радянського Союзу. Він блискуче справився з цим складним завданням і отримав у нагороду орден Червоної Зірки.

Полковник Б.Б. Малюдченко з перших годин брав активну участь в ліквідації аварії, допомагав, слідкував за суворим дотриманням правил безпеки кожним солдатом, піклуючись про здоров'я ліквідаторів, чим завоював глибоку їх повагу. Кілька років він працював на «генеральській» посаді, і ми, чорнобильці, хотіли бачити його генералом, але...

7 травня 1986 року я призначив С. Шикаловича командиром спеціальної групи. Групі було доручено доставити газопереробну установку і цистерни з рідким азотом з вертолітної

полоси на 4-й енергоблок по так званій «смертній дорозі» — з дуже високим рівнем радіації. Від виконання цього завдання залежав хід робіт по «усуненню» 4-го енергоблоку, неточне його виконання у вказані строки могло призвести до невірних наслідків.

За виконання цього завдання начальник штабу обіцяв виплатити членам групи по 3 тисячі карбованців, а командира взводу нагородити медаллю «За відвагу». По «смертній дорозі» ці хлопці пройшли двічі, потім їх вивезли з зони зараження: вони отримали велику дозу опромінення. Та обіцянки тієї ніхто не виконав.

Через тижневик «Спасатель» я звернувся до голови держави з проханням доручити Міністерству з питань захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи вирішити питання про заохочення всіх гідних чорнобильців, які залишилися в живих. Думаю, великих витрат не треба буде. Тим, кому не надали чергових військових звань, треба надати. Міністра охорони здоров'я я просив переглянути перелік безкоштовних ліків для ліквідаторів, впорядкувати надання санаторних путівок інвалідам, вдосконалити правила нарахування пенсій.

Пройшов рік, становище не змінилося на краще, навпаки...

*Генерал-лейтенант у відставці
Шмаль Микола Федорович,
ліквідатор Чорнобильської трагедії 1-ї категорії*

Драний Сергій Анатолійович

Сергій Анатолійович потрапив у зону Чорнобильської аварії у вересні 1986 року. Про своє перебування там часто згадує.

«Полк, у якому я служив, стояв в с. Старі Соколи Іванівського р-ну. Вдень нас возили у Чорнобиль на роботи з подолання наслідків аварії.

У перші дні мені було доручено мити машини від радіоактивних елементів. Потім я почав виконувати обов'язки зв'язкового, працював на комутаторі. Це, на перший погляд, легке завдання, дуже ускладнювалося тим, що від безперервного потоку машин кабель зв'язку постійно обривався. Мені потрібно було постійно з'єднувати розриви. Це завдання я виконував до кінця терміну перебування у Чорнобильській зоні, де я знаходився 70 днів».

Березовський Віктор Васильович

Народився Віктор Васильович 15 лютого 1928 року у с.Ольшаниця Рокитянського району Київській області. Як і всі діти, завжди мріяв зробити героїчний вчинок або чимось стати у пригоді Батьківщині. Така можливість йому випала вже у дорослому віці після аварії на Чорнобильській АЕС.

“Мене викликали на допомогу до Чорнобильської зони через місяць після вибуху. Поїхав до місця призначення шофером молоковоза, повіз людям, що займалися ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, вино для підвищення рівня червоних тілець у крові. Цей засіб допомагає організму боротися з радіацією. Я забрав вантаж під Києвом і після його доставки провів одну ніч у зоні аварії. Бачив ліквідаторів, які працювали і вдень, і вночі, багато великої техніки. Усі машини постійно мили від радіаційних елементів.

Ту ніч, проведену на території Чорнобильської АЕС, пам'ятаю зараз так добре, наче це сталося вчора”.

Гоцик Олександр Володимирович

Народився Олександр в 1962 році, в селі Котівка, яке знаходилося в той час на території Яснопільської сільської ради Березівського району.

У 1969 році пішов до школи, закінчив школу і училище,

одержав права водія. Вступив до лав Радянської армії, відслужив і повернувся у рідне село. Згодом пішов працювати водієм в колгосп „Хлібороб”, що знаходився на території села Яснопілья.

7 грудня 1986 року Олександрю прийшла повістка з райвійськкомату. Він потрапив вже у другу партію, яку відправляли з Березівського райвійськкомату до Червонознам'янської військової частини зв'язку. Там був збірний пункт Одеського округу. У Червонознам'янці всіх посадили на потяг-дизель і відправили до Одеси, а з Одеси — одразу ж на Київський напрям до міста Славутич. Там знаходилась колона машин, яка очікувала нову партію ліквідаторів.

Заражена територія охоронялася солдатами та міліцією. Була зима, грудень. Ліквідатори жили в палатках, палили буржуйки вугіллям. Житло знаходилось за 30 кілометрів від Чорнобиля. Працювали у дві зміни, перша — від 5-ї ранку до 21-ї години вечора, друга — від 21-ї години вечора до 5-ї ранку.

Працював Олександр Володимирович водієм на машині, з якої поливали спеціальним розчином будівлі та прилеглу територію, проводили дезинфекцію. Але доводилось виконувати й інші роботи.

Ще згадував з усмішкою Олександр Володимирович, як для підтримки з концертом приїжджала Алла Борисівна Пугачова.

Харчування в основному було у закритому вигляді: різні консерви, суха картопля, давали шоколад та багато різних солодощів. Кожного дня, перед початком роботи і після закінчення, давали випити норму спирту, і коли пили, то ніхто не відчував на смак, що то справжній спирт, пили ніби воду. Два рази на тиждень з Києва приїжджала машина-автолавка, де можна було купити деякі харчі.

Ліквідатори були з усієї території колишнього СРСР. З Одещини, добре пам'ятає, разом з ним перебували люди з сіл Чижове, Заводівка, Ряснопіль. Були й Московський, Ленінградський та багато інших округів. З Криму були чоловіки,

старші 45 років, які відмовлялися пускати своїх дітей, молодих хлопців на територію Чорнобильської АЕС, а йшли замість них самі. А Олександр Гоцику на той час було лише 24 роки, але був там ще наймолодший одесит, який прийшов тоді лише з армії і в 20 років зразу ж потрапив на територію Чорнобильської АЕС.

Кожного дня в санітарній частині перевіряли стан здоров'я, вимірювали спеціальним японським приладом рівень радіації.

Страшно було те, що будівлі, квартири, які залишили люди, були з особистими речами, меблями. Був наказ вивозити деякі речі: телевізори, холодильники разом зі сміттям на смітники для того, щоб мародери не змогли продавати за безцінь ці заражені речі.

*Записала бібліотекар Л.Д. Нацук,
26 травня 2008 року*

Лебідь Володимир Миколайович

Лебідь Володимир Миколайович народився у 1962 р. Уродженець с. Сахарове Березівського району.

У складі військової частини № 44316 брав участь у ліквідації наслідків на Чорнобильській АЕС. Працював при штабі на посаді помічника начальника політвідділу з комсомольської роботи з 27 вересня по 29 грудня 1986 року.

Володимир Миколайович приймав прибулих для ліквідації наслідків на Чорнобильській АЕС і розподіляв їх за місцем роботи і проживання.

Вони знімали верхній шар землі (20 см) в м. Прип'яті і вивозили на могильники, а також проводили дезактивацію навколишніх сіл. Машини після цього підлягали знищенню.

В.М. Лебідь одержав дозу опромінення 18,38 рада.

За виконання урядового завдання з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильської АЕС нагороджений грамотою.

Ємельяненко Іван Іванович

Іван Іванович Ємельяненко народився у 1950 р. Уродженець с.Софіївка Березівського району. Фах – кінолог, ветеран підрозділу Одеського МВС. Перебував в Чорнобилі з 1 грудня 1987 р. по 3 березня 1988 р. як охоронник.

У Чорнобильській зоні займався охороною людей і їх будинків.

Нагороджений подякою від голови урядової комісії Б.Є. Щербини, а також почесною грамотою за доблесну і самовіддану працю під час ліквідації наслідків на Чорнобильській АЕС начальником Прип'ятського ДВВС Н.Ф.Бутирь і В.П.Ковтуном. До річниці трагедії на Чорнобильській АЕС нагороджений двома хрестами.

В книзі „Міліція Одещини” (автор проекту М.В. Барабашин) розповідається про роботу кращих працівників міліції, серед яких і Ємельяненко Іван Іванович – учасник ліквідації наслідків на Чорнобильській АЕС.

Зараз Ємельяненко Іван Іванович перебуває на заслуженому відпочинку, мешкає в с.Гуляївка. Виростив трьох дітей, допомагає у вихованні внуків.

Братанов Євген Михайлович

Євген Михайлович народився у 1954 році в селі Кальчево Болградського району. Отримав професію радіотелефоніста. Коли сталася трагедія в Чорнобилі, був призваний Березівським РВК з половини грудня 1986 року по першу половину лютого 1987 року на допомогу ліквідаторам наслідків аварії.

Їх з'єднання находилось у 30-кілометровій зоні біля села Старі Соколи. Хороших умов для життя, звичайно, не було. Матраци для відпочинку спочатку лежали прямо на піску, а трохи згодом поробили двоярусні нари, поставили намети на 42 особи.

Перебувати в зоні Євген Михайлович повинен був 20 днів.

Протягом цього часу виконував обов'язки зв'язківця. Весь його підрозділ забезпечував зв'язок — прокладав лінії зв'язку в селі Лільове та місті Прип'яті.

Рівень радіації перевіряли кожного дня. І кожного дня він перевищував норму.

Жили на військовому становищі, ходили у військовій формі, респіратори міняли 2 рази на день. Харчуванням та одягом були забезпечені добре. Часто милися у бані. Систематично міняли постільну білизну, одяг. Обов'язково повинні були бути виголені і підстрижені – все, як у військових. А ось медичне обслуговування було погане. За два місяці Євгена Михайловича не обстежували жодного разу.

З товаришами жили дружно, фотографувалися, підтримували один одного. На місцях військкомати сповіщали сім'ї про новини та стан здоров'я їх рідних.

Ходили вони в спеціальному взутті зі свинцевими підошвами. На території не дозволялось палити. За порушення наказу відправлялись на пиляння «рудого» лісу, а там радіація перевищувала будь-які норми.

Ладанок Григорій Григорович

Григорій Григорович народився 4 грудня 1957 року у селі Сухіне Березівського району. Військову професію мав хіміка-дегазатора (обробка техніки), тому після трагедії в Чорнобилі був призваний Березівським РВК. Це сталося 1 травня 1986 року. Через 5 днів був відправлений в Чорнобильську зону. Знаходилося їхнє розташування в 30-кілометровій зоні біля села Старі Соколи. Жили в наметах.

Перебувати в зоні вони повинні були 20 днів, але не було заміни. Тому Григорій зі своїми товаришами (їх було 6 осіб з лейтенантом) були з 6 травня по 9 червня 1986 року. Тобто, більше двох місяців.

Зміни в стані здоров'я вони відчули на 15–16-й день свого перебування у зоні аварії – почало дерти в горлі.

Жили на військовому становищі, виконували всі накази командирів. Мили техніку, яка йшла на станцію, а потім, після її повернення, заміряли радіацію та змивали її спеціальним хімічним розчином і рідким милом.

Всі мали червоні перепуски і ходили з дозиметрами, які вказували, скільки на день вони отримували радіації.

Григорій Григорович за час перебування у зоні аварії побував на багатьох дільницях. Крім виконання основних своїх обов'язків, був на 1-му посту і на станції, ремонтував насоси, займався підсобними роботами.

Колодяжний Володимир Степанович

Володимир Степанович народився у 1956 році. Зараз мешкає в селі Ряснопіль Березівського району.

Володимир Степанович був залучений до полку цивільної оборони командиром взводу зв'язку з 13 вересня 1986 року. Перебував у зоні аварії до 18 листопада 1986 року. Перебував у 30-кілометровій зоні біля села Старі Соколи.

Завданням з'єднання, у якому перебував Володимир Степанович, була дегазація доріг на ділянці 180 км між м.Прип'ять та м. Димира. Вони обслуговували п'ять бригад по 5 машин-цистерн (ЗІЛи та пожежні машини), які закачували воду в цистерни, щоб дорога цілодобово була мокрою. Інші бригади заливали піною узбіччя доріг, щоб не здійсмався пил.

Після участі у ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС Володимир Степанович працював в ТОВ «Іскра» Березівського району водієм. З 2006 року знаходиться на пенсії, розповідає молоді, які жахливі наслідки можуть бути на території всієї країни через недбальство кількох людей.

Богданов Віктор Григорович

Богданов Віктор Григорович народився 20 січня 1966 року

в селі Чорногірка Березівського району. Протягом 1984–1986 рр. проходив строкову військову службу в місті Донецьку, служив у внутрішніх військах. Мав скоро демобілізуватись з лав Радянської армії. Про події на ЧАЕС згадує:

“В перші дні після трагедії на Чорнобильській АЕС нашу частину направили всю туди. На ліквідації був 26 днів механіком-водієм в спеціальному підрозділі, куди входили: взвод зв'язку, хімічний, електротехнічний, сапери та механіки. На АЕС в радіусі 30 км робили загорожу: вкопували стовпчики і обмотували колючим дротом. Солдати з нашої частини обробляли машини, мили техніку, яка виїжджала з епіцентру вибуху. Спочатку перші два тижні ми два рази на добу міняли одяг, здавали на санобробку, а вже пізніше робили це тільки один раз.

Після повернення в частину нас було демобілізовано, але нікому із солдатів не було помічено у військовому квитку, що вони були на ЧАЕС, так було й у мене.

Вже через 2 роки після служби влаштувався працювати в Березівську ГКС. Начальником Березівської ГКС був Кіфер Я.Ф., теж колишній ліквідатор. Він почав працювати над відновленням документів: сам писав у військкомат, давав запит у військову частину 2–3 рази, але ніяких результатів не було. Потім написали до командира частини, і підтвердження прийшло швидко. Дякуючи Якову Францовичу мені було встановлено статус чорнобильця. А дуже багато інших солдатів так і залишились без будь-яких посвідчень. Вони не змогли добитися правди. Так болить душа за тих юних хлопчаків-солдатів, які втратили там своє здоров'я”.

*Записали: зав.Чорногірською бібліотекою І.В.Саленко
та зав.Чорногірським клубом Л.М.Курмей*

Таран Анатолій Васильович

Анатолій Васильович Таран народився 7 січня 1953 року,

мешкає у селі Донська Балка. Про участь у ліквідації на Чорнобильській АЕС у нього залишилися невеселі спогади:

«29 квітня 1986 року викликали мене до військкомату. Наказ — на Чорнобиль. З Червонознам'янки товарним потягом доїхали ми до м.Тетерів. Це 10 км від зони аварії. Через два дні ми вже були в самій зоні.

Прибувши на місце призначення, ми переодяглися в хімзахисну форму, але довго ми в ній не ходили, тому що вона недосконала. Форма дуже парила, стали відкриватись рани. Працювали голіруч, ставили намети, будували ПУСО (пункт дезактивації), завозили бетон, чистили територію. Спочатку нас попереджали, на яку ділянку роботи йтимемо, але коли почастишали відмови — почали направляти без попередження, а того, хто відмовлявся, — на другий день відправляли «добровольцем» на реактор. У кожного ліквідатора на ремні висів дозиметр. Отримуєш 25 ренгенів — і додому (так мало бути), а насправді було, що отримували по 40 ренгенів і залишалися працювати. Знаходились у зоні 45 діб без заміни. Вирішили: нехай ці 600 чоловік постраждають, ніж іще більше. Були і мародери, і дезертири. Вилловлювали і карали суворо.»

Записали:

*зав.Степанівською бібліотекою О.В.Муринська
та директор Степанівського БК Г.Г. Шпарталова*

Болейко Василь Онисимович

Народився Василь Онисимович 27 квітня 1963 року. Мешканець села Карнагорове. Доля ліквідатора не минула і його:

“На початку листопада 1986 року мені виповнилося 23 роки. Викликали до військкомату і, нічого не пояснюючи, сказали: «Їдете в Чорнобиль».

Товарним поїздом доїхали до Києва, звідти військовими машинами до місця призначення. Коли дорогою їхали, було

якось не по собі: все нібито на місці: і будівлі, і сади, і городи, та поряд з цим — гнітюча тиша, пустка. Не видно ні людей, ні живності.

Прибули на місце призначення до ПУСО за 30 км від реактора. На ПУСО у мої обов'язки входило возити воду — питну та для миття інвентаря. У воду додавали якийсь японський препарат і цим мили. Жили в наметах, там же готували їжу.

Додому повернувся через два місяці. За час перебування у зоні катастрофи заробив “пільги” — 3,33 грн на дитину”.

Записали:

*зав.Степанівською бібліотекою О.В.Муринська
та директор Степанівського БК Г.Г. Шпарталова*

Сидорко Віктор Миколайович

Народився Віктор Миколайович Сидорко 23 червня 1959 року. Мешканець села Донське.

“Коли трапилось лихо на Чорнобильській АЕС, мене призвали до райвійськкомату і відправили працювати в Чорнобильську зону радистом-зв'язківцем. Всі накази і команди в зону передавалися через нас. Працював в місті Прип'яті. Там знімали верхній шар землі і вивозили тракторами. Пам'ятаю, як дали нам білі марлеві пов'язки на обличчя, а через деякий час вони вкрилися якимось жовтим нальотом.

Весь час ходили чутки, що аварія на реакторі сталася не випадково, через недбалство персоналу, який у той час випробовував щось.”

Записали:

*зав.Степанівською бібліотекою О.В.Муринська
та директор Степанівського БК Г.Г. Шпарталова*

Жук Володимир Олександрович

Народився Володимир Олександрович 30 травня 1951 року. Мешканець села Степанівка. Про Чорнобильську аварію тримає у серці такі спогади:

“Жовтень 1986 року. Викликає мене полковник М.Ф.Ткачук (він уродженець села Кудрявка Березівського району) і у наказовому порядку: «на Чорнобиль».

Пройшов інструктаж в штабі округу м. Києва. Потім на службовій машині добрався до Чорнобиля. Приїхали на місце і зразу переодяглися в польову форму. Призначили мене старшим помічником начальника опергрупи. Моя бригада мила дороги та захоронювала техніку на спецмогильнику під Прип'яттю. На реакторі за весь час був 43 рази. День зараховався нам за три дні.

Пам'ятаю випадок: з вертольота скидали мішки з піском на реактор. Вертоліт опустився трохи нижче дозволеного, впав і залишився на дротах.

Тяжко було дивитися на м. Прип'ять — гарне місто енергетиків. Вікна відкриті, висить білизна, дитячі іграшки. У деяких оселях мешканці забули вимкнути світло, так воно і горіло”.

Записали:

*зав.Степанівською бібліотекою О.В.Муринська
та директор Степанівського БК Г.Г. Шпарталова*

Славинський Володимир Миколайович

Володимир Миколайович потрапив до Чорнобиля у липні 1986 року.

“Наша частина виконувала роботи з дезактивації вертольотів після роботи над ЧАЕС. Крім дезактивації вертольотів, ми займалися і заміною двигунів вертольотів, які не піддавались обробці. Дезактивували в основному вертольоти Мі-8, Мі-24, Мі-26, Мі-6.

Працювали практично кожного дня, поки світило сонце, обробляючи від 3 до 5 вертольотів на день. Цією роботою ми всі практично займалися уперше, звичайно, було багато труднощів. Але наша частина зі своїм завданням справилася успішно.

Повинні були знаходитись в зоні один місяць. Але тому що не було заміни, ми були там з 29 вересня по 4 листопада 1986 р.

А у жовтні вже почалися перші заморозки. Почалися труднощі ще й з водою, тому що обробка техніки робилася водою зі спецпорошком.

Після обробки вертольоти летіли на запасні аеродроми базування. А вся радіоактивна грязюка залишалась на нашому аеродромі. І кількість її збільшувалась з кожним обробленим вертольотом”.

Шепотинник Віктор Миколайович

Віктор Миколайович народився в селі Михайло-Олександрівка Березівського району у 1958 р. З травня 1986 року — учасник ліквідації Чорнобильської аварії.

«Виконувати доводилось різні завдання. З 8 травня по 27 травня 1986 р. займався евакуацією людей: дітей, жінок, людей похилого віку з 30-кілометрової зони. Потім супроводжував вантажі з Києва до Чорнобиля. Займався перевезенням дітей до таборів відпочинку. Бачив багато людського горя: спустошені оселі, розлуку дітей з батьками, прощання з рідною землею.

Став ліквідатором 2-ї категорії. Отримав медаль як учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС».

Усатенко Микола Андрійович

Народився Микола Андрійович у селі Федорівка Пологівського району Запорізької області у 1927 році.

Коли сталася аварія на ЧАЕС, Микола Андрійович був першим керівником автомобільного підприємства. Отримав наказ виділити 70 автомобілів для ліквідації аварії і особисто очолив колону цих автомобілів, яку повів до села Полісся Чорнобильського району 3 травня 1986 року.

Займався зі своїми підлеглими евакуацією населення, худоби і обладнання радгоспу «Полісся» з 30-кілометрової зони.

Виконував завдання до 9 травня 1986 року.

Трохим Михайло Борисович

Про трагедію на Чорнобильській АЕС Михайло Борисович згадує:

«Про аварію, що сталася у Чорнобилі, я дізнався з передачі по телебаченню.

В ніч з 1 на 2 травня о 3-й годині мені принесли повідомлення, згідно з яким я повинен був терміново з'явитися до сільської ради. Коли я прийшов, мені повідомили, що терміново викликають до військкомату. У мене була військова спеціальність – хімік дегазації і дезактивації, тому я зразу зрозумів, що мене відправляють до Чорнобиля. Здогадатись було неважко, тому що до цього мене ніколи не викликали, навіть якщо на території сільської ради проводились навчання. Машиною нас відвезли до військкомату, а звідти відправили до Червонознам'янки, де находився полк цивільної оборони.

Мене призначили на посаду командира взводу 3-ї роти дезактивації. У неділю 4 травня нас вишикували вранці на плацу і під привезений з Одеси оркестр вчили ходити стройовим кроком. Ми так і не зрозуміли, навіщо це потрібно, коли нас так чекають у Чорнобильській зоні.

Після обіду знову було шикування. У особового складу зібрали військові квітки і видали кожному автомати. Ніхто не казав, куди нас будуть направляти.

О 17.00 приїхала з Одеси комісія на чолі з «Піночетом» (так називали начхіма Одеського військового округу). Комісія зробила перевірку особового складу полку, техніки та іншого майна.

6 травня о 6.00 ми вже були у Київській області і звідти колоною вирушили у бік Чорнобиля.

7 травня я вже заступив у наряд черговим по автопарку. 8 травня о 14.00 отримав наказ командира полку відправити дві пожежні машини на станцію разом з екіпажем.

Також 8 травня о 20.00 було шикування особового складу полку. Нас привітали з наступаючим святом 9 Травня і, щоб ми не розхолоджувались, оголосили, що полк міняє місце дислокації. Тому 9 травня, піднявшись о 3.00, ми зібрали речі і колоною рушили у бік Чорнобиля, до 30-кілометрової зони. Там довелося знову встановлювати намети, споруджувати їдальню і все інше. Снідали сухим пайком, а обідали після того, як вже повністю полк розташувався на новому місці. Після обіду прилягли в намети відпочити, але не вийшло. Прибіг черговий по автопарку і сказав, що мене терміново викликає командир роти. Командир наказав терміново заpastись водою за межами зони. Спитавши, що сталося, дізнався, що отримано наказ «Бойовоготовність номер 1» та що на станції щось відбувається незрозуміле. Невідомо, куди доведеться рушати — ближче до станції чи тікати далі.

Підвищену боєготовність відмінили 10 травня о 15.00. Того ж дня в роту зі станції повернулись наші пожежні команди, які я відправляв на станцію 8 травня. Хлопці зібрали речі, і після цього їх відправили до шпиталю у Київ. Так перша партія, пробувши на станції три доби, рушила додому.

Згадую, як 11 травня я заступив черговим по «ПУСО», так ми називали пункти спецобробки техніки. Вночі було холодно, і довелося грітися коло вогнища.

О 3.00 на ПУСО заїхала «Волга» і прибіг сержант термінової служби, який повідомив, що генерал запізнюється до Києва на нараду і йому терміново потрібно помити машину. Я дав завдання двом солдатам, а генерал підійшов до нас. По-

бачивши, що горить вогнище, дуже здивувався. На його питання, чому це відбувається, ми відповіли, що холодно і ми у такий засіб гріємося. Запевнили його, що за вогнем спостерігаємо і пожежі не буде. Але генерал сказав, що справа не в пожежі, а у тому, що коло вогнища рівень радіації набагато більший, ніж в інших місцях. Коли ми заміряли, то дійсно, коло вогнища рівень радіації був у 3 рази вищий, ніж звичайний фон. Та чомусь нас про це ніхто не попередив і не проінструктував, що можна робити, а що ні у зоні підвищеної радіації.

З 13 травня я отримав наказ їздити старшим до Чорнобиля з колоною поливومیючих машин на спецобробку дороги, що вела до станції.

Від Чорнобиля до атомної станції 16 кілометрів. Цю дорогу треба було обробляти, щоб не здіймався радіоактивний пил. Під час шикування генерал-майор Шмаль попередив: якщо він буде їхати цією дорогою і побачить сухі ділянки, то справи у нас будуть погані.

Згадується ще один випадок. Треба було терміново міняти особовий склад, який отримав високу дозу опромінення. Медсанбат не приймав тих, у кого не було 25 рентгенів. Ми відправили десь осіб 140, у багатьох хлопців було по 28, по 30, по 34 рентгени, але всі вони повернулись назад. Годині о 7-й вечора приїхали полковник і підполковник та вночі переробили журнали доз опромінення всього особового складу, щоб ні у кого не було 25 рентгенів. Я знаю це, тому що був черговим офіцером і мені особисто поставили у військовому квитку 24,8 рентгена.

Виявляється, тих, хто вже мав 25 рентгенів, треба було виводити з зони і відправляти додому, бо це одноразова доза опромінення.

Служив я при 2 командирах полку, був нагороджений грамотами. На 20-річчя Чорнобильської аварії як ліквідатор був нагороджений медаллю «За заслуги», маю «Почесний знак чорнобильця». У зоні працював з 6 травня по 13 червня».

Пономаренко Віктор Георгійович

Віктор Георгійович потрапив до Чорнобильської зони 18 вересня. Був направлений до міста Прип'яті. Там брав участь у роботах з дезактивації міста. Займав посаду замполіта, у його розпорядженні була рота.

Про своє перебування у чорнобильській зоні згадує:

«Робота йшла цілодобово. До наших обов'язків входило очищення міста від радіаційного бруду. Спеціальним розчином ми мили дахи, балкони, будинки та інше. Всі речі, що знаходились на балконах, ми скидали додолу, а після чого вивозили за місто і закопували. Грунт товщиною 10–15 см знімався з поверхні землі і теж вивозився. Після цього з лісу привозили пісок і вкривали піщаним шаром всі вулиці, площі, сквери.

У кожного ліквідатора був свій дозиметр, який кріпився на одязі і постійно показував рівень радіації. На обличчя ми надівали паперові респіратори, називали їх «пелюстки». Приблизно через годину використання «пелюстки» ставали червоного кольору, що свідчило про дуже великий рівень радіації.

Жили в наметах. Під час холодної пори року обігрівалися маленькими буржуйками.

Я знаходився у Чорнобильській зоні до 20 листопада 1986 року. Через декілька років після роботи у зоні ЧАЕС переніс операцію шлунку. Зараз маю статус інваліда-чорнобильця».

О.А. Драчук

О.А. Драчука було мобілізовано для ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС у квітні 1986 року – зразу після вибуху. Потрапив у село Старі Соколи Київської області.

Працював там шофером машини, яка обробляла дороги спеціальним розчином. Ця робота проводилася цілодобово. Працювали у кілька змін. Одна зміна тривала 20 годин. Після її закінчення заступала друга зміна, потім третя і т.д. Після

кожної зміни машини теж оброблялися протирадіоактивним розчином.

Всього О.А. Драчук був у Чорнобильській зоні 45 діб. Зараз він пенсіонер. Хворіє на гіпертонію та багато інших хвороб, які залишилися йому у спадок після Чорнобиля.

Шутов Олександр Іванович

Під час аварії на Чорнобильській АЕС Олександр Іванович проходив службу у лавах Радянської армії (військова частина №36671). І зараз згадує, як потрапив у зону катастрофи:

“28 квітня 1986 року у нашій частині, що базувалася на території смт Раухівка, було оголошено військову тривогу. Вертолiтний полк було приведено у бойову готовність. До вильоту готували два вертольоти Мі-8. Ніякої інформації про те, куди вони повинні летіти, не було. Всім батальйонам було роздано засоби особистого захисту і засоби дезифікації авіаційної техніки.

Виліт відбувся у другій половині дня. Наш підрозділ приземлився на аеродром Чернігівського авіаційного училища.

Наступного дня вже було здійснено два вильоти до атомного реактора у складі 12 екіпажів. Вертольоти завантажувались бочками з клеєм ПВА та зі свинцем. Все це за допомогою особового складу скидалося в реактор.

Ми користувалися засобами особистого захисту та дозиметрами, які видавали перед вильотом. Це робилося для того, щоб вести радіаційний облік. Ніхто з військовослужбовців не відчував радіації і не думав про це. Всі виконували свій обов'язок. Екіпажі вертольотів після кожного вильоту проходили медичний огляд і відпочивали. Технічний склад групи виконував роботи з завантаження вертольотів свинцем, клеєм, піском і готував вертольоти до вильоту на Чорнобильську АЕС. Наша частина пробула у зоні катастрофи до 10 травня 1986 року.

Потім, протягом року, наш полк виконував рятувальні роботи на Чорнобильській АЕС. Іншого разу я потрапив у зону аварії 30 вересня 1986 року і знаходився там до 10 жовтня 1986 року. Базувались на аеродромі Гончарівська. Кожного ранку робили хімічну розвідку: визначали фон радіації над реактором і навколо.

Одного разу вертоліт Мі-8 під час огляду реактора зачепився лопастями за трос на даху реактора і зазнав авіакатастрофи. Після цього нам було дано наказ перевірити всю авіатехніку.

Пам'ятаю, як на наш аеродром прилетіла комісія з Японії, яка повинна була вивчати радіоактивний фон у зоні аварії. Але не встигли її члени вийти з вертольота, як терміново повернулися назад: вони вважали — фон настільки радіоактивний, що унеможливило знаходження людей у зоні аварії.

Після перебування на Чорнобильській АЕС мене було нагороджено медаллю “За бойові заслуги”.

Возний Олексій Миколайович

Возний Олексій Миколайович офіцер у відставці. Під час перебування у зоні Чорнобильської аварії запам'ятав такі події:

“17 січня 1987 р. мене викликали до військкомату і сказали, що потрібна допомога на Чорнобильській АЕС.

Мене призначили начальником автослужби. Працював добу, потім два дні вихідних, але відпочивати доводилось мало, потрібні були запчастини до автомобілів, і я завжди привозив їх. Моя бригада проводила дезактивацію приміщень. Три рази були на реакторі – збирали обладнання.

Неодноразово наша бригада перевозила ліс, який був пошкоджений полум'ям із реактора.

За добре виконання обов'язків солдати й офіцери нашого полку були нагороджені знаками і медалями “За відвагу”.

В мене доза опромінення була 22,91 рентгена, а потрібно було при 8–10 рентгенах подавати рапорт на звільнення, але я працював далі і пропрацював з 17 січня по 23 березня”.

Хромов Володимир Володимирович

Володимир Володимирович народився у 1957 році в с. Червоне Березівського району Одеської області. В 1976–1978 рр. проходив службу в армії на Далекому Сході. Після того закінчив тримісячні курси підготовки молодшого офіцерського складу, отримавши у травні 1979 року звання молодшого лейтенанта запасу та можливість займати посаду командира взводу хімічної розвідки.

До 1986 року проходив декілька разів навчальні двомісячні збори. Про час перебування у Чорнобильській зоні розповідає:

«Про аварію на Чорнобильській АЕС дізнався на початку травня 1986 року від знайомих. У той час я мешкав в м. Білгороді-Дністровському, і мене вразила та насторожила несподівана сцена – машини мили вулиці (до того в місті нічого подібного не було), а ввечері вже дізнався про причину – аварія на ЧАЕС. Найтяжчим, як зараз мені пам'ятається, було відчуття невідомості та брак інформації.

Зрозуміло, що я відчував: — мене не омине ця трагедія. У період 1986–1988 рр. цікавився ситуацією в Чорнобильській зоні, наскільки була можливість. Знайомі виїжджали і поверталися, ділилися побаченим. Шосте чуття підказувало мені, що в майбутньому не оминати цієї участі.

15 травня 1988 року прийшла повістка. З нею прибув до Білгород-Дністровського райвійськкомату. Потім потрібно було пройти медичну комісію і за її висновками прибути на призовний пункт. Призвали мене у 1988 році, бо начебто існувало якесь правило чи постанова і брали лише тих, кому виповнилося тридцять років й до сорока п'яти, правда це чи ні — мені не відомо. Але як тридцять виповнилося — весною призвали.

На прощання з рідними та близькими виділили 2 дні. Не можу пригадати, що думав, але думки спалахували одна за одною, немов блискавки. Який сон? — відчуття, необхідність зіштовхнутися з невідомою та невидимою небезпекою — все

це хвилювало до глибини душі. Строк цієї короткої „відстрочки” пролетів, наче одна мить.

Дружина провела на вокзал. Звідти автобус відвіз нас (десь двадцять чоловік) до Червонознам'янки Одеської області. Після прибуття на місце призначення відвели до актового зали. Рівно годину політруки роз'яснювали „політику партії” і обов'язок радянського офіцера. Потім видали обмундирування, забезпечили проїзними документами і сказали: „Вперед, на Київ».

На станції Жашків я пересів на електричку, що прямувала до Білої Церкви. Прибувши туди, я вирушив до пересильного пункту, де формували команди, саджали в автобуси та відправляли в Чорнобиль. У Білій Церкві була величезна кількість військових на цьому пересильному пункті. У мене це викликало асоціації з фільмами про війну. Як на картинці старого фільму — десятки тисяч людей різних національностей, всі сидять та очікують відправки в Чорнобильську зону. Зрозуміло, що великої затримки не було — бо і в зоні чекали нову зміну.

Їхали п'ять годин, оминувши Київ, колоною автобусів. Приїхавши до пункту призначення, в Чорнобильській зоні проходили остаточний розподіл. По дорозі був тільки один знак „Чорнобиль” та багато попереджувальних знаків „Обережно радіація” та „На узбіччя не з'їжджати”.

Через три години нас забрали у розташування полку Південного регіону. Розмістили, нагодували...

На другий день після приїзду поїхали на стажування до командира взводу хімічної розвідки. Пояснили завдання, і ми вперше поїхали на справжню хімрозвідку по населених пунктах зони (після нашої розвідки інші підрозділи замінювали старі дахи та огорожі). Та коли приїхали у село, потрібно було скласти мапу замірів рівня радіації по окремих садибах. Було дивно і в той же час цікаво спостерігати не тільки як радіація впливає на природу, а й реакцію людей, які вперше опинилися в радіаційній зоні, захистом яких є лише марлева пов'язка.

Почалися сірі будні служби з усіма тривогами, мінусами та плюсами.

У полку хімічної розвідки прослужив лише тиждень, після цього направили мене у спецвідрядження до міста Чорнобиль. Там і прослужив чотири місяці, не рахуючи короткої відпустки строком 10 днів для зустрічі з рідними.

Шістнадцятого вересня 1988 року пізно ввечері повернувся додому, де на мене зачекалася сім'я: дружина і мій трирічний син, який не впізнав мене (я був у військовій формі). Лише на ранок при денному світлі він вгадав у мені батька і промовив: „Тато приїхав!” та розповів про те, як вчора ввечері приходив якийсь дядько у військовій формі.

Після повернення я пішов у відпустку, щоб по можливості поправити здоров'я, але ще довго снилися мені чорнобильські будні.

Згадував я про Чорнобиль і пізніше, як ішов у поліклініку, бо почав часто хворіти.

Зараз, на відстані двадцяти років, все ж таки не дуже легко згадувати минуле. Але якщо була б можливість прожити своє життя наново ще раз, то я б знову виконав свій обов'язок. На те він і обов'язок — якщо не я, то хто зробив би це за мене?”

Борисов Федір Аввакумович

Я, Борисов Федір Аввакумович, учасник ліквідації аварії на ЧАЕС, старший прапорщик, за спеціальністю технік з радіоелектронного устаткування вертольотів.

У зоні чорнобильської катастрофи знаходився один місяць (вересень), більше не було дозволено.

Знаходився у 30-кілометровій зоні на аеродромі Гончарівськ. Літав на аеродром Чернігова майже кожен день. Там обслуговував вертольоти.

Кожного дня підйом о 4 ранку, відбій о 24.00. Але бували дні, коли працювали всі 24 години. Дуже гарним було харчування.

Три рази на день заміряли рівень радіації на взутті, на спецодязі і на техніці. Все це записувалося до картки обліку радіації доз.

Один раз був у 10-кілометровій зоні АЕС. Сталася вимушена посадка вертольота Мі-8 з командним складом, ремонтували з хлопцями вертоліт. Усе потрібно було робити дуже й дуже ретельно.

Мене тоді нагородили медаллю „За бойові заслуги”.

І так кожен день. На аеродромі вертольотів багато було свої, чужі, і усіх обслуговував так, щоб все надійно працювало. Так і пройшов один місяць, як уві сні, як у страшному сні. Та цей сон віддзеркалився на нашому здоров’ї.

Не дай, Бог, щоб знову це повторилося.

Редько Михайло Іванович

30 квітня 1986 року був сонячний, теплий день. В цей день у в/ч 36677, де я проходив військову службу на посаді заступника командира ескадрильї з інженерно-авіаційної служби, проводився парковий день на авіаційній техніці (вертольотах Мі-8, ТВ, МТ та Мі-24).

Приблизно о 10-ій ранку мене покликав до телефону вартовий. Дзвонив командир полку полковник Петриченко Олексій Семенович. „Товаришу майор, — пролунало в трубці, — вам бойове завдання”.

„Слухаю вас,” — відповів я, а у самого мурашки шкірою поповзли: „Бойове... Що трапилось?” Командир полку продовжував: „Скільки у вас вертольотів, збудованих для виконання завдань з зовнішньою підвіскою?” „Десять вертольотів”, — відповів я. „Готуйте 8 вертольотів до польоту. Виліт о 12.30”.

Льотний склад був викликаний до штабу для підготовки до перельоту до міста Чернігова. Спішно проводилась підготовка авіатехніки, льотного та інженерно-технічного складу, служби тилу. Дехто додому не встиг збігати, щоб узяти „тривожний” чемодан. Чемодани та необхідні речі приносили чле-

ни родин військовослужбовців ще в день відльоту, і в послідуючі дні 1 та 2 травня.

Для вильоту о 12.30 було зазначено все-таки чотири вертольоти, а не вісім. А от екіпажів на кожний вертоліт було по два, саме вони і були направлені на виконання завдань з ліквідації аварії на АЕС. Там до вертольотів на зовнішню підвіску закріплювалися парашути, до куполів яких підвішували пісок, свинець, інші спецзасоби в пакетах. Вертольоти вирушали до АЕС, на короткий час зависали над четвертим ядерним реактором, кидали у його гирло парашути разом з вантажами. Звідки верталися на аеродромну площу, яка була зазначена недалеко від АЕС (щоб зменшити підльотний час), сідали, завантажували зовнішні підвіски і знову злітали. Тисячі тонн різного вантажу було викинуто туди: вертольоти працювали від сходу сонця до його заходу.

Вертолітна площа мала позивний „Кубок-1”. Очолював групу вертольотчиків з Раухівки командир ескадрильї Мордухович Давид Борисович. Заступником командира групи з ІАС було призначено майора Жидельова Сергія Івановича. Коли льотні екіпажі повернулися з Чорнобиля на вертоліті 6 травня 1986 року, була зафіксована їх доза опромінення – 25 рентгенів. На зміну їм прибули екіпажі з командуванням в/ч № 36677 спільно з групою інженерно-технічного складу ескадрильї на заміну майору Жидельову С.І. 7 травня ми вилетіли вертольотом до Одеси, а далі літаком – до Чернігова. У той день замінили тих, хто відпрацював свій термін та отримав допустиму дозу опромінення (25 рентгенів). Змінились і льотні екіпажі вертольотів.

У Чернігові була велика кількість вертольотів різних типів та іншої льотної техніки. Мені було доручено очолювати роботу з інженерно-авіаційного забезпечення вертольотів Мі-8 та Мі-24 РХР (радіохімічної розвідки). 8 травня вертольоти Мі-8 базувалися ще на аеродромі Чернігівського вищого військового училища, працювали з вертолітних площ, зокрема з „Кубка-1”.

За наказом вищого командування 15 вертольотів Мі-8

перебазувалися в селище Гончарівськ Чернігівської області, поближче до Чорнобильської АЕС.

Загальні роботи виконувалися з площ „Кубка-1”.

Для всіх нас робота в зоні ЧАЕС була незвична. Ми розуміли, що усюди нас підстерігало радіаційне опромінення. Всі ліквідатори при собі мали індивідуальні дозиметри, які постійно нагадували нам про небезпеку. До кінця робочого часу ми почували паління і гіркоту у роті, присмак металу.

У ті дні вчені-атомники на ходу проводили різні експерименти з приборкання розлюченого реактора. Були доставлені спеціальні свинцеві костюми для екіпажів вертольотів. Однак після двох польотів над реактором від цього захисного засобу відмовилися, тому що зовнішня оболонка свинцевого костюма накопичувала у своїх порах радіаційні частки. Тоді було прийнято інше рішення. Борти літаків просто оббити свинцевими листами, і вплив радіації на людей значно зменшився.

Вертольоти здійснювали різні операції. Так, за допомогою вертольота та встановленої на ньому спеціальної апаратури робився замір рівня радіації та температури всередині зруйнованого блоку АЕС. Вертоліт зависав над кратером реактора і спускав туди на тросі датчик температури і рівня радіації. Це була унікальна та небезпечна операція. При цьому вертоліт та екіпаж отримували максимальну дозу опромінення. З науково-пошукового інституту хімічних військ на „Кубок-1” прибув вертоліт Мі-24 РХР, він доставив апаратуру, яка дозволяла вимірювати радіацію усередині реактора з великим ступенем захисту життя людини. Тепер вертоліт зависав на більшій висоті, а не як раніше — на 110 метрах. Опромінення екіпажу значно знизилося.

Вчені-атомники постійно намагалися отримати точні дані про стан 4-го блоку, про ступінь радіаційного опромінення атмосфери.

Не менше чотирьох разів на день, а іноді і більше, велася радіаційна розвідка над кратером зруйнованого реактора і поблизу нього.

Спочатку урядова комісія планувала накрити розруйнований блок металевою кришкою, щоб радіація не виходила в атмосферу. Потім вчені відмінили установку цієї кришки.

Вертольоти продовжували свою роботу з блокування кратера 4-го блоку АЕС. Інженерно-технічний склад в день і вночі забезпечував польоти вертольотів усім необхідним, підтримував авіаційну техніку у хорошому стані. Кожен вертоліт, його вигляд знаходився під суворим контролем. Було обладнано спеціальний польовий аеродром для дезактивації вертольотів та їх екіпажів перед поверненням після нічного відпочинку на оперативні аеродроми.

Вертольоти важко піддавалися дезактивації водою, тому що радіаційні частки накопичувалися на промаслених частинах вертольотів (у втулках НВ, ХВ, двигунах). Хвостові гвинти накопичували до 360 рентгенів. Тому ми стали застосовувати спосіб віддалення часток за допомогою авіаційного керосину шляхом змивання.

Не всі знають, що в Чорнобилі не обійшлося без жертв та втрат. Вертоліт Мі-8 з в/ч № 16656 при виконанні завдання над 4-м блоком ЧАЕС раптом впав майже до пекла — під стіни блоку і згорів разом з екіпажем. Ось прізвища героїв: командир вертольота капітан Воробйов, штурман старший лейтенант А.Юндкінд, борттехнік старший лейтенант Христин, оператор прапорщик Н.Бліжук. Їх життя, як і ще 27 чоловік, були обірвані Чорнобилем. Борттехнік Христин раніше проходив військову службу в Раухівці, у в/ч № 36677.

З 20 листопада 1986 року по 6 грудня 1986 року я знову був відряджений до м. Чорнобиля на заміну майора Романова В.Н., який очолював інженерно-авіаційну службу оперативної авіагрупи селища Гончарівськ. Як і раніше, вертольотам роботи було багато. Але реактор № 4 був уже в основному приборканий. Я поїхав з Чорнобиля 6 грудня 1986 року, але вертольоти продовжували ще виконувати роботи з дезактивації шляхів і населених пунктів, перевезення пасажирів, вантажів...

Разом зі мною в Чорнобилі були раухівці: старші прапорщики Марчук П.В., Пилипенко В.В., Швець Л.А., Годунов В.Б. Пізніше були Шутов А.І., Борисов Ф.А., Лебедєв В.А., Хорунженков А.Г., Хорьков В.Г., Верес А.В.

У першій групі був представник тилу Каминський В. та бортовий технік вертольота Ковальов С.Ф. Вони мешкають у Раухівці і тепер.

Мене представляли до ордена Червоної Зірки, а отримав «Знак Пошани». Коли представляли до звання Героя СРСР, то нагороджували орденом Червоної Зірки.

Восени 1987 року з настанням теплих днів почали виникати пильові бурі, які піднімали у повітря та розносили за 30-кілометрову зону радіонукліди. Необхідно було поставити їм заслін. Урядова комісія прийняла рішення: провести операцію „Пилоподавлення”. З вертольотів розбризкували хімікати для скріплення ґрунту. Представники хімічних військ склали мапи зон блукаючих пісків, на основі цього вертольотчикам давалося завдання з пилоподавлення у вказаному районі. Цю операцію виконували вертольоти Мі-8. Від нашої ескадрильї брав участь прапорщик Проскура Юрій.

Пізніше для посилення прибули важкі вертольоти Мі-26, обладнані ємкостями для спецрідини, щоб розбризкувати її з форсунок під тиском.

Спеціалісти наземних військ теж займалися дезактивацією шляхів та населених пунктів. За перші п'ять років після катастрофи дезактивовано більше 25 млн кв. м внутрішніх приміщень, 944 населених пункти; 500 з них піддавалися три-, чотириразовій дезактивації.

Було знято 13 млн 295 тис. кв. м зараженого ґрунту. Ліквідовано і поховано 207 тисяч кубометрів „рудого лісу” площею 166 тисяч гектарів. Що стоїть за цими цифрами – зрозуміє лише той, хто там був...

*Записала директор Раухівської ЗОШ
Бересан В.М.*

Хорьков Володимир Миколайович

Володимир Миколайович Хорьков народився у 1964 році. До Чорнобиля потрапив 5 травня 1986 року. Військове звання – прапорщик, механік групи озброєння. Про своє перебування у Чорнобильській зоні згадує:

“Із Раухівки вертольотом Мі-8, який забирав льотний склад та механіків, прилетіли до Одеси, а вже звідти до Гончарівська. Це в 30-кілометровій зоні Чорнобиля.

Обслуговував вертольоти дозиметричної розвідки. Після кожного вильоту вертольоти оброблялися спецрозчином, а після повернення з Чорнобиля – дизрозчином.

Жили у готелі, умови побуту були гарними. Харчувалися в їдальні.

Додому потрапив 8 травня і зразу поїхав до профілакторію.

Посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС отримав у 1996 році”.

Годунов Володимир Борисович

Народився Володимир Борисович Годунов у 1947 році. Військове звання – прапорщик, механік з радіобладнання. Про своє перебування у Чорнобильській зоні згадує:

“26 квітня 1986 року було оголошено термінове шиккування. На ньому нам повідомили про аварію на Чорнобильській АЕС.

Першу партію людей для ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС було відправлено 3 травня. Я поїхав у другій партії – 7 травня. Спочатку дісталися до Одеси, потім літаком Ан-12 до Чернігова. А вже звідти вертольотом до Гончарівська.

Там я обслуговував техніку – вертольоти ХР (хімічної розвідки), які знімали проби на місцевості. Після цього вертольоти оброблялися спеціальним розчином, екіпажі міняли одяг,

проходили дозиметричний контроль.

Одного разу довелося піднятися у повітря і облетіти об'єкт 4-го реактора. Летів з командиром Хорьковим. Підлітали на відстань 8–12 км над реактором. З вікна вертольота бачив будівлю реактора – на ній не було четвертої частини даху і під цією прогалиною все малинового кольору. Пролітаючи 30-кілометровою зоною бачили, як люди спокійно пасли худобу.

Запам'ятався дуже швидкий ріст молодих гілок на деревах.

Коли пролітали над Прип'яттю, побачили “мертве” місто. У ньому не було ні людей ні тварин, всюди відкриті двері, на мотузках висить білизна – і пуста.”

Побутові умови були дуже хорошими. Харчування теж.

Працювали у дві зміни. Перша – з 7-ї години ранку до 13-ї, друга – з 14-ї до 20-ї.

Коли термін закінчився, прилетіли до Одеси. Звідти потягом додому. Увечері приїхали додому, а вранці – на службу.

Марчук Петро Васильович

Петро Васильович Марчук народився у 1959 році. Військове звання – старший прапорщик, старший механік з обслуговування вертольотів Мі-8. Про своє перебування у Чорнобильській зоні згадує:

“На ліквідацію наслідків аварії на Чорнобильській АЕС поїхав у другій партії – 7 травня. Спочатку дісталися до Одеси, потім літаком Ан-12 до Києва. А вже звідти вертольотом до Гончарівська.

Там займався обслуговуванням вертольотів, робив дезактивацію техніки спеціальним порошком і піною. Ми всі мали дозиметри. Лікар постійно слідкував за їх показниками. Як тільки норма опромінення порушувалася – відразу міняли одяг. Робочий день був з 7-ї ранку дотемна.”

Лебедєв Володимир Аркадійович

Володимир Аркадійович Лебедєв народився у 1942 році. Військове звання – прапорщик, бортовий механік з обслуговування вертольотів Мі-6, Мі-8, ветеран Військових сил СРСР. Про своє перебування у Чорнобильській зоні згадує:

“На Ан-24 з Одеси 30 серпня 1986 року вилітали до Григоріївки. Там жили у готелі, кімнати були розраховані на 3–4 особи.

Виконував різні завдання: запуслав ветрольоти, завантажував бочки зі свинцем, скидав вантаж, двічі довелося пролетіти над реактором, заливав металом ділянки місцевості з повітря. Рідина знаходилася в бочках на борту вертольота. Ми відкривали задвижки і все виливали. За лічені секунди рідина розтікалась і застигала, як камінь. Товщина шару була приблизно 20 см, та досить було навіть 10 см, щоб не потрапляла вода на землю і не стікала разом з землею до річок. Служба взагалі була як у діючій армії: наряди, тривоги.

Запам'ятались величезних розмірів гриби та яблука в садах. По селах блукали великі свині, але худі. Ліси вже у серпні стояли жовті.

Найжахливіший спогад про те, як одного разу став свідком загибелі арсеніївського екіпажу, який летів попереду нашого вертольота. Це був вертоліт Мі-8, екіпаж – 6 осіб. Вони зачепили лопастями трос, і вертоліт впав прямо на реактор. Всі члени екіпажу згоріли заживо.

У Чорнобильській зоні пробув 45 днів. Мав 40 годин польотів, отримав 18 рентгенів опромінення. Весь цей час був разом зі своїм товаришем Олександром Івановичем Лубніним – механіком з електрообладнання. Він помер 7 років тому. Не маю жодної його фотографії з Чорнобиля, бо фотографуватись там не дозволялося.

Я з квітня 1987 року на пенсії. Нагороджений медаллю “За Чорнобиль”.

Ткачук Олег Іванович

Олег Іванович Ткачук був призваний до лав Радянської армії у 1986 році. Там вчився обслуговувати вертольоти. І гадки немає, що випаде можливість брати участь у порятунку країни. Та коли сталася аварія на Чорнобильській АЕС, частину, у якій служив Олег Іванович, призвали для ліквідації наслідків катастрофи.

У Чорнобильській зоні Олег Іванович доставляв вертольотом зібрані уламки реактора на “могильник”.

Свої спогади про моменти зустрічі з невідомим ворогом Олег Іванович тримає в серці. Важко розповідати про жахливі моменти свого життя.

Подвиг курсанта

Наприкінці вересня 1986 року, коли мені було наказано очолити протипожежну службу оперативного штабу МВС УРСР, від урядової комісії надійшла вказівка підібрати пожежників (бажано спортсменів) для термінового очищення технологічних майданчиків вентиляційної труби 3-го й 4-го енергоблоків ЧАЕС від уламків ТВЕЛів, графіту та різноманітних будівельних конструкцій, що їх викинуло на ці майданчики вибухом.

Цю вказівку спричинило те, що поміж військовослужбовців строкової служби й «партизанів» (так називали призваних із запасу) не було фахівців, здатних працювати на висотах, адже така робота пов'язана з великим ризиком і значними фізичними навантаженнями.

Я передав цю вказівку начальникові УПО МВС УРСР П. Десятникову, й уже через день на ЧАЕС прибули курсанти – спортсмени зі Львівського (дев'ятеро юнаків під керівництвом майора М.Судніцина) та Харківського (десятеро на чолі зі старшим лейтенантом В.Косоговим) пожежно-технічних училищ.

Керував роботою всіх добровольців генерал Тараканов,

який провів інструктаж і поділив курсантів на групи (за кількістю технологічних майданчиків) із персональним завданням для кожного.

Найнебезпечніше з них дісталось курсантові ХПТУ В.Сорокіну, який мав зійти на верхній майданчик труби (її висота – близько 150 м), візуально оцінити масштаби майбутньої роботи на кожному майданчику й передати ці відомості керівникові. Для цього хлопця вбрали в освинцьований костюм, видали йому рукавиці та радіостанцію. З покрівлі третього енергоблоку (висота – близько 70 м) він мусив за максимально короткий час (не більше кількох хвилин) виконати цю роботу.

Сталось трохи не так, як гадалось. Щойно Сорокін зійшов на перший майданчик, як під дією потужного опромінення вийшла з ладу радіостанція. До честі юнака, це його не зупинило, він дістався до верхівки труби, зробив, що мав зробити, й хутко спустився на землю.

Його змістовна, обґрунтована до найменших подробиць доповідь про стан захаращеності кожного майданчика вразила керівника й одержала найвищу оцінку.

Результати розвідки допомогли курсантам виконати роботу з достатньою ефективністю та в стислі терміни. Очищення майданчиків від високорадіоактивних уламків курсанти виконували вручну, скидаючи їх безпосередньо в розлом зруйнованого реактора. Працювати можна було лише протягом кількох хвилин, до всього – у важких освинцьованих захисних костюмах та рукавицях, за дуже високого рівня радіоактивного опромінення.

За цей короткий час кожен учасник небезпечної операції одержав від 15 до 20 рентгенів. Рішенням урядової комісії за успішне виконання завдання кожному вручили по 1000 крб.

Після цього виникла проблема: хлопців необхідно було терміново вивезти до Центрального шпиталю МВС УРСР у Києві. У зв'язку з тим, що на замовлення «чистого» автобуса (у зоні таких не було) та дорогу до столиці пішло б від чотирьох до шести годин, було вирішено звернутися в оперативний

штаб Міністерства оборони СРСР при урядовій комісії з проханням надати групі вертоліт. Я зателефонував черговому у штабі МО, але він не мав повноважень вирішити це питання, тому з'єднав мене з командуючим авіації у зоні генералом Антошкіним.

– Буде «борт-60» Ч+4, – без зайвих розпитувань відповів майбутній Герой Радянського Союзу.

Це означало, що генерал дає нам десантний вертоліт на чотири години. На закінчення розмови Антошкін підбадьорив мене:

– Тримайся, майоре!

Близько 13-ї години курсанти вилетіли у напрямку столиці. Там вони пройшли обстеження й залишилися на лікування, яке тривало більше місяця. Після завершення відрядження 27 жовтня я також прибув на лікування до цього шпиталю й зустрівся з мужніми юнаками протягом майже двох тижнів.

*В'ячеслав ШПАК,
полковник у відставці
у 1986-му – старший військовий
представник ГУПО МВС СРСР при УПО МВС УРСР*

Соловійов Валерій Миколайович

Валерій Миколайович Соловійов потрапив до Чорнобиля у складі бригади будівельників. Про період свого перебування у зоні ядерної катастрофи згадує:

“У серпні 1986 року мене запросили до облрембудтресту, яким керував Леонід Іванович Соколов. Нам було доручено поїхати до міста Ірпінь Київської області для того, щоб протягом місяця будувати там житло для переселенців з Чорнобиля.

Для цієї мети було створено бригаду будівельників на чолі з майстром Н.А.Ржепішевським. До бригади увійшли: А. Ворона, В. Сушін, В. Хорольський, Г. Іванченко, І. Довген-

ко, П. Каберний, В. Листюк, В. Нидзельський, Н. Драгуца, М. Косов.

Матеріали для будівництва нам надали разом з автомашиною, якою ми повинні були доставити все необхідне для роботи в призначений пункт.

В Ірпені нас поселили і годували у будинку відпочинку Спілки письменників України. Місяць минув швидко, бо часу не гаяли – тисячі переселенців чекали на житло.

Другий раз я брав участь у будівництві житла для переселенців у червні 1991 року. Мене запросили до облсількомунгоспу, яким керував Анатолій Степанович Грудницький. Цього разу нам було дано завдання спорудити будинки для переселенців з Чорнобиля у місті Брусилові Житомирської області. Для цього було створено бригаду будівельників на чолі з майстром А.Г. Ляпуном. До її складу увійшли: Н. Бондаренко – головний інженер, Н. Медведенко, А. Ларін, Р. Провазник, В. Бондаренко, Г. Аркушенко, В. Суноїн, П. Ємельянов, В. Козаченко, А. Ворона.

Матеріал для будівництва ми брали у Березівці і доправили власним транспортом до місця призначення.

Приїхавши, мали можливість жити у будинках, споруджених іншими бригадами раніше. Харчувались у їдальні. Роботу свою зробили швидко, і вже у вересні будинки були готові приймати своїх мешканців”.

Післямова

Чорнобильська катастрофа призвела до радіаційного забруднення майже 10 відсотків території України, на якій живуть мільйони наших співвітчизників. Серед тих, хто постраждав, 617 тисяч дітей.

19109 сімей втратили годувальників, смерть яких, за інформацією Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, пов'язана саме з останньою. Захворюваність серед населення на уражених радіонуклідами територіях зростає.

З 1990 року в Україні спостерігається збільшення кількості хворих на рак щитовидної залози дітей і підлітків, стверджує директор Київського науково-дослідного інституту ендокринології та обміну речовин академік Микола Тронько. На обліку перебуває 1590 таких пацієнтів.

Утім, радіація шкодить не лише щитовидній залозі. Як пише член-кореспондент Академії медичних наук України Михайло Захара, серед тих, хто так чи інакше потрапив під “радіаційний дощ”, здоровими є лише 0,7 відсотка. А у кожного чорнобильця виявлено по п'ять і більше патологій. Звісно, що й інвалідність зростає: за інформацією МОЗ України, протягом 1987—2007 років інвалідами Чорнобильської катастрофи визнано майже 120 тисяч чоловік. Найбільш поширеними захворюваннями серед постраждалих є вади системи кровообігу, неврологічні хвороби, новоутворення. Найчастіше страждають діти.

Ці гіркі факти, від яких паморочиться голова, можна перелічувати далі. Не випадково ООН визнала її катастрофою планетарного масштабу, а генеральний секретар ООН Кофі Аннан під час відвідання Національного музею “Чорнобиль”, сказав: “Світ пережив багато техногенних катастроф. Але за своїми наслідками жодна з них не може зрівнятися з тією, що сталася у квітні 1986-го...”

Для того, щоб іще раз усвідомити трагедію 22-річної давнини, автор побував у Чорнобильській зоні. На місці акуратних сіл і селищ, гарних сільських будиночків у 30-кілометровій зоні – у кращому випадку коробки будинків без віконних і дверних блоків. Де були сади і городи – кропива вище колін. Колишні мешканці можуть офіційно приїхати на своє обійстя лише один раз на рік – 9 травня. Тільки раз на рік вони мають право повернутися у своє минуле, зустрітися зі старими друзями, відвідати могили батьків. Жителі Березівського району, які раніше проживали в Чорнобильській зоні, Березніченко Микола Іванович, Крохмаль Петро Іванович, Мамотенко Серафим Михайлович і з якими я зустрічався в селах Крива Гора і Старосілля, зі сльозами на очах розповідали, з яким болем залишали рідні домівки, як важко зараз дивитися на рідне село, в яке вони обов’язково мріють повернутися після дозволу влади, аби поховали їх біля батьків.

Дозволу на спорудження Чорнобильської АЕС в українців ніхто не питав. Академік Борис Патон рішуче і досить аргументовано заперечував проти цього рішення, але його думку в Москві проігнорували. Утім, чи варто про це нині говорити? Сталося те, що сталося. І якщо до 1991 року роботи з ліквідації наслідків катастрофи фінансувалися із загальносоюзного бюджету, то після здобуття незалежності Україна залишилася сам на сам зі своїми чорнобильськими проблемами, хоча, як відомо, виконала зобов’язання перед міжнародною спільнотою й зупинила ЧАЕС. Проте обіцяної допомоги у повному обсязі так і не отримала...

На жаль, про трагедію згадуємо лише один раз на рік – 26 квітня, а про людей, які ризикували своїм життям і здоров’ям,

і того рідше. Не багато з нас знають, що працюємо і живемо поруч з героями, які “боролися з атомом”, захищаючи наше життя і здоров’я. Нехай ця книга буде хоч не великим, але все ж нагадуванням про них. Нехай їх рідні, діти і онуки пишаються ними. Сподіваюся, що пройде небагато років і більш достойно будуть оцінені їх вчинки. І держава забезпечить їм соціальний захист, адекватний їх вчинкам у той тяжкий період для нашої держави.

Список використаної літератури

1. Чорнобиль: події й уроки. Під ред. Е.І.Ігнатенка. — М., — 1989.
2. В.С.Губарев. Заграва над Прип'яттю. — М., — 1987 .
3. „Беларусь”, № 4 (96: — Л.Люцко „Парасткі надзеі і тры-вогі”, „Дзесяць палынных гадоу”.
4. Чорнобиль. Питання і відповіді. Довідник. — М., — 1990.

**Жителі Березівського району,
які постраждали внаслідок
Чорнобильської катастрофи**

1 категорія

Прізвище, ім'я та по батькові	Дата народження	Місце проживання	Примітка (УЛНА чи потерпілий)
Андрєєв Владислав Веніамінович	15.07.1950	смт Раухівка	УЛНА
Бойчук Олександр Іванович	10.07.1960	с.Демідове	УЛНА
Камінський Віталій Федорович	05.08.1945	смт Раухівка	УЛНА
Кобилецький Анатолій Федорович	29.06.1945	м.Березівка	УЛНА
Кондратенко Володимир Олександрович	04.06.1952	с.Розквіт	УЛНА
Кіфер Яків Францович	01.05.1952	м.Березівка	УЛНА
Мірошниченко Юрій Миколайович	07.08.1961	смт Раухівка	УЛНА
Негри Іван Іванович	01.11.1957	с.Виноградне	УЛНА
Попік Леонід Володимирович	17.04.1964	с.Чижове	УЛНА
Процепко Сергій Іванович	01.05.1958	с.Роздол	УЛНА
Редько Михайло Іванович	19.09.1945	смт Раухівка	УЛНА

Царьов Сергій Ми- колайович	05.03.1964	с.Анатолівка	УЛНА
Чоботар Георгій Іванович	20.05.1931	м.Березівка	УЛНА
Пономаренко Вік- тор Георгійович	07.10.1959	с.Демідове	УЛНА
Шевченко Віктор Михайлович	09.06.1957	м.Березівка	УЛНА

2 категорія

Прізвище, ім'я та по батькові	Дата на- родження	Домашня адреса	Примітка (УЛНА чи потерпілий)
Геращенко Марія Панасівна	13.08.1935	с.Мар'янівка	Потерпіла
Заїка Василь Васи- льович	26.04.1974	с.Мар'янівка	Потерпілий
Присяжнюк Воло- димир Сілович	13.05.1957	с.Мар'янівка	Потерпілий
Андрюшин Ана- толій Євгенович	20.07.1951	с.Заводівка	УЛНА
Аратовський Рама- зан Ромазанович	09.09.1950	с.Заводівка	УЛНА
Білий Василь Олександрович	09.08.1957	с.Чижове	УЛНА
Блінов Геннадій Сергійович	14.05.1963	с.Жовтнівка	УЛНА
Богданов Віктор Григорович	20.01.1966	с.Чорногірка	УЛНА
Болотін Сергій Іва- нович	14.04.1962	с.Мар'янівка	УЛНА

Борисов Федір Авбакумович	22.02.1946	с.мт Раухівка	УЛНА
Братанов Євгеній Михайлович	15.03.1954	с.Ряснопіль	УЛНА
Варава Володимир Іванович	03.05.1943	с.мт Раухівка	УЛНА
Верес Олександр Всеволодович	08.10.1958	с.мт Раухівка	УЛНА
Виварець Сергій Федорович	02.07.1964	м.Березівка	УЛНА
Возний Олексій Степанович	15.05.1952	с.Вікторівка	УЛНА
Войтенко Сергій Миколайович	30.03.1964	с.мт Раухівка	УЛНА
Волженский Олександр Олександрович	14.11.1946	с.мт Раухівка	УЛНА
Волков Василь Григорович	13.01.1956	м.Березівка	УЛНА
Гасанов Джафар Байрам-огли	01.02.1968	м.Березівка	УЛНА
Годунов Володимир Борисович	17.05.1947	с.мт Раухівка	УЛНА
Горбунко Олександр Васильович	03.04.1955	м.Березівка	УЛНА
Гоцик Олександр Володимирович	28.11.1962	с.Котовка	УЛНА
Григоренко Петро Андрійович	07.04.1950	с.Роздол	УЛНА
Довжик Валерій Григорович	15.08.1964	с. Виноградне	УЛНА
Драний Сергій Анатолійович	30.09.1961	м. Березівка	УЛНА

Драчук Олег Олександрович	10.01.1956	с.Демидове	УЛНА
Жолобчук Микола Антонович	29.07.1960	с.Новоселівка	УЛНА
Жук Володимир Олександрович	30.05.1951	с.Степанівка	УЛНА
Золотьонков Юрій Олександрович	16.08.1964	с.мт Раухівка	УЛНА
Клосович Анатолій Леонідович	24.02.1960	с.Семіхатки	УЛНА
Ковальов Сергій Федорович	19.04.1963	с.мт Раухівка	УЛНА
Козлов Віктор Данилович	11.12.1959	м.Березівка	УЛНА
Колодязний Володимир Степанович	12.11.1956	с.Ряснопіль	УЛНА
Кондрацький Геннадій Степанович	04.08.1965	м.Березівка	УЛНА
Когут Дмитро Степанович	04.01.1958	с.Березівка	УЛНА
Костюнін Микола Миколайович	13.05.1960	с.Нейково	УЛНА
Кучеренко Віктор Андрійович	23.02.1959	с.Ставкове	УЛНА
Кушнір Ілля Петрович	01.08.1953	с.Шевченково	УЛНА
Ладанюк Григорій Григорович	04.12.1957	с.Ряснопіль	УЛНА
Лебедев Володимир Аркадійович	04.12.1942	с.мт Раухівка	УЛНА
Лебідь Володимир Миколайович	11.02.1962	с.Сахорово	УЛНА

Лелюшок Петро Петрович	05.11.1963	с.Виноградне	УЛНА
Марчук Петро Васильович	01.09.1959	с.мт Раухівка	УЛНА
Мишакін Віктор Павлович	01.08.1954	с.Шевченково	УЛНА
Моторний Дмитро Михайлович	02.04.1964	с.Новоселівка	УЛНА
Музика Володимир Миколайович	29.01.1960	с.Ставкове	УЛНА
Овчинніков Олександр Михайлович	17.10.1958	с.Котовка	УЛНА
Односум Віктор Григорович	28.11.1959	м.Березівка	УЛНА
Охота В'ячеслав Олександрович	17.11.1962	с.Мариново	УЛНА
Павловський Олександр Георгійович	06.02.1966	м.Березівка	УЛНА
Параскевич Микола Петрович	08.05.1935	с.Мариново	УЛНА
Пелипенко Володимир Вячеславович	08.11.1957	с.мт Раухівка	УЛНА
Плаксій Володимир Іванович	28.07.1947	с.мт Раухівка	УЛНА
Похило Василь Георгійович	28.09.1959	с.Чижево	УЛНА
Прохін Михайло Борисович	18.03.1957	с.Анатолієвка	УЛНА
Ракоїд Іван Васильович	03.04.1959	с.Розквіт	УЛНА
Ринчаківський Ігор Степанович	01.06.1958	с.Семихатки	УЛНА

Сідорко Віктор Миколайович	23.05.1959	с.Донське	УЛНА
Славінський Володимир Миколайович	28.01.1953	с.Новоселівка	УЛНА
Сокол Віктор Іванович	19.01.1959	с.Рівне	УЛНА
Таран Анатолій Васильович	07.01.1953	с.Донська Балка	УЛНА
Ткачук Олег Іванович	01.01.1966	с.Роздол	УЛНА
Ткачук Сергій Дмитрович	09.03.1939	м.Березівка	УЛНА
Усатенко Микола Андрійович	23.01.1927	м.Березівка	УЛНА
Хименко Віктор Євгенійович	18.03.1952	с.Новоселівка	УЛНА
Хоруженков Олексій Григорович	02.04.1954	сmt Раухівка	УЛНА
Харьков Володимир Михайлович	22.04.1964	сmt Раухівка	УЛНА
Хрищанович Анатолій Анатолійович	21.03.1953	с.Роздол	УЛНА
Чантай Костянтин Володимирович	07.08.1964	м.Березівка	УЛНА
Чеботарюк Сергій Федорович	21.03.1960	с.Заводівка	УЛНА
Швець Леонід Олександрович	24.05.1962	сmt Раухівка	УЛНА
Шепотинник Віктор Миколайович	12.01.1959	м.Березівка	УЛНА

Штембуляк Ігор Володимирович	30.10.1968	с.Новоселівка	УЛНА
Шутов Олександр Іванович	09.02.1954	с.Новоселівка	УЛНА
Ємельяненко Іван Іванович	01.08.1950	с.Гуляївка	УЛНА
Янченко Віктор Володимирович	07.01.1953	с.Златоустове	УЛНА

3 категорія

Прізвище, ім'я та по батькові	Дата народження	Місце проживання	Примітка (УЛНА чи потерпілий)
Амелін Микола Іванович	21.05.1954	м.Березівка	УЛНА
Горячий Олександр Миколайович	13.02.1966		
Байрук Іван Борисович	14.09.1955	с.Рівне	УЛНА
Безпалий Валерій Іванович	25.07.1948	м.Березівка	УЛНА
Грабар Євген Якимович	14.01.1955	с.Червоноармійськ	УЛНА
Касьяненко Анатолій Іванович	17.05.1958	с.Сахарово	УЛНА
Плющ Андрій Андрійович	01.09.1971	с.Вікторівка	УЛНА
Шмідт Іван Іванович	08.12.1950	с.Ново-подільськ	УЛНА
Васильчик Ніна Миколаївна	24.08.1971	с.Ставкове	Потерпіла

Демборська Юлія Василівна	18.08.1977	с.Роздол	Потерпіла
Конотопчик Дмитро Петрович	28.04.1963	с.Ставкове	Потерпілий
Коханець Володимир Олексійович	23.01.1973	с.Ставкове	потерпілий
Литвинчук Зоя Іванівна	17.03.1953	с.Жовтівка	Потерпіла
Литвинчук Микола Анатолійович	05.03.1953	с.Жовтівка	Потерпілий
Литвинчук Наталія Миколаївна	10.09.1977	с.Жовтівка	Потерпіла
Ліщенко Наталія Володимирівна	10.06.1977	с.Ставкове	Потерпіла
Медінська Людмила Миколаївна	12.03.1973	с.Ставкове	Потерпіла
Медінський Петро Михайлович	30.04.1969	с.Ставкове	потерпілий
Нікітчук Зоя Па- насівна	23.09.1963	с.Ставкове	Потерпіла
Нікітчук Віктор Вікторович	10.04.1962	с.Ставкове	потерпілий
Ніколайчук Ніна Панасівна	24.03.1963	с.Ставкове	потерпіла
Ніколайчук Віктор Германович	08.04.1962	с.Ставкове	Потерпілий
Ніколайчук Мико- ла Вікторович		с.Ставкове	Потерпілий
Пінчук Микола Михайлович	12.03.1987	с.Ставкове	Потерпілий
Пінчук Михайло Миколайович	20.11.1960	с.Ставкове	Потерпілий

Пінчук Надія Антонівна	10.03.1937	с.Ставкове	потерпіла
Ромашевська Анастасія Іванівна	20.07.1948	с.Жовтнівка	потерпіла
Ромашевський Леонід Миколайович	03.01.1946	с.Жовтнівка	Потерпілий
Ромашевський Віктор Леонідович	03.08.1972	с.Жовтнівка	Потерпілий
Ромашевський Валентин Леонідович	10.02.1969	с.Жовтнівка	Потерпілий
Чілій Ганна Данилівна	15.12.1958	с.Рівне	Потерпіла
Харченко Тетяна Геннадіївна	13.04.1967	с.Мар'янівка	Потерпіла
Шулячинська Тетяна Вікторівна	29.11.1985	с.Ставкове	Потерпіла
Шкрабак Василь Никонорович	02.01.1956	с.Новоселівка	УЛНА
Якімова Світлана Леонідівна	01.07.1973	с.Травневе	Потерпіла
Ярошенко Жанна Володимирівна	29.03.1970	м.Березівка	Потерпіла

4 категорія

Прізвище, ім'я та по батькові	Дата народження	Місце проживання	Примітка (УЛНА чи потерпілий)
Березовський Віктор Васильович	15.02.1929	м.Березівка	Потерпілий
Кудлай Ганна Олександрівна	07.10.1933	с.Мариново	Потерпіла
Шпільова Варвара Йосипівна	15.12.1941	м.Березівка	Потерпіла

Богданов Валентин Вікторович	22.10.2004	с.Чорногірка	2
Братанова Юлія Євгеніївна	03.02.1994	с.Ряснопіль	2
Васильчук Віталій Олегович	09.02.1995	с.Ставкове	3
Васильчук Микола Олегович	07.03.1992	с.Ставкове	3
Верес Дмитро Олександрович	04.07.1990	смт Раухівка	2
Войтенко Денис Сергійович	20.05.1993	смт Раухівка	2
Грабар Олена Євгеніївна	15.07.1991	с.Червоноармійське	3
Довжик Вікторія Валеріївна	22.12.1996	с.Виноградне	2
Заїка Любомир Васильович	17.11.1996	с.Мар'янівка	2
Івасенко Юлія Миколаївна	08.09.1991	м.Березівка	3
Кіфер Ганна Яківна	08.04.1993	м.Березівка	1
К о н д р а ц ь к и й В'ячеслав Геннадійович	03.07.1998	м.Березівка,	2
Коргут Марина Дмитрівна	30.10.1990	м.Березівка	2
Коханець Данило Володимирович	09.09.2004	с.Ставкове	3
Коханець Давид Володимирович	08.04.1999	с.Ставкове	3
Коханець Ольга Володимирівна	25.07.2001	с.Ставкове	3
Коханець Павло Володимирович	15.06.2000	с.Ставкове	3

Коханець Ілля Володимирович	28.09.1997	с.Ставкове	3
Коханець Ірина Володимирівна	11.06.2006	с.Ставкове	3
Ладанюк Сергій Григорович	13.05.1990	с.Виноградне	2
Марчук Христина Петрівна	10.10.1991	смт Раухівка	2
Мединський Олександр Петрович	21.01.1995	с.Ставкове	3
Мірошниченко Юлія Юріївна	21.11.1994	смт Раухівка	1
Моторна Ірина Дмитрівна	12.11.1991	с.Новоселівка	2
Нікітчук Антоніна Вікторівна	18.06.1991	с.Ставкове	3
Павловський Кирило Олександрович	10.05.2000	м.Березівка	2
Плющ Тетяна Андріївна	19.03.1993	с.Вікторівка	3
Плющ Анастасія Андріївна	17.08.1997	с.Вікторівка	3
Попік Наталія Леонідівна	18.08.1993	с.Чижево	2
Пошило Вікторія Василівна	06.10.1993	с.Чижево	2
Присяжнюк Яна Володимирівна	23.01.1997	с.Мар'янівка	2
Ринчаковський Артем Ігорович	09.10.1990	с.Семіхатки	2
Сідорко Ольга Вікторівна	26.02.1994	с.Донське	2
Сідорко Євгеній Вікторович	22.10.1991	с.Донське	2

Сокол Віталій Вікторович	12.05.1990	с.Рівне	2
Ткачук Станіслав Олександрович	26.04.1991	с.Роздол	2
Ткачук Ангеліна Олегівна	09.06.1999	с.Роздол	2
Харкова Марина Володимирівна	11.06.1996	смт Раухівка	2
Чантай Олена Костянтинівна	05.10.1997	м.Березівка	2
Швець Надія Леонідівна	23.11.1997	смт Раухівка	2
Шепотинник Микола Вікторович	08.03.1991	м.Березівка	2
Штембуляк Денис Ігорович	21.12.1996	с.Новоселівка	2
Якімова Тетяна Анатоліївна	23.06.1991	с.Травневе	2
Ярошенко Павло Іванович	30.07.2002	м.Березівка	3
Шулячинський Ігор Володимирович	17.04.2006	с.Ставкове	3
Харченко Оксана Петрівна	06.06.1990	с.Мар'янівка	3

Помер внаслідок Чорнобильської катастрофи
СУЛИГА МИКОЛА ЛУКИЧ,
категорія 2 „А”

СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ПО РАУХІВСЬКОМУ ГАРНІЗОНУ

З Раухівського гарнізону брали участь у ліквідації наслідків Чорнобильської аварії всього 35 осіб. **А саме:**

1. Андрєєв Владислав Веніамінович
2. Бойченко Олександр Васильович
3. Борисов Федір Абакумович
4. Брайловський Іван Петрович
5. Варава Володимир Іванович
6. Вербкін Георгій Олександрович
7. Волженський Олександр Олександрович
8. Верес Олександр Всеволодович
9. Войтенко Сергій Миколайович
10. Годунов Володимир Борисович
11. Деліцой Володимир Тодорович
12. Золотенков Юрій Олексійович
13. Іванов Віктор Олександрович
14. Ковальов Сергій Федосійович
15. Камінський Віталій Федорович
16. Лебедєв Володимир Аркадійович
17. Лубнін Олександр Іванович
18. Марчук Петро Васильович
19. Мрачковський Андрій –
20. Моторний Дмитро Михайлович
21. Мірошніченко Юрій Миколайович
22. Перов Микола Сергійович
23. Пешехонов Євген -

24. Плаксі́й Володи́мир Іва́нович
25. Проску́ра Ю́рій Володи́мирович
26. Пили́пенко Володи́мир В'ячесла́вович
27. Редько́ Миха́йло Іва́нович
28. Слави́нський Володи́мир Микола́йович
29. Порязи́н Олекса́ндр Васи́льович
30. Тернове́нко Володи́мир Миха́йлович
31. Хорько́в Володи́мир Миха́йлович
32. Хору́нженков Олексі́й Григо́рович
33. Шуто́в Олекса́ндр Іва́нович
34. Шве́ць Леони́д Олекса́ндрович
35. Шве́ць Володи́мир Микола́йович

З них нагороджено:

1. Борисова Фе́дора Абаку́мовича (медаль “За бойові заслуги”)
2. Редька́ Миха́йла Іва́новича (орден “За службу Батьківщині” II ступеню)
3. Тернове́нка Володи́мира Миха́йловича (орден “За службу Батьківщині” III ступеню)
4. Шуто́ва Олекса́ндра Іва́новича (медаллю “За бойові заслуги”)

З них інваліди категорії 1-А:

1. Андрее́в Влади́слав Вєніа́мінович
2. Ка́мінський Віта́лій Фе́дорович
3. Мірошні́ченко Ю́рій Микола́йович
4. Редько́ Миха́йло Іва́нович

Інваліди категорії 2-А:

1. Борисов Федір Абакумович
2. Варава Володимир Іванович
3. Верес Олександр Всеволодович
4. Войтенко Сергій Миколайович
5. Волженський Олександр Олександрович
6. Годунов Володимир Борисович
7. Золотенков Юрій Олексійович
8. Лебедєв Володимир Аркадійович
9. Марчук Петро Васильович
10. Пилипенко Володимир В'ячеславович
11. Плаксій Володимир Іванович
12. Хорьков Володимир Михайлович
13. Швець Леонід Олександрович

*Дані підготували:
голова товариства “Союз “Чорнобиль” В.В.Андрєєв,
співробітники Раухівської бібліотеки Т.І.Літвіна
та О.А.Ковальчук*

Від автора

Автор не ставив перед собою за мету помістити в цій книзі спомини всіх березівчан, які брали участь в Афганській і Чорнобильській трагедіях. По-перше, після цих подій пройшло багато часу, і їх учасники розїхалися інколи далеко за межі України. По-друге, не кожен учасник навіть після того, що пройшло багато часу, хоче ворушити в своїй пам'яті біль пережитого. Але вдалося встановити всіх поіменно березівчан, що брали участь в цих подіях і їхні прізвища залишаться в пам'яті жителів району.

Шановний читачу, в тебе може виникнути питання: чому дві різні книги об'єднано в одну. На мою думку, обидві трагедії жителям району принесли лише горе. Причому, у цього горя є конкретні "автори". Адже є ті, хто приймав рішення про введення військ в Афганістан, є і ті, хто безпосередньо винен у аварії на ЧАЕС. А героїв цих книжок об'єднує сміливість, героїзм, самовідданість. Ці риси вони проявили у загалом мирний для країни час.

Спомини, надруковані в книзі, цілком достовірні і їх рукописний текст буде зберігатися в Державному архіві Одеської області для майбутніх дослідників. Я ще раз дякую всім, хто взяв участь в збиранні матеріалів. Це — Борзенко Л.М., Вернигора І.І., Клець В.В., Косюга В.М., Вірич В.М.

Сподіваюся, що ця книга стане для майбутніх дослідників історії Березівщини джерелом інформації щодо участі земляків у подіях в Афганістані і Чорнобилі.

З любов'ю і повагою до всіх земляків

І. Ніточко

Скорочення

ММГ	– мото-маневрова група;
РВіА	– ракетні війська і артилерія;
ГУК	– Головне управління кадрів;
КВО	– Київський військовий округ;
МД	– мотострілецька дивізія;
МА	– мотострілецька армія;
ПДВ	– повітряно-десантні війська;
БТР	– бронетранспортер;
СПО	– система перехресного вогню;
ГММ	– горюче-мастильні матеріали;
ЦБУ	– центр бойового управління;
МСП	– мотострілецький полк;
ОГ	– оперативна група;
БМП	– бойова машина піхоти;
ДКБ	– дорожньо-комендантський батальйон;
ГРУ	– Головне розвідувальне управління;
АЕС	– атомна електростанція;
ЧАЕС	– Чорнобильська атомна електростанція;
МАГАТЕ	– Міжнародна агенція атомної енергії;
ОДК	– організаційний відділ дозиметричного контролю;
ВОС	– військово-обліковий стіл;
ВМС	– військово-морські сили;
ГКС	– газо-компресорна станція;
ПУДО	– пункт дезактивації;
РС	– реактивний снаряд.
УЛНА	– учасник ліквідації наслідків аварії

Зміст

Вступне слово.....	3
Афганістан: трагедія і мужність.....	5
Спогади учасників подій в Афганістані.....	11
Спогади воїнів-інтернаціоналістів Раухівського гарнізону	64
Післямова.....	83
Список використаної літератури.....	85
Список учасників бойових дій в Афганістані, які стоять на обліку в Березівському районному військовому комісаріаті.....	86
Список учасників бойових дій (ДРА), визнаних інвалідами війни.....	93
Список померлих учасників бойових дій (воїнів-інтерна- ціоналістів), які проживали в Березівському районі.....	93
Чорнобиль: біль навіки.....	95
Пролог.....	96
Аварія.....	103
Спогади учасників аварії на Чорнобильській АЕС.....	114
Післямова.....	170
Список використаної літератури.....	172
Жителі Березівського району, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.....	173
Статистичні дані по Раухівському гарнізону.....	185
Від автора.....	188
Скорочення	189

Науково-довідкове видання

Ніточко Іван Іванович

Афганістан. Чорнобиль
Випробування трагедією
Березівський район

Редактор **Й. О. Бурчо**
Комп'ютерна верстка **О. В. Замойська**
Коректура **Л. А. Гарліцька**

Оригінал-макет виготовлено РВФ „Прес-кур'єр”.
Тел. (0482) 64-96-58.

Підписано до друку 19.01.2009.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура «Pragmatica». Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,16 + 1,86. Тираж 200 прим. Вид. № 7. Зам. № 15.

Надруковано з готового оригінал-макета
Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17

www.astroprint.odessa.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.